

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI**

**TERÖRİZM İLE YOLSUZLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ: MENA
ÜLKELERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ**

Aleyna PEHLİVAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Hilal YILDIZ

OCAK - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TERÖRİZM İLE YOLSUZLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ:
MENA ÜLKELERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aleyna PEHLİVAN

Enstitü Anabilim Dalı : Ekonometri
Enstitü Bilim Dalı : Finans Ekonomisi

“Bu tez 04/01/2023 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Hilal YILDIZ	Başarılı
Prof. Dr. Şevket Alper KOÇ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Sayın SAN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Aleyna PEHLİVAN

04/01/2023

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamda büyük bir özveri ile bana yardımcı olan, destek veren ve yolumu aydınlatan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Hilal YILDIZ'a değerli katkı ve emekleri için en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Benim ben olmamda sınırsız sevgi ve emeği bulunan ve her koşulda yanımda olan sevgili annem Arzu PEHLİVAN ile bana her şeyin sevgi ile mümkün olabileceğini öğreten sevgili anneannem Gülçin TUNCA'ya minnettarım.

Bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli arkadaşım Fatih Kemal ERCAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Aleyna PEHLİVAN

04/01/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TERÖRİZM VE YOLSUZLUK	3
1.1. Terörizm Kavramı	3
1.1.1. Terör ve Terörizm Tanımı	3
1.1.2. Terörizmin Unsurları	5
1.1.2.1. Örgüt Unsuru	5
1.1.2.2. İdeoloji Unsuru	6
1.1.2.3. Şiddet Unsuru.....	6
1.1.3. Terörizmin Nedenleri	7
1.1.3.1. Ekonomik Nedenler	8
1.1.3.2. Eğitsel Nedenler	8
1.1.3.3. Siyasi Nedenler	9
1.1.3.4. Sosyo-Kültürel Nedenler.....	9
1.1.4. Terörizmin Amacı	10
1.1.5. Terörizm ile Mücadele Yöntemleri	11
1.2. Yolsuzluk Kavramı.....	12
1.2.1. Yolsuzluğun Tanımı	13
1.2.2. Yolsuzluğun Temel Unsurları	14
1.2.2.1. Yetki Unsuru	14
1.2.2.2. Yetkinin Kural Dışı Kullanım Unsuru	15
1.2.2.3. Çıkar Unsuru	15
1.2.3. Yolsuzluğun Sınıflandırılması.....	16
1.2.3.1. Küçük ve Büyük Ölçekli Yolsuzluklar	16
1.2.3.2. Siyasal ve Yönetimsel Yolsuzluklar	16

1.2.3.3. Arızı, Sistematik ve Sistemli Yolsuzluklar	17
1.2.3.4. İyi ya da Kötü Yolsuzluklar	17
1.2.4. Yolsuzluk Türleri	18
1.2.4.1. Doğrudan Ceza Yaptırımı Uygulanan Yolsuzluk Çeşitleri	18
1.2.4.2. Dolaylı Olarak Ceza Yaptırımı Uygulanan Yolsuzluk Çeşitleri.....	21
1.2.5. Yolsuzluğun Nedenleri	25
1.2.5.1. Ekonomik Nedenler	26
1.2.5.2. Siyasi Nedenler	27
1.2.5.3. Hukuki Nedenler	29
1.2.5.4. Sosyo-Kültürel Nedenler.....	31
1.2.6. Yolsuzluk ile Mücadele Yöntemleri.....	32
1.3. Terörizm ile Yolsuzluk Arasındaki İlişki: MENA Ülkeleri	35
BÖLÜM 2: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	39
2.1. Terörizm ile Yolsuzluk Arasındaki İlişkileri Ele Alan Çalışmalar	39
2.2. Terörizm İle İlgili Çalışmalar	43
2.3. Yolsuzluk İle İlgili Çalışmalar	45
BÖLÜM 3: VERİ SETİ VE METODOLOJİ	48
3.1. Veri Seti.....	49
3.2. Metodoloji	51
3.2.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testi (CD Testi).....	52
3.2.2. Panel Birim Kök Testleri.....	53
3.2.2.1. Levin, Lin ve Chu (2002) Panel Birim Kök Testi.....	54
3.2.2.2. Breitung(2000) Panel Birim Kök Testi.....	55
3.2.2.3. Hadri (2000) Panel Birim Kök Testi.....	55
3.2.2.4. Harris ve Tzavalis (1999) Panel Birim Kök Testi.....	56
3.2.3. Havuzlanmış Model	58
3.2.4. Sabit Etkiler Modeli	58
3.2.5. Rassal Etkiler Modeli	59
3.2.6. Uygun Panel Modelleri Arasında Tercih İçin Testler	60
3.2.6.1. F Testi	60
3.2.6.2. LR Testi	61
3.2.6.3. Hausman Testi	61

BÖLÜM 4: ANALİZ BULGULARI.....	63
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA.....	74
ÖZGEÇMİŞ.....	82

KISALTMALAR

ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
ANOVA	: Tek Yönlü Varyans Analizi
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik
CC	: Küresel Yolsuzluk Kontrolü Göstergesi
CD	: Yatay Kesit Bağımlılığı
CPI	: Yolsuzluk Algısı Endeksi
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
GTI	: Küresel Terörizm Endeksi
HEKK	: Havuzlanmış En Küçük Kareler
LM	: Lagrange Multiplier
LR	: Olabilirlik Oranı
MD	: Madde
MENA	: Orta Doğu-Kuzey Afrika
OECD	: İktisadi İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Terörizm ile Yolsuzluk Arasındaki İlişki Üzerine Yapılan Benzer Çalışmalar	40
Tablo 2 : MENA Ülkelerinde Terörizmin Seyri	48
Tablo 3 : MENA Ülkelerinde Yolsuzluk Algısı Seyri	49
Tablo 4 : Veri Seti Açıklaması.....	49
Tablo 5 : Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	50
Tablo 6 : Serilerin Panel Veri Yapıları	64
Tablo 7 : Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonucu	65
Tablo 8 : Panel Birim Kök Test Sonuçları	65
Tablo 9 : Uygun Panel Modeli Seçimine İlişkin Test Sonuçları.....	67
Tablo 10 : Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Birimler Arası Korelasyon Test Sonuçları	68
Tablo 11 : Regresyon Model Tahmini	69

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Terörizmin Unsurları	5
Şekil 2: Terörizmin Nedenleri.....	7
Şekil 3: Terörizmin Amaçları	10
Şekil 4: Terörizmle Mücadele Yöntemlerine Genel Bir Bakış	11
Şekil 5: Yolsuzluğun Unsurları.....	14
Şekil 6: Yolsuzluğun Sınıflandırılması	16
Şekil 7: Yolsuzluk Türleri.....	18
Şekil 8: Yolsuzluğun Nedenleri	25
Şekil 9: Yolsuzluk ile Mücadele Yöntemlerine Genel Bir Bakış	33

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Genel Dağılım.....	63
Grafik 2: Yolsuzluk Algısı Endeksinin Her Ülke İçin Zaman İçerisindeki Dağılım Göstergeleri.....	64

ÖZET

Başlık: Terörizm İle Yolsuzluk Arasındaki İlişki: MENA Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi

Yazar: Aleyna PEHLİVAN

Danışman: Prof. Dr. Hilal YILDIZ

Kabul Tarihi: 04/01/2023

Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 82 (ana kısım)

Günümüze dek süregelen terörizm, ülkeler ve toplumları üzerinde büyük bir tehdit unsuru olmuştur. Terörizmin yaşanmaya başladığı ilk günden itibaren üzerine çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, net bir tanımı ve asıl gerçekleşme nedenleri ortaya koyulamamıştır. Tüm dünya genelinde varlığını sürdüren ve küresel boyuta ulaşan bu olgu, ortaya çıkış amacı, hedefi, etkileri ve sonuçlarının araştırılmaya devam edildiği bir çalışma alanıdır.

Çalışmanın amacı, yolsuzluk olgusunun terörizmin gerçekleşmesi üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu teorik ve ampirik olarak incelemektir. Çalışma MENA (Middle East-North Africa: Orta Doğu-Kuzey Afrika) bölgesindeki 15 ülke özelinde terörizm ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Çalışmada, terör-terörizm ile yolsuzluk kavramları hakkında bilgi verilmiş, aralarındaki bağ literatür taraması ile desteklenmiştir. Çalışmanın ampirik bölümünde ise MENA ülkelerindeki terörizm ve yolsuzluk arasındaki ilişki 2012-2019 dönemi itibarıyla Panel Veri Analizi yöntemi ile sınanmıştır.

Yapılan analizler neticesinde; yolsuzluğun terörizm faaliyetlerine finans dayanağı olduğu, yolsuzluk eylemlerinin terörizmi desteklediği ve üzerinde belli bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. MENA ülkeleri gibi az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk davranışlarının azalması, terörizmin gerçekleşmesinde kısıtlayıcı ve engelleyici bir rol üstlenmektedir. MENA ülkelerinin refah düzeylerinin belirli bir ölçüde artırılması ile bu iki olgunun yarattığı problemler engellenebilir. Komşu ülkelerin de iş birliği ile desteklenecek etkili politikalar ve stratejiler yapıldığında bu iki olgu önlenerek güven ortamı oluşturulabilir.

Anahtar Kelimeler: Terör ve Terörizm, Yolsuzluk, MENA, Panel Veri Analizi

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Relationship Between Terrorism and Corruption: Panel Data Analysis on MENA Countries	
Author of Thesis: Aleyna PEHLIVAN	
Supervisor: Prof. Dr. Hilal YILDIZ	
Accepted Date: 04/01/2023	Number of Pages: ix (pre text) + 82 (main body)
<p>Terrorism, which has continued until today, has been a major threat to countries and their societies. Although studies have been carried out on terrorism since the first day of its existence, a clear definition and real reasons for its occurrence have not been revealed. This phenomenon, which continues its existence all over the world and has reached a global dimension, is a field of study in which the purpose, target, effects and results of its emergence continue to be investigated.</p> <p>The aim of the study is to examine theoretically and empirically how the phenomenon of corruption has an effect on the realization of terrorism. The study deals with the relationship between terrorism and corruption in 15 countries in the MENA (Middle East-North Africa) region. In the study, information was given about the concepts of terrorism-terrorism and corruption, and the link between them was supported by a literature review. In the empirical part of the study, the relationship between terrorism and corruption in MENA countries was tested with the Panel Data Analysis method as of 2012-2019.</p> <p>As a result of the analyzes made; It has been concluded that corruption is the financial basis of terrorism activities, that acts of corruption support terrorism and have a certain effect on it. The decrease in corruption behaviors in underdeveloped and/or developing countries such as MENA countries plays a restrictive and preventive role in the realization of terrorism. By increasing the welfare level of MENA countries to a certain extent, the problems created by these two phenomena can be prevented. When effective policies and strategies to be supported by cooperation in neighboring countries are made, these two phenomena can be prevented and an environment of trust can be created.</p>	
Keywords: Terror and Terrorism, Corruption, MENA, Panel Data Analysis	

GİRİŞ

Uzun yıllardır terörizm ve yolsuzluk kavramları milletlerarası ve uluslararası güven ve sükûnete zarar vermektedir. Bu sorunlar dünya genelinde giderek yayılmakta ve tüm toplumlar bu tehditler ile yüzleşmektedir. Etki alanı geniş olan ve küreselleşen bu olgular, son dönemlerde artış gösterdiğinden araştırmacıların çalışma alanı haline gelmiştir. Bireylere, gruplara, devlet ve siyasi yönetimlere karşı baskı ve yıldırma uygulamaları; şiddet, terör, terörizm veya yıldırıcılık kavramları ile ifade edilmektedir.¹ Bölünmenin fazla olduğu, siyasi politika ve istikrarın zayıf olduğu ekonomilerde sıkça rastlanan yolsuzluk; herkesi kapsayan, her yerde var olabilen, duvarların gizlediği aralıklarda meydana gelen karmaşık bir olgudur.² Bu iki fenomen ırk, etnik köken, din ve siyasi faktörler ile alakalı olduğu gibi ülkeler arasında da ilişkilidirler. Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Middle East- North Africa: MENA) ülkelerinde³ siyasi ve ekonomik açıdan düzensizliklerin var olması, terörizm ve yolsuzluğun bu bölgeler içerisinde daha etkili ve hızlı yayılmasına zemin hazırlamaktadır.

Çalışmanın Konusu

Günümüze dek, kötü koşullarda varlığını sürdürmeye çalışan veya iyi şartlarına rağmen terörizme maruz kalan birçok ülkenin olduğu bilinmektedir. Tek başına terörizme neden olan faktörler düşünüldüğünde, otorite sorunları başta olmak üzere birden fazla sebep akla gelmektedir. Bu konu hakkındaki araştırmalar incelendiğinde, yolsuzluk sorunu bulunan ülkelerde terörizm olarak adlandırılan; iç çatışma ve düzensizliklerin meydana geldiği görülmüştür. Bu bağlamda, yolsuzluğun kontrol altına alınması durumunda terörizmin azalması mümkün olabilir. Bu ilişkiden yola çıkarak çalışmada, MENA bölgelerinde terörizm ve yolsuzluk algısı arasındaki ilişki incelenecektir. Terörizm ve yolsuzluk algısının tanımlamaları, kapsamı, nedenleri ve doğurduğu sonuçları, teorik ve yazın kapsamında ele alınacaktır. Küresel Terörizm Endeksi (GTI) ve Yolsuzluk Algısı Endeksi (CPI) arasındaki ilişki sözü edilen ülkelerde, 2012-2019 dönemi itibariyle küresel endeksleri ile sınanacaktır.

¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük.

² Uluslararası Saydamlık Örgütü (<https://www.transparency.org/en/what-is-corruption/#define>). (Erişim Tarihi: 30/11/2021)

³ Dünya Bankası Tarafından Belirlenen MENA (Middle East and North Africa) ülkeleri; Bahreyn, Cezayir, Fas, Irak, İran, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, S. Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Ürdün ve Yemen.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı, Küresel Terörizm Endeksi (GTI) ve Yolsuzluk Algısı Endeksi (CPI) parametrelerinin arasındaki ilişkiyi MENA ülkeleri özelinde açıklamaktır. Literatürde geniş kapsamlı ve dar kapsamlı MENA ülkeleri ayrımı yapılmaktadır. Diğer taraftan, literatürde terörizm ve yolsuzluk algısı kavramları sınırlı sayıda çalışmada incelenmiş ve ortak bir noktaya varılamadığı gözlenmiştir. Bundan sebeple çalışma alanı olarak MENA ülkeleri ele alınmıştır. Uygulama sonunda terörizm ve yolsuzluk algısı arasındaki ilişkinin varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Gerek terör gerekse yolsuzluk; lokal, milli ve küresel olmak üzere birbirinden farklı etkileri ve nedenleri olan karmaşık kavramlardır. Her ikisinin de ekonomik, toplumsal, politik ve yönetsel nedenleri bulunmaktadır. Konuya bir ülke grubu açısından bakıldığında ise, bir ülkede kronikleşen bir olgunun, bölgenin diğer ülkelerine de yansımaları beklenen bir durumdur. Bu bağlamda, terörizm ve yolsuzluk algısı arasındaki ilişkiye yönelik yazın incelenmiştir. Özellikle bölgesel bazda ele alınan çalışmalar çok sınırlıdır. Araştırmanın, terörizm endeksi ve yolsuzluk algısı endeksi veri seti ile MENA bölgesi için araştırılacak olması, çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. İki önemli olgunun aralarındaki ilişkisinden elde edilecek bulgular ışığında, politika analizi yapmak mümkün olacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada kullanılacak yöntem Panel Veri Analizi olacaktır. Ele alınan 15 ülkede oluşan kesit boyutu ve 2012-2019 dönemi itibariyle zaman boyutu ile Klasik Model HEKK (Havuzlanmış En Küçük Kareler-Pooled Ordinary Least Square (POLS)), Sabit Etkiler Modeli veya Tesadüfi (Rassal) Etkiler Modeli tahmin edilecektir. Modeller arasındaki seçim; F testi, Hausman testi ve Olabilirlik Oranı (LR) testi ile belirlenecektir. Bu bağlamda; Ekonomi ve Barış Enstitüsü tarafından hesaplanan Küresel Terörizm Endeksi ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından hesaplanan Yolsuzluk Algısı Endeksi değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak adına Panel Veri Analizi uygulanacaktır.

BÖLÜM 1: TERÖRİZM VE YOLSUZLUK

Bu bölümde; terörizm ve yolsuzluk kavramlarının tanımlamaları ve içeriği incelenecektir. İlerleyen bölümlerde ise bu olguların birbirleri arasındaki ilişkiden bahsedilecektir.

1.1. Terörizm Kavramı

Tanımı zor ve neredeyse tarif edilmesi kolay olmayan terör ve terörizm, hayatımızın içinde var olan ve karşılaştığımız olumsuzluklara neden olan birer olgudur. Birçok ülke terör ve terörizm akımlarıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Haberleşme, altyapı, çevre ve ilerleyen teknoloji ile iki kavramın yayılma alanı artmıştır. Bu yüzden, hedef kitleye veya bir unsura ulaşma, tahribat yaratma kolay ve hızlı meydana gelmektedir. Bu durum ise küresel bir tehlike oluşturmaktadır. Terör ve terörizm, ülkelerin ve bireylerin kendi ideolojik yapılarına göre yorumlanması ve yüzleşmesi ile bugüne kadar gelmiştir. Her bir yenilik ve ilerleme ile sorunlar güncelliğini sürdürmektedir. Dünya genelinde ciddi sorun haline gelen bu etmenler tasvir edilmeye çalışılmıştır. Fakat terör ve terörizme karşı alınacak önlem ve davranışlara karar verilebilmesi için bu iki faktörün kavramsal bir tanımı yapılması gerekmektedir.⁴

1.1.1. Terör ve Terörizm Tanımı

Terör; geçmişten günümüze uzayan, zaman kavramı ve belirli bir mekânı olmayan sınırsız, yaygın bir yapıdır. Terör ve terörizmin genel anlamda birçok açıklaması yapılmasına rağmen yansız bir tanımına ulaşılamamaktadır. Bu konulara farklı açılardan bakılarak yapılan yorumlar net değildir. Schmid ve Jongman çalışmalarında 109'dan fazla tanımın getirildiğini kaydetmişlerdir.⁵ Her yorumlama tarih, etnik geçmiş, psikoloji, ideoloji ve hukuki açıdan farklılık göstererek o zamanın şartlarından etkilenmiştir.⁶ Bu iki kavram arasında da yorum farklılığı mevcuttur.

Literatürde, kontrolü güç birey ve grupların meydana getirdiği zarar ve katliamlar terör, terörün bilinçli olarak kullanılması ve amaca hizmet edişi ise terörizm olarak

⁴ Çora, A. N.: "Uluslararası Terörizm ve Failleri", Mayıs 2008, s.17.

⁵ Kruglanski, A. W. & Shira Fishman.: "Psychological Factors in Terrorism and Counterterrorism: Individual, Group and Organizational Levels of Analysis", 2009, s.2.

⁶ Aydın, N.: "Küresel Terör ve Terörizm", İstanbul 2009, s. 31.

tanımlanmaktadır.⁷ Ayrıca terörizm; siyasi hedefler için planlı ve programlı, terörü geçerli bir yöntem olarak benimseyen bir sistem görüşü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸ Terör kelimesi Latince kökenli olup kelime anlamı “korkudan titreme” veya “titremeye sebep olmadır”.⁹ Fransızca Petit Robert sözlüğünde ise “Toplum içerisindeki direnişin bir grup tarafından kırılması ve hissedilen ortak korku” olarak ifade edilmiştir.¹⁰ Daha geniş bir çerçevede terörizm, terör girişimlerinin gerçek hedefine giden yolda toplum üzerinde psikolojik baskı yaratmak için planlanmış eylemler bütünüdür.¹¹ David Rapoport (2004) ise terörizmi, toplumun düşünce yapısına sızarak sempati ve iğrenme gibi duygularını uyarmak üzere kullanılan şiddet olarak ifade etmektedir.¹²

Terörün gerçekleşme sürecinde korku yaratma ve dayatma unsurları uluslararası nitelik kazandığında, uluslararası terör suçları adını almaktadır. Yabancı uyruktaki bireylerin bilinçli şekilde veya zor kullanım ile örgüte katılımı, terör eylemlerinin etki alanının genişlemesine neden olmaktadır. Bu durum ise tüm insanlığı tehdit eder hale gelmektedir. Milletlerarası veya uluslararası olan terör her zaman suç olarak kabul edilir ve savaş niteliği taşımaktadır.¹³ Öte yandan, karşılaşılan uluslararası terörizme verilebilecek en net örneğin Ermeni terörü olduğunu dile getiren Yayla (2015), yapılan eylemlerin etki ve coğrafi alanının geniş ve sistematik olmasının belirli örgüt şebekeleri ile bağlantılı olduklarına vurgu yapmıştır.¹⁴

Bu terör ve terörizm olgusu günümüz şartlarına da entegre olmuş durumdadır. Günlük dilde bu kavramlar toplum düzenini ve ahlakını bozan, alışıla gelmiş kalıpları yıkan durumlar içinde kullanılmaktadır. Trafik terörü, kültürel terörizm, biyolojik terörizm,

⁷ Türkiye Barolar Birliği Yayınları,107: “Türkiye ve Terörizm-Rapor”, TBB Tarafından Oluşturulan Proje Grubu Tarafından Hazırlanmıştır. Ankara 2006, s. 3.

⁸ Bozdemir, M.: “Terör mü ve Terörizm mi?”, AÜ. SBF. Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, C.6, 1981, s.526.

⁹ Wilkinson, P.: “Political Terrorism”, New York: Macmillan, 1974, s.9.

¹⁰ Keleş, R. & Ünsal, A.: “Kent ve Siyasal Şiddet”, Ankara, SBF Yayını, 1982, s.2.

¹¹ Army, U. S.: A Military Guide To Terrorism in The Twenty-First Century. US Army TRADOC G2 Handbook, (1), 2007, 1-182.

¹² Rapoport, David C.: “The Four Waves of Modern Terrorism.” In Attacking Terrorism: Elements of A Grand Strategy, Audrey Kurth Cronin, James M. Ludes, Eds. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2004.

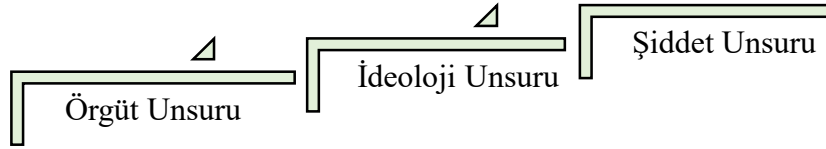
¹³ Tezcan, D.: “Uluslararası Terör Suçlarında Uluslararası Yardımlaşma”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1998, 1(1), 19-27.

¹⁴ Yayla, A.: “Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2015, s.45.

moda terörü vb. örnekleri vermek mümkündür.¹⁵ Bu eylemlerin türleri, etki alanları, ideolojileri, hedefleri, benimsedikleri stratejiler açısından farklılık göstermektedir.¹⁶

1.1.2. Terörizmin Unsurları

Terörizmin hangi unsurlar içerisinde gerçekleştiğini bilmek önemlilik arz etmektedir. Bunun sebebi için önce unsur kelimesine açıklık getirmek gerekmektedir. Unsur, bu olgular özelinde uluslararası çalışmalarda, içeriklerde ve düzenlemelerde yer alan bir kelimedir.¹⁷ Suç eyleminin terör suçu sayılabilmesi ve bunu yapan birey veya gruba ceza verilebilmesi için terörizm unsurlarının gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Bu bağlamda, terör ve terörizm unsurlarına aşağıdaki grafikte yer verilmiştir.

Şekil 1: Terörizmin Unsurları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.1.2.1. Örgüt Unsuru

Planlı gerçekleştirilen terörizmden bahsedebilmek için iki veya daha fazla kimselerin tek bir doğrultu, hedef ve amaç etrafında toplanması gerekmektedir.¹⁸ Bu grubu örgüt olarak nitelendirmek için bir oluşumun içinde yer almaları, organize şekilde aynı düşünce sisteminde hareket ediyor olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde, düzenli ve sürekli terörizm meydana gelemez. Diğer bir yandan, bireysel olarak da hareket etmek mümkündür. Ancak, bireyi terörizm ile ilişkilendirmek için bir örgüt ile bağlantısı, örgütün finansman veya kaynak açısından yardım desteğinin olduğunun kanıtlanması gerekmektedir.¹⁹ Örgüt modelleri yarattıkları tahribat büyüklüğü, faaliyet alanı, silahlanma ve provokasyonların yürütüldüğü yapılardan oluşmaktadır.²⁰ Örgüte dâhil

¹⁵ Gearson, J.: “The Nature of Modern Terrorism”, Superterrorism, Policy Responses, Edited by Lawrence Freedman, Blackwell Publishing, Oxford, 2002, s.7-24, s.9.

¹⁶ Saraçlı, M.: “Uluslararası Hukukta Terörizm”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2007, C. XI, s.1-2.

¹⁷ Türkiye Barolar Birliği Yayınları,107: “Türkiye ve Terörizm-Rapor”, s. 205.

¹⁸ Aydın, N.: “Küresel Terör ve Terörizm”, s.44.

¹⁹ Türkiye Barolar Birliği Yayınları,107: “Türkiye ve Terörizm-Rapor”, s. 206.

²⁰ Şen, Y. F.: “Terörün Toplumlar Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerine Bakış: PKK Terörü ve Ağrı Gerçeği”, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015, 1(2), s.27.

olmanın sebeplerini de incelemek gerekir. Örgüte üye olmak, kişiye aitlik duygusu verir, aynı amaç için yürüten diğer kimseleri de tanımayı sağlar, sosyal statüyü belirler, güçlü hissetmelerini sağlar.²¹ Bu dürtüde olan kimseler örgüt üyeliğine katılmayı tercih ederler. Örgütün belli bir amaç doğrultusunda hareket etmesi için belli bir ideolojiye sahip olmaları gerekmektedir.

1.1.2.2. İdeoloji Unsuru

İdeoloji; düşünsel, toplumsal veya siyasi açıdan bir inancın benimsenerek kişi grupların davranışlarına etkisi olan bir düşünce sistemidir.²² Bu açıklama dikkate alındığında ideoloji unsurunun örgüt yapılarının temelinde var olduğu anlaşılmaktadır. Gruplar kendi değer yargılarına göre birleşmekte ve aynı düşünce tarzlarına sahip olmaktadır. Daha sonrasında, toplumsal düzenlerdeki bozuklukları (kendi ideolojilerine göre) gidermek ve örgüt üyelerinin istekleri doğrultusunda eski düzeni yeniden şekillendirmek için stratejiler geliştirilir.²³ Terör örgüt liderlerinin kendi altlarındaki üyelerine belirli ideolojiyi benimsetmek ve amaç ve hedefler konusunda bilinci yaratmak adına gerçekleştirdikleri faaliyet ve eğitimlerine siyasi eğitim denmektedir.²⁴

1.1.2.3. Şiddet Unsuru

İdeolojiye sahip olan terör örgütü hareketlerinin hedefe giden yolda başarılı olabilmesi için, en güçlü silahları olan şiddeti içlerinde barındırıyor olmaları gerekmektedir. Saldırgan ruh halleri ve şiddet, dürtü ve içgüdülerden oluşmaktadır.²⁵ Şiddeti kullanarak halkta korku yaratmayı, devlete olan güveni yıkmayı, karmaşıklık çıkarmayı hedefleyen bu örgüt ve üyeleri sürekli olarak küçük-büyük saldırılarda bulunurlar. Şiddet sadece saldırı, silah yolu ile gösterilmeyebilir. Bir söz, davranış ve hareketler ile de gösterilen şiddet karşımıza psikolojik şiddet olarak çıkabilmektedir.²⁶

²¹ Efeğil, E.: “Terörizm ve Terörle Mücadele Yöntemleri”, Ders Notları, Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler, 2019, s.50.

²² Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük.

²³ Özdemir, A., Eser, M. & Erol, H.: “Küresel Terörizm ve Yoksulluk İlişkisi”, Social Science Development Journal, 3, 2018, s. 434-446.

²⁴ Gürel, M. M.: “Küreselleşen Dünya ve Terörizm”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı, İstanbul, 2008.

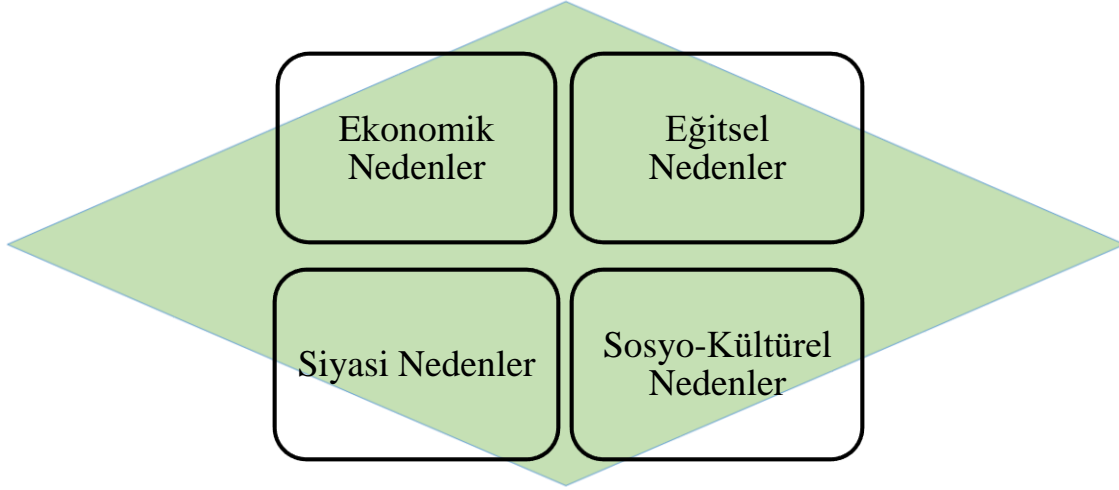
²⁵ Köknal, Ö.: “Bireysel ve Toplumsal Şiddet, İstanbul 1999, Altın Kitaplar, s.22-23.

²⁶ Gücenmez, B.: “Terörizmin Finansmanı: PKK, ETA ve IRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması”, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2014.

1.1.3. Terörizmin Nedenleri

Terörizme yol açan etmenler çeşitli olmakla birlikte hem iç hem de dış kaynaklı olabilir. Bu etmenlerden bazıları genel olup dünyadaki tüm terör eylemleri ile ortak sebeplere sahip olabilir. Diğer nedenler ise eylemin gerçekleştiği o ülkeye/ terör örgütüne hatta örgüt liderinin kendi ideolojisi ve özelliklerine dayalı olarak değişkenlik gösterebilir.²⁷ Terörün ve terörist eylemlerin nedenlerini ararken onların yaşadığı çevre, genel mantık yapıları, aile hayatı, ortak yönler ve psikolojik yapılarında bir bozukluğun olup olmadığı incelenmeli ve onları bu eylemleri yapmaya hangi faktörlerin neden olduğu araştırılmalıdır.²⁸

Genel olarak terör, ülke içi yaşanan sorunlardan kaynaklanmaktadır. Yani, bir ülke kendi içinde zayıf, düzensiz ve hukuki açıdan yetersiz ise gruplar bu sorunları ortadan kaldırmak amacıyla kolayca hedeflerine ulaşabilirler.²⁹ Mevcut düzendeki aksaklıkları, yanlışları çözüme ulaştırma isteği ve bu tarz farklılıkların gündeme gelmesi ile terörizm ortaya çıkmaktadır. Bu nedendir ki terörizm, ülkenin parçalayıcı ve yıkıcı bir sorunu iken var olan sorunlarında bir sonucu olabilir.³⁰

Şekil 2: Terörizmin Nedenleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

²⁷ Acar, Ü.: “A’dan Z’ye Terörizm”, Terörizm El Kitabı, Ankara 2012, s.168-169.

²⁸ Çora, N.: “Uluslararası Terörizm ve Failleri”, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2008, s.65.

²⁹ Alkan, N.: “Gençlik ve Terörizm”, Terör Örgütlerinin Gençliği Kazanmada Kullandığı Yöntemler, Ankara 2002, s.37.

³⁰ Demirkent, N.: “Türkiye’de Terörün Boyutları, Gelişimi ve Çözüm Önerileri, Abdi İpekçi Semineri: Türkiye’de Terör, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ocak-Şubat 1980, s.56.

Bu noktada terörün nedenleri ve etkileri yukarıdaki grafik yardımıyla anlatılacaktır.

1.1.3.1. Ekonomik Nedenler

20. yüzyıldan itibaren gelir düzeylerindeki azalma ve adaletsizlikler, birçok ülkenin ekonomik yönden sıkıntılar çekmesine ve hane halkı gelirlerinde büyük farkların oluşmasına sebep olmuştur.³¹ Ülke içindeki refah ve huzur noksanlığı terörizmin ekonomik açıdan temelini oluşturmaktadır. Marks ise bu durumu “zenginliğin artması ile fakirlik-zenginlik arasındaki farklılaşma bunalıma sebep olacaktır” cümlesi ile ifade etmiştir. Bu durum, kendini bu zorlukların içinde görenlerin bir çıkış yolu aramaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Aynı fikir birliğinde toplanan kimselerin örgütlere dâhil olması ile örgüt yapılanması gerçekleştirilmektedir. İşsizlik ve yoksulluk yaşayan bireyler kendilerini ötekileştirirler. Bunun bir sonucu olan özgüvensizlik duygusunu yaşarlar. Bu ortamda yaşamaya çalışan bireylerde stres, kaygı, ruhsal dengede bozukluk vb. problemler yaşanır. Bu sorunları barındıran bireylerde şiddet ve saldırganlık görülür. Terör örgütüne katılan bireylerin aile hayatlarında orta-ortanın altında gelirli oldukları görülmüştür.³² Gelir kaynağı yetersizliğinden kaynaklı eğitim yoksunluğu etmeni de örgüte katılma ve terörizme sebep olmuştur.

1.1.3.2. Eğitsel Nedenler

Diğer etmenler gibi eğitimde de ekonomik sorunların yaşanması, terörün zeminini oluşturmaktadır.³³ Bu ekonomik sorunlar, eğitim sisteminin kötü veya bireyler tarafından ulaşılamamasına sebebiyet vermektedir. Günümüz eğitimin yaratıcı ve araştırmayı seven bireyler yapma özelliğinin olmadığı da dile getirilmiştir.³⁴ Tüm eğitim hayatında; dernekler, gönüllülük esasına dayanan kuruluşlar, sendikalar, basın organları gibi kurumlar sürece dâhildir. Eğitim sayesinde düşünme, düşünce ile mantığı birleştirme, neden sonuç ilişkisi kurabilme ve bilinç kazanılmaktadır. Bunlardan yoksun kalan bireylerin bu fonksiyon eksikliklerinden kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır. Eğitim alanındaki düzensizlik ile birlikte yalnızlık ve dışlanmışlık duygusu gruplara katılarak giderilmeye çalışılmaktadır. Bunların getirisi ise aynı savı benimseyenler ile örgüte

³¹ Caşın, M. H.; “Uluslararası Terörizm”, Nobel Yayın Dağıtım, Uluslararası İlişkiler, Ankara 2008, s.280.

³² Acar, “A’dan Z’ye Terörizm”, s.187.

³³ Alkan, “Gençlik ve Terörizm”, s.40.

³⁴ Kongar, E.: “21. Yüzyılda Türkiye”, İstanbul 1998, s.210.

katılımın kolaylığı olmaktadır. Ailelerin bu konuda bilinçlenmesi ve çocukluktan itibaren karakter edindirmeye özen göstermeleri gerekmektedir.

1.1.3.3. Siyasi Nedenler

Ülke içerisinde yöneten ve yönetim tarzı değiştiği sürece toplumun, kendi içerisindeki düzen ve birlikteliği bozulur, yönetime güven ve desteği sarsılır. Genel sistem düzeyi çalışmayı ve üretmeyi benimsemektedir. Devlet, bu düzen içerisinde istikrarı sağlayamadığı takdirde üretmeyen ve çalışmayan insanlar yetiştirmiş olacaktır. Ülkedeki rejimin dengesizliği, toplumun eski rejime karşı özlem ve eskiyi arayış içerisinde olması halk ile hükümet arasındaki güven ve anlayış bütünlüğünü bozmaktadır. Bu doğrultuda, hükümetin kendi gücünü bazı birey ve grupların çıkarlarını gözeterek yolsuzluğa sebep olması, fikir ayrılıkları, hükümetin zamana ayak uyduramaması ve halkın isteklerine karşılık vermede eksik ve yetersiz kalmaları gibi etmenler, siyasi açıdan toplumda boşluk yaratmaktadır.³⁵ Neticesinde bazı bireyler veya gruplar bu olaylar karşısında sessizliğini bozarak karşı tarafa geçmek istemektedir. Bu olay örgüleri de örgüt yapılanmasına ve terörizme neden olmaktadır.

1.1.3.4. Sosyo-Kültürel Nedenler

İnsanlığın en temel taşı kültürdür. Kültür, toplumun dünü ile bugünü arasında bir bağ oluşturmaktadır. Gelenek ve göreneklerimiz bizleri her zaman takip eder. Çoğu ülkenin ve toplumun kendine has kültür mirası vardır. Irk, din, dil, gelenek ve görenekler de kültürü oluşturmaktadır. Kültür; zaman, nüfus, etkileşim, etnik-din-mezhep çeşitliliği ile giderek etkisini azaltmaya başlamıştır. Sosyal alanlardaki değişimin hızı kültürü etkiler niteliktedir. Farklılıklar sonucu değer yargıları değişime uğramaktadır. Kültürel farklılıklar toplumun şiddete, teröre ve örgütsel yapılara yönlendirilmesine neden olmaktadır. Sosyal alandaki değişimin etkileri ile bireylerin kendilerini karşı gruplara ispat etme arzuları, sosyal gruplarda bütünleşme ile sonuçlanmaktadır. Bu durum ise terör örgütlerinin büyümesine ve çoğalmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu sorunları çözmek için toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlamak gerekmektedir.

³⁵ Türkiye Barolar Birliği Yayınları,107: “Türkiye ve Terörizm-Rapor”, s.142-143.

1.1.4. Terörizmin Amacı

Terörizmin amacı yukarıda bahsedilen terörizmin nedenleri ile sıkı sıkıya örtüşmektedir. Tüm sebepler uygulamaya geçme konusunda bir basamak oluşturmaktadır. Bunlar dikkate alındığında, terörist ve terör eylemlerinin amaçlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

■ Otoriteyi etkisiz hale getirmek	■ Kendi azınlık gruplarını ön plana çıkarmak
■ Kendi azınlık gruplarını ön plana çıkarmak	■ Kendi azınlık gruplarını ön plana çıkarmak
■ Kendi azınlık gruplarını ön plana çıkarmak	■ Kendi azınlık gruplarını ön plana çıkarmak

Şekil 3: Terörizmin Amaçları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki amaçlar örgüte, örgüt üyelerinin hedef ve ideolojilerine göre de değişiklik göstermektedir. Terörizmin amaçlarına bakıldığında, korku ve yıldırmanın, insanlar tarafından dikkat çekmenin, kendi yarattıkları düzen ve kuralları kabullendirme, insanlar üzerinde kargaşa yaratmanın olduğunu görmekteyiz. Diğer bir amaçları ise, teknoloji ve iletişim ağlarının kullanılmasıyla çoğunluğa ulaşip sosyal tabakalaşmaları oluşturarak toplum arasında kutuplaşmalar elde etmektir. Kışlalı ise, “Terörist için şiddet amaç değil bir araçtır. Terörist için onları öldürdüğü zaman toplumda yaratacağı etki önemlidir. Kitlelerin etkilenmeleri, teröristlere boyun eğmelerinden başka bir çarenin olmadığını düşündürmek asıl amaçlarıdır” sözleriyle terörizmin amacına değinmiştir.³⁶

Diğer bir ifade ile terörizmin amacı, siyasi açıdan istikrarı ele alıp gücü kırmak ve bunları yaparken şiddete başvurarak devlete ve topluma güç gösterisinde bulunmaktır.³⁷

³⁶ Kışlalı, A. T.: “Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma”, İmge Kitabevi, Ankara 1998.

³⁷ Keleş, R. ve Ünsal, A.: “Kent ve Siyasal Şiddet”, s.93.

1.1.5. Terörizm ile Mücadele Yöntemleri

Terör ve terörizme kavramsal açıdan yaklaşıldığında kesin ve net bir tanımlarının olmadığı belirtilmişti. Bu olguların tanımlarındaki söz konusu olan belirsizlik, aynı şekilde terörizmle mücadele yöntemlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu değişkenliğin sebepleri örgütlenmelerin ve örgüt üyelerinin her ülke ve toplum için farklı hedef ve amaçlarının olmasından kaynaklanmaktadır.³⁸ Bu yüzden farklı direnişlerin yaşanması çok normaldir. Ancak, terörizmle mücadele etme yöntemlerine genel bir çerçeve çizmek mümkündür.

Şekil 4: Terörizmle Mücadele Yöntemlerine Genel Bir Bakış

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Terörizmin nedenlerinde de bahsedildiği üzere sosyal ve ekonomik şartların yetersizliği veya talepleri karşılayamıyor oluşu, etkileyici bir etmendir. Bu vaziyetlerin içerisinde bocalayan bireylerin örgütlere katılarak kendi görüşlerini savundukları görülmektedir. Bunun engellenmesi, o bireylerin topluma ve iyi tarafa geri kazandırılması, sosyal ve ekonomik koşulların iyileştirilmesi ile sağlanabilir. Toplumun kalbini kazanmaya yönelik bu hareketlere “Terörizmle mücadele yöntemleri” denilmektedir.³⁹

³⁸ Karaağaç, Y.: “Terörizmle Mücadele Yöntemleri: İngiltere ve Kolombiya Örneği”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 2019, 6(1), s.235.

³⁹Bal, İ.: “Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler, 2006, s.43-44.

Aile büyükleri çocuklar için her zaman ilk örnek olmuşlardır. Ailede görülen ilgi, sevgi ve güven tam olduğu sürece dışarıya yönelim azalacaktır. Birçok terör örgütlenmeleri psikolojik açıdan güçlü olmayan bireyleri kendi taraflarına çekerek ortaya çıkmışlardır. Bu konuda kurum ve kuruluşların bilinçlenmesi ile bu psikolojik suistimalleri önlemek örgütlenmeyi ve eylemleri azaltacaktır. Böylelikle bilinç artıp toplumun duyarlı olması hali varlık gösterecektir. Caydırıcı cezaların verilmesi, anlaşılması veya bu konuda yapılan yasal düzenlemeler ile devlet halkın desteğini arkasına almış olur. Taleplerin karşılık bulması ile güçlenen halk karşısında örgütler çekimser davranacaktır. Bu çerçevede halka en iyi ulaşım medya ve internet ağı aracılığı ile olacaktır. Çünkü örgütler ve eylemlerinin amacı, kitle iletişim araçları vasıtasıyla beyinlere sızmadır. Bunu önlemenin en iyi yolu da onları kendi silahları ile yani iletişim araçları ile vurmaktır.⁴⁰ Terörle mücadele, terörün yaşandığı ülke içerisinde gerçekleştirilen bir strateji değil, uluslararası anlamda da önlemlerin alındığı bir konumda yer almalıdır.⁴¹

1.2. Yolsuzluk Kavramı

Geçmişten günümüze yolsuzluğun bir tanımı yapılmaya çalışılmış olmasına rağmen anlamını tam karşılayan bir ifade bulunamamaktadır. Teknolojinin gelişimi, kayıtların elektronik ortamlarda yapılması ve küreselleşme adımlarının izlenmesi ile birlikte yolsuzluk ve rüşvet olgusu küresel bir boyut kazanmıştır.⁴² Bu durumda yolsuzluk ve rüşvet ülke içi bir sorundan ziyade dünyayı etkileyen genel bir sorun haline gelmiştir. Yolsuzluk, gizli kapaklı ve el altından yürütülen bir davranış olduğundan bulunması ve kaydedilmesi zor olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴³ Yolsuzluk olgusu, sosyal bilimlerin çoğu tarafından konu olarak açıklanmaya çalışılmıştır: Siyaset bilimi, sosyoloji, ekonomi, kamu yönetimi, hukuk ve psikoloji gibi dallar tarafından incelenmiştir.⁴⁴ Yolsuzluk olarak adlandırılan kavram bazı ülkeler için bir sorun teşkil etmemektedir. Çünkü ele alınan bu kavram; ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye ve

⁴⁰ Saran, M., & Bitirim, S.: “Terörle Mücadelede Sosyal Pazarlama ve İletişim Stratejileri”, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi 2010, 1(2), s.96.

⁴¹ Alkan, N.: “Terör Olaylarının Kitle İletişim Araçlarındaki Sunumu”, Polis Dergisi 2003, Sayı: 36, Ankara: APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 219, s.103.

⁴² Glynn, P., Kobrin, S. J., & Naim, M.: “The Globalization of Corruption”. Corruption and The Global Economy, 1997.

⁴³ El-Attas, S. H.: “Toplumların Çöküşünde Rüşvet”, Pınar Yayınları, İstanbul 1988, s.17.

⁴⁴ Ata, A. Y.: “Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü- İktisat, İstanbul 2009, s.22.

kültürden kültüre anlamsal olarak farklılık göstermektedir. Diğer bir yandan ise, yolsuzluk, rüşvet ve kara para aklama gibi davranışlar suç türlerinin türevi ve eşantyonu olarak nitelendirilmektedir.⁴⁵

1.2.1. Yolsuzluğun Tanımı

Yolsuzluk kelimesi İngilizcede “corruption” sözcüğü ile ifade edilmiştir. Yabancı dilde bu sözcük ile “Kamu görevi yerine getirilirken, rüşvet ya da kayırma gibi unsurlarla dürüst olmama, bağlılıktan sapma ve uzaklaşma” kastedilmek istenmiştir.⁴⁶ Türkçede yolsuzluk kavramı ise, “Bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma, suistimal ve nizamsızlık” olarak yer almaktadır.⁴⁷ Yolsuzluk, sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve ahlaki bir çöküşün sonucu olarak ifade edilmiştir.⁴⁸

Farklı açılardan yolsuzluk tanımlamaları aşağıda verilmiştir.

Dünya Bankası, “Kamu otoritesi tarafından kişisel çıkarların gözetilerek hareket edilmesi” olarak yolsuzluğu tanımlamıştır.⁴⁹

Uluslararası Saydamlık Örgütü yolsuzluk kavramını, “Emanet edilen gücün özel menfaat için kötüye kullanımı” olarak ifade ederek yolsuzluk ile güvenin yıpratıldığı ve demokrasinin zayıflatıldığını belirtmiştir.⁵⁰

Özel menfaat kavramı; para ve değerli varlıkları el altından gizlice elde etme ile ilgili olup aynı zamanda güç, statü olarak yükselme anlamlarını da içermektedir.⁵¹

Klitgaard, 1996 yılında yolsuzluk dinamiklerini geliştirip, açıklamaya çalıştığında yolsuzluğun tek başına “kamu gücüyle” açıklanamadığını ortaya çıkarmıştır.⁵²

YOLSUZLUK= TEKELCİ GÜÇ+ TAKDİR YETKİSİ- HESAP VEREBİLME

⁴⁵ Cengiz, M.: “Küreselleşmenin Karanlık Noktası Organize Suçlar”, Adalet Yayınları, Ankara 2014, s.17.

⁴⁶ The Oxford English Dictionary. (Tanım Şu Kaynaktan Alıntılanmıştır: J. Martinez-Vazquez, F. J. Arze & J. Box.: “Corruption, Fiscal Policy And Fiscal Management”, USAID Pres, October,2004, s.12.)

⁴⁷ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu.

⁴⁸ Aydın, S. & Yilmazer, Y.: “Yolsuzluk ve Mali Suçlar”, Adalet Yayınevi, Ankara 2010, s.33.

⁴⁹ <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corruptn/cor02.htm>. (Erişim Tarihi: 30/12/2021).

⁵⁰ <https://www.transparency.org/what-is-corruption/#define> (Erişim Tarihi: 30/11/2021).

⁵¹ Berksoy, T. & Yıldırım, N. E.: “Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri”, Journal of Awareness, C:2, 2017, s.4.

⁵² Klitgaard, R.: “Strategies Against Corruption”, Presentation at Agencia Española De Cooperación Internacional Foro Iberoamericano Sobre El Combate A La Corrupción, Santa Cruz De La Sierra, Jun, 1998, 15-16, s.6.

Klitgaard 1996 yolsuzluk dinamikleri modeli yukarıdaki gibidir. Tekelci güç ve Takdir yetkisi kavramları kamu yetkilisine işaret etmektedir. Fakat yolsuzluk olgusu yalnızca kamu içerisindeki hareketleri kapsamadığı için araştırmacı yolsuzluğa daha geniş bir tanım getirmiştir.

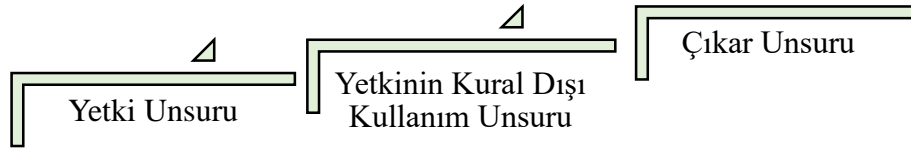
Berkman. A. Ü. (2009) ise, yolsuzluğu şu şekilde tanımlamıştır: Yolsuzluk; “Maddi ve maddi olmayan amaçlara yönelik kişisel çıkarlar için yetki dışına çıkma ve kaynakların yasadışı kullanımını içeren davranışlardır”.⁵³

Başka bir ifade de “Kamu gücü ile sınırlı olmayacak şekilde görevlerin çıkarlar için kötüye kullanılması” yer almaktadır.⁵⁴

Son olarak ise; “Kamu kuruluşları hizmetlerinin kaynak yetersizliğinden kaynaklı yetki alanlarının dışına çıkarak kaynak yaratmak, yolsuzluk tanımı içerisine girer mi?” sorusunu gündeme getiren yazarlar, yasal düzenlemelerin dışına çıktığı için bu durumu yolsuzluk hareketi olarak açıklamaktadırlar.⁵⁵

1.2.2. Yolsuzluğun Temel Unsurları

Yolsuzluk olgusunun ortaya çıkışında üç temel unsur bulunmaktadır.

Şekil 5: Yolsuzluğun Unsurları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

1.2.2.1. Yetki Unsuru

Unsurlardan en önemlisi olan yetki unsuru; belli bir güce sahip kişi veya gruplar tarafından gücün ve imkânların kullanılmasıdır. Yolsuzluk ilişkisi tek başına yapılabileceği gibi çok taraflı şekilde de kurulmaktadır.

⁵³ Berkman. A. Ü.: “Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet”, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2009, s.11.

⁵⁴ Özsemerci, K.: “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri”, T.C. Sayıştay Araştırma, İnceleme, Çeviri Dizisi, 2003, s.5.

⁵⁵ Hasanoğlu, M. & Aliyev, Z.: “Yönetimde Yolsuzluk ve Mücadele Stratejileri”, Ankara 2007, s.4.

Taraflardan birisi mutlaka “yetkili” dir.⁵⁶ Genellikle bu yetkili kişilerden kamu otoritesini kullanan kamu görevlileri olarak bahsedilmektedir. Fakat özel sektör temsilcilerinin de yolsuzluk eylemleri içerisinde olabileceği de ifade edilmiştir.⁵⁷ Bu bağlamda bir yolsuzluk eyleminin icrası, belli ölçüdeki yetkilerin varlığı altında, bu gücün kamu görevlileri tarafından kullanılmasına dayalıdır. Bu kamu görevlisinin, özel kazançlar elde etmek için yetkisini kural dışı ya da genel ahlak anlayışının dışında kullanması, yolsuzluk eyleminin de meydana gelmesine neden olur.⁵⁸

1.2.2.2. Yetkinin Kural Dışı Kullanım Unsuru

Toplum düzeni ve devletin örgütlenmesi yasalardan ve yazılı olmayan kurallardan oluşmaktadır. Yazılı kuralların çiğnenmesi durumunda devlet cezalandırma ve belirli yaptırımları uygulamaktadır. Kurallara aykırılık veya doğruluktan sapma, devletin kamu hizmetindeki düzeni sağlamak için getirdiği yazılı kuralların delinerek kişisel kazançların elde edilmesidir. Diğer bir deyişle, kurallar ve kararlara rağmen doğruluktan sapmak ve eylem kararı alarak sürece dâhil olmak, yetkinin kötüye kullanımını göstermektedir.⁵⁹

1.2.2.3. Çıkar Unsuru

Yolsuzluk olgusu taraflar arasında değiş-tokuşu içermektedir.⁶⁰ Taraflardan biri yasaların boşluklarını değerlendirecek şekilde diğer tarafın yani kamu temsilcisinin konumundan ve yetki alanından yararlanmaktadır. Kendi kazancı doğrultusunda hareket eden taraf diğer tarafı saptırarak yetki-güç takas edilmektedir.⁶¹ Bu takas sürecinde çoğunlukla para, mal, hediye ya da statüde iyileştirme gibi etki araçları görülmektedir. Diğer çalışmalar genelinde de çıkar yalnızca maddi nitelikte olmak zorunda değildir. Ayrıca bir davranışta menfaat unsurları arasına girmektedir.

⁵⁶ Berkman, A.Ü.: “Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet” TODAİE, Yayın No: 203, Ankara 1983, s.10.

⁵⁷ Ata, A. Y.: “Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”, s.79.

⁵⁸ Tarhan, R. B. ve diğerleri: “Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Yolsuzlukların Sebeplerinin Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan (10/9) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyon Raporu, Ankara 2006. s.24.

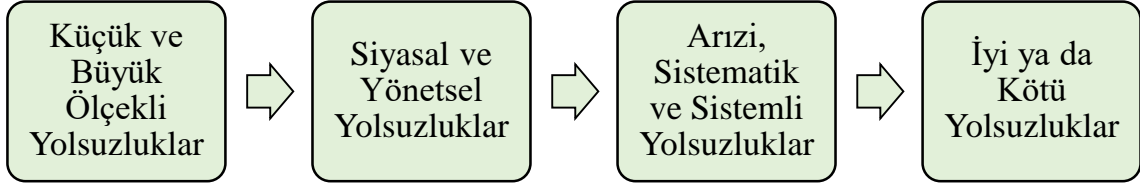
⁵⁹ Hasanoğlu, M. & Aliyev, Z.: “Yönetimde Yolsuzluk ve Mücadele Stratejileri”, s.6.

⁶⁰ Alatas, S. H.: “The Problem of Corruption”, The Other Press, 2015.

⁶¹ Sandholtz, W. & Koetzle, W.: “Accounting for Corruption: Economic Structure, Democracy, and Trade”, University of California, Irvine, 2000, s.34.

1.2.3. Yolsuzluğun Sınıflandırılması

Yolsuzluk karmaşık ve çok geniş bir kavramdır. Ekonomik hayat ve koşullar içerisindeki bireyler ve devlet/özel kurumlar yolsuzluğun farklı çeşitleri ile her faaliyet alanında karşılaşabilirler. Bu yüzden yolsuzluk olgusunu sınıflandırmak önemlilik arz etmektedir.

Şekil 6: Yolsuzluğun Sınıflandırılması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki grafik genel çerçevede yolsuzluğa ilişkin sınıflandırılma şemasını göstermektedir.

1.2.3.1. Küçük ve Büyük Ölçekli Yolsuzluklar

Yolsuzluğu sınıflandırırken iki kıstas sınıflandırma için çok değerlidir: Yolsuzluğun doğası ve boyutu. Doğası gereği yolsuzluk eylemleri kazanç sağlama, maliyetten kaçınma ve sonuca kısa yoldan ulaşmak için gerçekleştirilmektedir. Boyutu ise, küçük ve büyük yolsuzluklar olarak ifade edilmektedir. Küçük yolsuzluklar düşük düzeydeki memurların aldığı az miktarda rüşvet, büyük yolsuzluklar ise daha çok yüksek mevkilerde olan bireylerin ihalelerinde dönen büyük miktarda rüşvetler olarak özetlenebilir. Küçük yolsuzluklar ihmalkârlıktan dolayı çok önemsenmediği için bu suçlar kayıtlara geçirilmemektedir. Eğer geçirilseydi sıklıkla gerçekleştiği ve azımsanmayacak kadar sayıca çok oldukları dikkate alınırdı.⁶²

1.2.3.2. Siyasal ve Yönetimsel Yolsuzluklar

Yolsuzluk, kamu görevlisi tarafından özel yetkilerin yasal düzenlemelere rağmen kötüye kullanımı ve sonucunda özel amaçlar için kazanç elde edilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma bağlı olarak siyasi yolsuzluk ise, bu süreçlerin siyasi alanlarda karşılaşılmıştır. Devlet içerisindeki yolsuzluğa meyilli kişilerin yasaları kendi çıkarlarına uygun şekilde

⁶² Aydın, S. & Yılmaz, Y.: “Yolsuzluk ve Mali Suçlar”, s.36.

düzenlemeleri veya engel olmaları siyasal yolsuzluk olarak nitelendirilir. Yönetmeliksel yolsuzluk ise, kamu yetkilisinin yönetmeliksel işlerde kamu yönetimi veya uygulama süreçlerinde yasal düzenlemelere aykırı hareket etmesidir. Bir memurun bir kazanç karşısında diğer tarafa imtiyazlı işlem gerçekleştirmesi yönetmeliksel yolsuzluğa örnek olarak gösterilebilir.⁶³

1.2.3.3. Arızı, Sistematik ve Sistemli Yolsuzluklar

Yolsuzluk 3 farklı kategoride incelenmiştir.

Arızı (Tesadüfi) yolsuzluklar; Düşük yetkili kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Küçük ölçekli yapılan yolsuzluklardır: Zimmete para geçirme, rüşvet, kayırmacılık. Bu yuzdende takip edilmesi çok güçtür.⁶⁴

Sistemlik yolsuzluklar; planlı şekilde organize edilmiş yolsuzluklardır. Kamu görevlilerinin, politikacıların ve iş adamların büyük kazanç sağlamak için yaptığı bir yolsuzluk türüdür. Büyük çaplı paraların el değıştirdiği kurumsallaşmamış bu tür, ekonomik gelişimi de etkilemektedir.⁶⁵

Sistemli yolsuzluklar; yolsuzluğun yoğun bir şekilde üst kademelerdeki siyasal kurumların içerisine girip, kurumsallaştığı yolsuzluk türüdür.⁶⁶ Üst mertebedeki bürokratların dâhil olduğu bir türdür ve çok büyük miktardaki paralar ve hatta hortumlamalar bu yolsuzluk tipinde ortaya çıkmaktadır.⁶⁷

1.2.3.4. İyi ya da Kötü Yolsuzluklar

Bu yolsuzluk sınıflandırılmasının ortaya çıkış biçimi ekonomik yaşamı nasıl etkilediği ile ilgilidir. Kötü yolsuzluklar, verimi olmayan, kaynak israfına neden olan bir rant olgusudur. Bu durum piyasayı altüst etmekte, maliyetlerin artması ile yatırımcıların çekimser kalmasını sağlamakta ve gelir dağılımında dengesizlik yaratmaktadır. Diğer bir yandan iyi yolsuzluk ise, büyümeye katkıda bulunan, gelir farklılıklarını azaltan,

⁶³ Berkman, A. Ü.: “Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet”, s.22.

⁶⁴ Evans, B. R.: “The Cost of Corruption”, Tearfund A Discussion Paper on Corruption, Development and Poor. 2004, s.7.

⁶⁵ Akçay, S.: “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzlukların Ekonomik Analizi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2001, s.17.

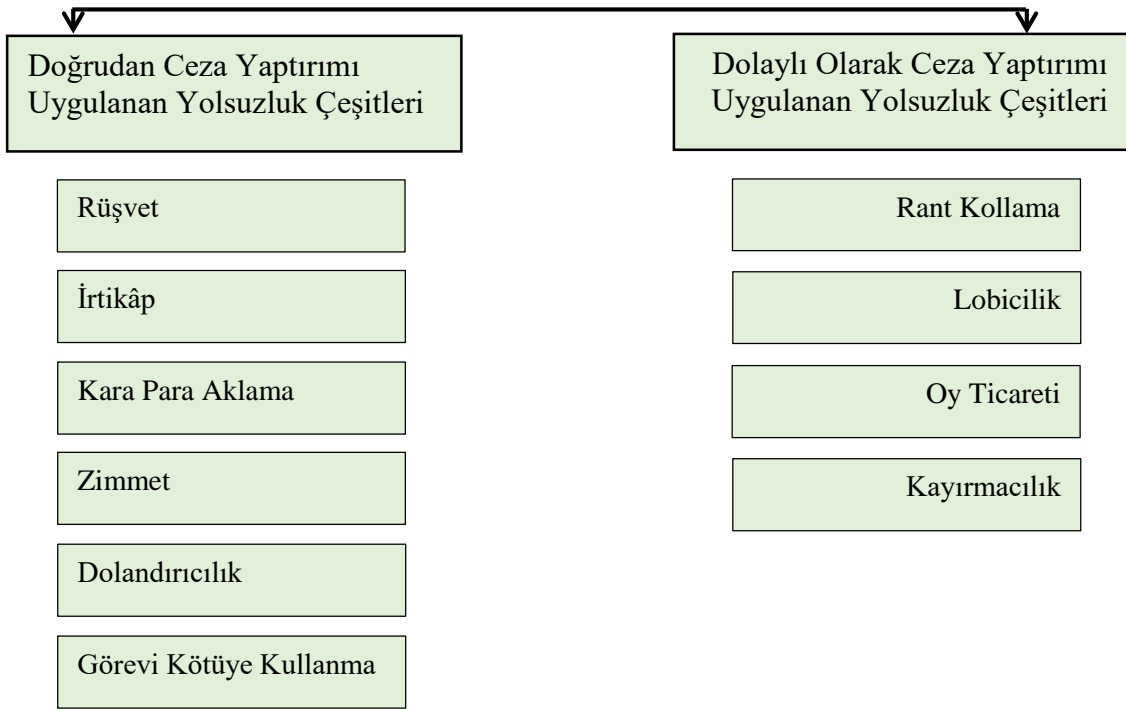
⁶⁶ Johnston, M.: “Public Officials, Private Interests and Sustainable Democracy: When Politics and Corruption Meet”, Corruption and The Global Economy, 1997, s.8.

⁶⁷ Akçay, S.: “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzlukların Ekonomik Analizi”, s.17.

verimliliği arttıran ve daima olumlu bir etki bırakan yolsuzluk tipidir. Ekonomide ki belirsizlikleri ortadan kaldıran ve dengeye getiren bir rol üstlenmektedir.⁶⁸

1.2.4. Yolsuzluk Türleri

Yolsuzluğa neden olan çıkar veya değiş-tokuş durumunun gerçekleşebilmesi için en az iki kişinin çıkarının olması gerekmektedir. Yolsuzluk eylemlerinden edilen bu çıkar, doğrudan veya dolaylı olarak ceza yaptırımına sebebiyet veren ilişkiler şeklinde karşımıza çıkabilmektedir.⁶⁹

Şekil 7: Yolsuzluk Türleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yolsuzluk olgusu günümüzde farklı isimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlara örnek olarak bazıları şunlardır:

1.2.4.1. Doğrudan Ceza Yaptırımına Uygulanan Yolsuzluk Çeşitleri

⁶⁸ Ata, A. Y.: “Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”, s.98-99.

⁶⁹ Özsemerci, K.: “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri”, s.16.

Maddi çıkar sağlama amacı güden, yazılı kurallardan ve düzenlemelerden saparak temsilcinin yetki gücünü bilinçli şekilde kullanması, “Maddi çıkar karşılığı yolsuzluk” veya “Doğrudan ceza yaptırımını uygulanan yolsuzluk” olarak isimlendirilmektedir.⁷⁰

1.2.4.1.1. Rüşvet

En yaygın yolsuzluk türü olan rüşvet genel anlamda; kamu kurum ve kuruluşlarda meydana gelmektedir: Belediyeler, tapu daireleri, gümrük ofisleri, vergi daireleri, hastane, adli makamlar. Yasal düzenlemeler ile yasaklanan yönetsel işlemlerin bir menfaat karşılığında yapılmasıdır. Görev ve yetkilerin suistimal edilmesi ile maddi veya diğer şekillerde elde edilen kazançtır.⁷¹ Rüşvet toplum içerisinde konuşulur, ancak tam bilgi içermez. Yakınılan bir durum olmasına rağmen el altından yürütüldüğünden araştırması zor olan bir türdür.⁷² Diğer bir yandan, bir sebep ile verilen hediye ile rüşvetin arasındaki farkı söylemek gerekir. Çoğunlukla alınacak olan rüşvet, hediye adı altında verilmektedir. Aslında aralarındaki tek fark rüşvet kelimesi yerine hediye denilmesidir. Hediye anlamca “karşılığı olmayan” dır. Rüşvet ile hediye arasındaki ince çizgiyi belirlemek güçtür.⁷³

1.2.4.1.2. İrtikâp

İrtikâp, kamu görevlisinin gücünü kullanarak yetkili kişilerden işlerini yapmak için bir bedel istemesi ya da bir bedel ödemeye zorlanmasıdır.⁷⁴ İrtikâp, Türk Ceza Yasası tarafından (Md. 209) “Haraç”, “Açık yiyicilik” ve “Aktif rüşvet” olarak adlandırılmaktadır. Ancak, irtikap ile rüşvetin arasında ince bir nüans vardır. Eğer bir kişi yetkiliye işini çabuklaştırsın diye bir para veriyorsa rüşvettir. Yetkilinin bilinçli şekilde işi yavaşlatacağı tehdidi ile karşısındakinden para talep etmesi ise irtikâp yani haraçtır.⁷⁵

⁷⁰ Aydın, S. & Yılmaz, Y.: “Yolsuzluk ve Mali Suçlar”, s.44

⁷¹ Aktan, C. C.: “Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri”, Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara 2002, s.177.

⁷² Çoban, O.: “Bir Siyasal Yozlaşma Türü Olarak Rüşvet ve Ekonomik Etkileri”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 1999, s.180.

⁷³ Korkmaz, E., Erkal, M. E., Minibaş, T., Baloğlu, B., Yılmaz, B. E. & Çak, M.: “Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2001, s.21.

⁷⁴ Yardımcıoğlu, M., Koca, N., Günay Y. & Kocamaz, H.: “Yolsuzluk Muhasebe Hileleri ve Örnekleri”, KSÜ, İİBF Dergisi 2014, 171-187, s.175.

⁷⁵ İşler, K.: “Yolsuzluk Ekonomisi ve Türkiye”, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.12.

İrtikâp, rüşvetin yaygın olduğu tüm kurum ve kuruluşlarda görülebilir. Bu yolsuzluk türü çoğunlukla kamu yetkilileri tarafından kaynaklanmaktadır.⁷⁶

1.2.4.1.3. Kara Para Aklama

Yasadışı yollarla elde edilen kazanca-gelire kara para, bu gelirin normal ve temiz bir kazanç gibi içinde olduğumuz ekonomiye entegre edilmesi de kara para aklama olarak tanımlanmaktadır. Bahsedilen eylemler ise; adam kaçırma, şantaj, silah kaçakçılığı, kalpazanlık, sahte para ve resmi bilet ticareti, resmi mühür, damga ve evraklarda sahtekârlık, uyuşturucu madde ticareti, fuhşa aracılık, yağma, yol kesme, adam kaldırma, ağır dolandırıcılık ve hileli iflas ve kamu temsilcilerine rüşvet verilmesidir.⁷⁷ Kara para aklamanın asıl amacı, yasadışı eylemlerin hukuk makamlarından gizlenmesidir.⁷⁸

1.2.4.1.4. Zimmet

Parasal veya mal niteliğindeki ürünün yazılı kurallara aykırı bir şekilde özel kullanımlar için şahsi hesaba tahsis edilmesidir.⁷⁹ Zimmet suçu iki şekilde gerçekleşebilir. Kamu yetkilisi, kendisine emanet edilen malı kendi üzerine veya başkasının üzerine geçirirse basit zimmet suçu olarak kabul edilir. Direkt yapılmayıp hile yolu ile malın kişi üzerine geçirilmesi ise nitelikli zimmet suçu yani “İhtilas” gerçekleşmiş olur.⁸⁰ Özel sektör veya görevli olmayan memurlar açısından zimmetin karşılığı ise, “hizmet sebebi ile emniyeti suistimal” dir.⁸¹

1.2.4.1.5. Dolandırıcılık

Kelime anlamı olarak hileli davranışlar bütünü olarak ifade edilmektedir. Kişiyi aldatma ve hile ile kişi üzerinden yarar sağlamaktır. Ekonomik bir suç olan dolandırıcılık, para ya da kaynakları kullanım yetkisine sahip olan kişiler tarafından şahsi yararlarına veya başkalarının zararına olacak şekilde yetki kullanılmasıdır.⁸² Dolandırıcılık, ekonomi

⁷⁶ Berkman, A.Ü.: “Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet”, s.24.

⁷⁷ Tarhan, R. B. ve diğerleri: “Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, s.28.

⁷⁸ Aydın, S. & Yılmaz, Y.: “Yolsuzluk ve Mali Suçlar”, s.47.

⁷⁹ Karahan, M.: “Yolsuzlukla Mücadelede Denetimin Rolü” Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 2019, 8(3), s.2922.

⁸⁰ Akalan, A. R.: “Türk Kamu Hizmetinde İyi Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, s. 129.

⁸¹ Aydın, S. & Yılmaz, Y.: “Yolsuzluk ve Mali Suçlar”, s.48.

⁸² Luo, Y.: “An Organizational Perspective of Corruption”, 1. Management and Organization Review, 2004, 1(1), s.122.

koşullarını etkileyen bir olgudur. Özellikle ticaret ve sanayinin gelişmiş olduğu coğrafi alanlarda karşılaşılmaktadır. Bu suçun daha ağır ve büyük çapta yolsuzluğa sebep olması TCK'nın 158. maddesi gereği ağırlaştırılmış hükümler altında nitelikli dolandırıcılık adı verilmiştir.⁸³

1.2.4.1.6. Görevi Kötüye Kullanma

TCK'nın 257'nci maddesinde; kanun içerisinde suç olarak ifade edilen durumlar hariç kamu yetkililerinin görevleri dışında hareket ederek kişileri mağdur etmesi, kamu zararına neden olması veya kişilere haksız kazanç sağlamasına neden olan davranışları görevi kötüye kullanma olarak ifade edilmiştir.⁸⁴ Statü ve yetki gücünden kaynaklanan bu yolsuzluk türü, kamusal tüm süreçlerde yaygın olarak görülmektedir.

1.2.4.2. Dolaylı Olarak Ceza Yaptırımı Uygulanan Yolsuzluk Çeşitleri

Kamu yetkilisinin görevini icra ederken, maddi kazanç dışında elde edeceği çeşitli avantajlar doğrultusunda kurallara ve yasalara aykırı hareket etmesi, “Maddi çıkar gözetilmeyen yolsuzluk” veya “Dolaylı olarak ceza yaptırımı uygulanan yolsuzluk” olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵

1.2.4.2.1. Rant Kollama

Suni rant; çeşitli ekonomik faaliyetlerin devlet otoritesi tarafından düzenlenmesi veya ekonomik faaliyetlere sınırların konulmasıyla ortaya çıkmaktadır. Rant kollama ise; çıkar ve baskı gruplarının (şirket ve holdingler, işçi ve işveren sendikaları ve mesleki birlikler vb.), devlet tarafından suni olarak yaratılan bir ekonomik akışı elde etmek amacıyla giriştikleri faaliyettir.⁸⁶ Rant kollama, iktisat biliminde “uzun dönemde arzı sabit olan üretim faktörlerinin fiyatı” olarak yer almaktadır. Kısıtlı bir üründen elde edilen kazançtır. Bu kısıtlılık durumundan yararlanmak, rekabet ederek yüksek gelirler elde etme çabaları rant kollama olarak isimlendirilmektedir.⁸⁷

⁸³ Türk Ceza Kanunu 2004: Madde 158.

⁸⁴ Türk Ceza Kanunu 2004: Madde 257.

⁸⁵ Özsemerci, K.: “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri”, s.20.

⁸⁶ TÜSİAD: “Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar- 2005”, Cilt – 1, s.76.

⁸⁷ Bayrakçı, B.: “Siyasal Yozlaşma ve Ekonomik Gelişmeye Etkileri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2000, (16), s.139.

Rant kollamanın kendi içerisinde de türleri mevcuttur. Rant kollama türlerini aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

- **Monopol Kollama:** Baskı ve çıkar gruplarının, devlet tarafından imtiyaz hakkı verilen bir monopolü elde etmek için başlattıkları hareketlerdir.
- **Tarife Kollama:** Çıkar gruplarının yurtiçi piyasalarda kazanç ve kârlarını en üst düzeye çıkarmak için belirli mal ve hizmetlerin ithalinde yasaklamalar ya da ithalat vergisi konulması için giriştikleri yönlendirme hareketleridir.
- **Lisans Kollama:** Grupların, ithalatta tahsisli kotaların lisans belgesi edinilerek potansiyel olarak yararlanma ve rekabete yol açma için giriştikleri faaliyetlerdir.
- **Kota Kollama:** Çıkar grupları veya kuruluşların baskıları ile ithalat kota ve kontenjanların arttırılması için yönlendirme ve baskı hareketleridir. Kotanın arttırılması ile belli ölçüde rant elde edilmektedir.
- **Teşvik Kollama:** Faizsiz ve düşük faizli krediler, tarım desteği, vergi muafiyetleri gibi içeriklerden yararlanmak isteyen çıkar gruplarının, yönlendirme hareketleri ile devletten yararlanma durumudur. Devletin mali durumundan yararlanmak ve imkânları suistimal etmek rant sağlamaktır.
- **İçeriden Öğrenenlerin Ticareti:** Herhangi bir şirkette, şirket sahiplerin, yöneticilerin, danışmanların, tüm çalışanların ve şirket ile ilgili üçüncü kişilerin şirkete ait bilgilerini bir başkası veya başka bir kurum/kuruluş ile paylaşılması haksız kazanç, ranta sebebiyet vermektedir.
- **Sosyal Yardım Kollama:** Ekonomi içinde birey ve kurumların devletin sosyal yardımlarından(işsizlik yardımı, fakirlik yardımı vb.) yönlendirme ve lobicilik faaliyetleri ile yarar elde edilmesidir.⁸⁸

⁸⁸ Tarhan, R. B. ve diğerleri, 2006:29, TÜSİAD Cilt-1, 2005: 76, Aydın, S. & Yılmaz, Y, 2010:39, Özsemerci, 2003:19.

1.2.4.2.2. Lobicilik

Lobicilik; çıkar ve baskı grupları tarafından özellikle siyasal karar alma dönemlerinde iktidar partilerinin, muhalefet partilerinin ve bürokratların uğradıkları yönlendirme girişimleridir.⁸⁹ Çıkar ve baskı gruplarının yaptıkları yönlendirmeler ve giriştikleri faaliyetler kamu sektörlerinde en iyi, en uygun düzeyde karar alınmasını engellemektedir. Hükümet içerisindeki grupların seçim dönemlerinde yaptıkları lobicilik hareketlerinin amacına uygun gelişmesi durumunda, devlet içerisinde kendi menfaatlerini ön plana getirebilecekleri bir pozisyona ulaşmış olurlar.⁹⁰ Öte yandan, baskı grupları kamuoyu oluşturabilmek adına gazete, televizyon, radyo gibi iletişim kanalları kullanmakta, böylelikle kendi beklentileri doğrultusunda yayın akışını yönlendirmektedirler.⁹¹

1.2.4.2.3. Oy Ticareti (Logrolling)

Parlamentonun kamuoyunun sesi olması için yapılan seçim dönemlerinde bireyler politikacılardan, bürokratlardan ve seçmenlerde çok etkilenmektedir. Oy ticareti (Logrolling) özellikle yasama faaliyetlerinin yürütülmesi sürecinde meydana gelen siyasal bir yozlaşma türüdür. Oy ticareti sayesinde grupların istekleri parlamentoda yer alacaktır ve mecliste bir durum için karar alma süreci hızlanmış olacaktır.⁹² Bu davranışlar ile kamuoyunun parlamentoya olan güveni sarsılmış olacaktır. Diğer biryandan, bunun tam tersi de yaşanabilir. Yani, toplum yararına paralel bir sonuç çıkararak pozitif yönlü bir oy ticareti de söz konusu olabilir. Uygulamada ortak çıkarlar gözetilebilir.⁹³

1.2.4.2.4. Kayırmacılık

TDK, kayırmacılığın eş anlamlısı olarak “iltimas” kavramını literatüre dâhil etmiştir.⁹⁴ Günümüz halk dilinde kullanılan “torpil” kelimesi de iltimas ve kayırmacılıkla aynı

⁸⁹ Rose-Ackerman, S.: “Trust, Honesty, and Corruption: Reflection on The State-Building Process”, 2001, Yale Law School Research Paper #255, s.20.

⁹⁰ Aktan, C. C.: “Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri”, s.62.

⁹¹ Ay, H.: “Siyasal Karar Alma Sürecinde Lobicilik”, Yeni Türkiye, sayı 14, 1997, s.1193.

⁹² Kayabaşı, Y.: “Politik Yozlaşmaya Çözüm Olarak Anayasal İktisat” Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.62.

⁹³ Ata, A. Y.: “Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”, s.104-105.

⁹⁴ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük.

anlamı taşımaktadır.⁹⁵ Kayırmacılık olgusunun “maddi çıkara dayanmayan” şeklinde sınıflandırılması yapılmaktadır. Kayırmacılığın gerçekleşmesi sonucunda ya kamu görevlisinin mevkisinin de bir değişim ya da kayırmayı yaptığı kişi yarar sağlamış olacaktır.⁹⁶ Bu olguyla en çok üretim ilişkilerinin gelişmemiş olduğu, feodal yapının var olduğu toplumlarda karşılaşılmaktadır. Toplum içindeki bireysel hareketlerde dahi “biz” mantığının olduğu yapılar kayırmacılığa daha yönelimlidir.⁹⁷

Söz konusu kayırmacılık olgusu kamu görevlisine olan yakınlığı ile ilişkilidir. Bu durumda karşılaşılan kayırmacılık türleri aşağıdaki gibidir:

- **Akraba Kayırmacılık (Nepotizm):** Bir kimsenin başarı ve eğitimi dikkate alınmadan sadece politikacı veya diğer kamu görevlileri ile olan akrabalık ilişkilerinin ön planda tutulması, ayrıca yönetsel işlerde istihdam edilmesi ve kayırılması akraba kayırmacılık veya nepotizm olarak tanımlanmaktadır. Bu siyasal açıdan yolsuzluk davranışı çoğunlukla gelenekselci toplumlarda görülmektedir.⁹⁸
- **Eş-dost Kayırmacılığı(Kronizm):** Kamu görevlilerin istihdamında yeterlik ve eşitlik ilkeleri yerine eş-dost ilişkilerinin gözetilmesi ile yapılan kayırmacılıktır. Kronizm yaklaşık olarak nepotizme benzemektedir. Sadece kayırılan kimse “akraba” değil “eş-dost, arkadaş” ve benzer kişilerdir.⁹⁹
- **Siyasal Kayırmacılık(Partizanlık/Patronaj):** Siyasi konularda ilk akla gelen partilerdir. Siyasi partilerin iktidara gelmesi sonrası kendilerini destekleyen seçmenlere ayrıcalıklı davranması, taraf tutmaları ve o seçmenlerin onlardan yarar sağlaması siyasal kayırmacılık, diğer bir deyiş ile partizanlık olarak anılmaktadır.¹⁰⁰
- **Hizmet Kayırmacılığı:** Genellikle seçim dönemlerinde karşılaşılan bir olgudur. Bütçe kaynaklarının, seçim öncesi seçimlerde başarılı olabilmek, seçim sonrasında gelecek seçimlerde iktidarda kalabilmek için maksimum düzeyde seçmenler için

⁹⁵ Özsemerci, K.: “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri”, s.20.

⁹⁶ Tarhan, R. B. ve diğerleri: “Bir Olgular Olarak Yolsuzluk: Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, s.30.

⁹⁷ Çakır, M.: “Bürokrasi ve Suç Olgusu”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı D), 2014, s.19-20

⁹⁸ İşler, K.: “Yolsuzluk Ekonomisi ve Türkiye”, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.19.

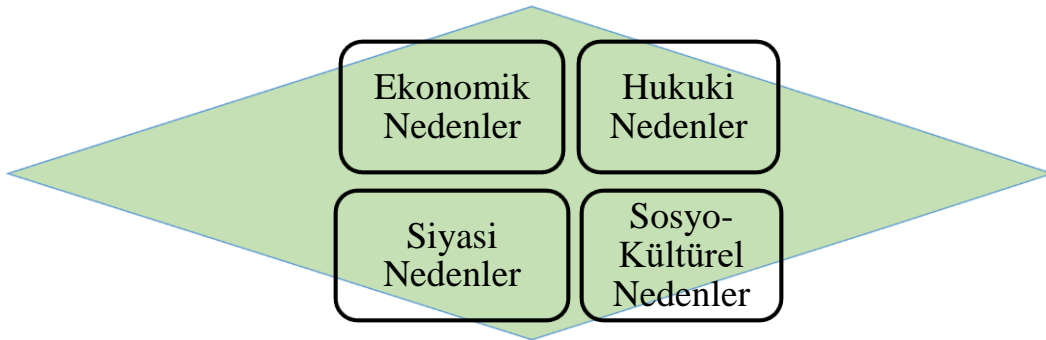
⁹⁹ Aktan, C. C.: “Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri”, s.59.

¹⁰⁰ Yıldız, G.: “Siyaset Sosyolojisi Boyutuyla Türkiye’de Siyasal Kayırmacılık”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, (62), s.432.

kullanılması ve tahsis edilmesi hizmet kayırmacılığı olarak ifade edilmektedir.¹⁰¹ Devlet yönetim ve hizmetlerinde karşılaşılan kayırmacılık ve türleri, kaynakların dağıtımında zarar ve kayıplara sebep olmaktadır.¹⁰²

1.2.5. Yolsuzluğun Nedenleri

Yolsuzluğun nedenlerini ortaya koymak, yolsuzluğu önlemede ve yolsuzluk ile mücadelede atılacak adımları belirlemeye yardımcı olur. Her bir neden çözümü sunar niteliktedir. Yolsuzluk olgusunun karmaşık ve farklı çeşitlerinin hayatın içinde var olması, yolsuzluğun nedenlerini geniş anlamda belirlemeyi güçleştirmektedir. Genel anlamda yolsuzluğun ortaya çıkış sebebinin küreselleşen dünyada ekonomik gelir dağılımları arasındaki farkların giderek artmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Maliyetlerin artışı, kazancın emeği karşılamayı, ihtiyaçların artması gibi etmenler bireyleri yolsuzluk davranışına yönelmesine zemin oluşturmaktadır. Buna karşılık hızlı bir şekilde gelir elde etme, zenginlik hayalleri de bireyleri doğru yoldan sapmaya itmektedir. Hatta bazı ülkeler rüşvet ve kayırmacılıktan elde edilen miktarları gider kalemi olarak kayıt altına almıştır ve bu göstergelerinde yatırım giderleri içinde payı giderek artmıştır.¹⁰³ Yolsuzlukla ilgili incelenen tüm endekslerde, yolsuzluk düzeylerinin ülkelerde hatta coğrafi bölgeler düzeyinde de farklılıkların gözlemlendiği görülmüştür. Bu farklılıklar sosyolojik, ekonomik ve antropolojik açıdan ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁴

Şekil 8: Yolsuzluğun Nedenleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

¹⁰¹ Hasanoğlu, M. & Aliyev, Z.: “Yönetimde Yolsuzluk ve Mücadele Stratejileri”, s.13-14.

¹⁰² Korkmaz, E. ve diğerleri: “Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, s.23.

¹⁰³ Aydın, S. & Yılmaz, Y.: “Yolsuzluk ve Mali Suçlar”, s.76.

¹⁰⁴ Başar, S.: “Yolsuzluklar ve Makroekonomik Etkileri”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 2004, s.26.

Bu farklılıklarında ele alındığı yolsuzluk nedenleri başlıklar halinde yukarıdaki grafikte gösterilmiştir.

1.2.5.1. Ekonomik Nedenler

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, devlet mekanizması birçok süreçlerde görev ve sorumluluklara sahiptir. Ancak tüm bu hizmetler, kısıtlı imkân ve sınırlı sayıdaki kaynakların olmasından dolayı bireylerin artan beklentilerini karşılayamamaktadır. Bundan dolayı kamu hizmetlerindeki suistimaller ve paylaşımlar yolsuzluklara neden olmaktadır. Yolsuzluk olgusunu ekonomik açıdan belirleyenleri çeşitli iktisadi etmenlerden ortaya çıkarmaktadır.¹⁰⁵ Başlıca yolsuzluğa neden olan ekonomik etmenler şu şekildedir.

- **Enflasyon Artışı:** Yolsuzluğa neden oluşturan en net sorun enflasyondur. Çünkü günden güne artan ihtiyaçlara karşılık enflasyon artışı, satın alım gücünü azalmaktadır. Bu durumda bireylerin hayat koşullarını zora sokmakta ve yazılı kurallara karşı gelerek yolsuzluk hareketlerine başvurma olasılıkları artmaktadır.¹⁰⁶
- **Devletin Ekonomideki Ağırlığı:** Devletin ekonomideki rolünün baskın olması, denetleyici ve karar merci miktarlarının fazlalığı kuralların sıklığını göstermektedir. Süreç içerisindeki aşamaların çok oluşundan kaynaklı kamu görevlileri için rüşvet piyasası ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁷ Dünya bankasının devletin ekonomideki ağırlığı ile yolsuzluk arasındaki ilişkisini incelemiş, devletin ekonomi üzerindeki ağırlığına paralel yolsuzluk davranışları oranının da yüksek olduğunu saptamıştır.¹⁰⁸
- **Kayıt Dışı Ekonomi:** Mal ve hizmet üretiminin gerçekleşmesi sonrası kayıtlarının tutulamamasından ve ekonmiye katkısının tespit edilememesinden kaynaklanmaktadır. Yani, kayıt dışı ekonomi, gerçekleşen ekonomik sürecin kayıtlara girilemediği, denetimin dışında kaldığı tüm faaliyetleri içermektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Ilıman, T. & Tekeli, R.: “Dünya’da ve Türkiye’de Yolsuzluk Algısı”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, 3(2), s.67.

¹⁰⁶ İşler, K.: “Yolsuzluk Ekonomisi ve Türkiye”, s.43.

¹⁰⁷ Akçay, S.: “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzlukların Ekonomik Analizi”, s.43.

¹⁰⁸ Hellman, J. S., Jones, G., Kaufmann, D., & Schankerman, M.: “Seize The State, Seize The Day State Capture, Corruption and Influence in Transition, Policy Research Working Paper”, The World Bank Institute, 2000, s.5-6.

¹⁰⁹ Işık, N. & Acar, M.: “Kayıt dışı ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2003, s.118.

- **Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik:** Gelir dağılımı, milli gelirin; bireyler, bireylerden oluşan gruplar ve sektörler arasındaki dağılımını ifade etmektedir.

Gelir dağılımı olgusu şekli olmak üzere; fonksiyonel, bireysel, bölgesel ve sektörel olarak dört şekilde de tanımlanmaktadır.¹¹⁰ Diğer bir yandan, kamu çalışanları arasındaki ücret farklılıklarında yolsuzluğa neden olan etmenlerdendir.

- **Siyasi Partilerin Finansmanı:** Siyasi partilerin iktidarda varlığını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu paralara sahip olabilmesidir. Faaliyetlerini sürdürebilmek için parasal kaynaklara ihtiyaç duyan siyasal kimlikteki partiler, devletin sağladığı imkanları yetersiz bulduklarından kamu idaresi üzerine baskı uygulama eylemleri gerçekleştireceklerdir.¹¹¹

- **Medya-Ticaret İlişkisi:** Kitle iletişim araçları ve tüm basın organları yolsuzluğu hem ortaya çıkarmada hemde önlemede önemli bir rol üstlenmektedir. Toplumun kasıtlı olarak etkileme, yanlış yönlendirme ciddi bir problemdir. Medya sahiplerinin genelde ticaret ile uğraşmaları daima basına ihtiyaç duymalarını sağlamıştır. Doğru bilgilerin yer almadı, doğruların ise çarpıtıldığı medya-ticaret ilişkisinde yolsuzluk hareketleri ön plana çıkmaktadır.¹¹²

1.2.5.2. Siyasi Nedenler

Siyasal istikrar bir ülkenin yönetimindeki düzeni ve kararlılığını göstermektedir. İstikrarsızlığın olduğu bir siyasal yapıda dengesizlik olur ve başta rüşvet olmak üzere çeşitli yolsuzluklara meydan yaratır. Genel çerçevede yolsuzluk denildiğinde ilk akla gelen siyasetle birlikte siyasi yolsuzluklar olmaktadır. İktidar olmak, olduktan sonra iktidarlıkta kalıcı olmak için en çok yolsuzluğun gerçekleştiği alan siyasettir. Tek başına siyasi nedenleri yolsuzluk içinde ele almak yanlış olacaktır. Sosyal, ekonomik, hukuki ve siyasi alanlar birbirlerinden her zaman etkilenmişlerdir. Siyasal yapıya bakıldığında tekeli bir iktidar modeli ve karşılarında güçlü bir muhalefetin olmaması, yolsuzlukların meydana gelmesine ve kamu görevlileri arasındaki baskı ve korkunun yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Partilerin hangi sürelerde iktidar olması da önemlilik arz etmektedir. Çünkü iktidarın uzun süreli iktidarlıkta kalmak yorgunluğu, verimsizliği ve

¹¹⁰ Çalışkan, Ş.: “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, Sosyal Siyaset Konferansları, 2010, 59(2), s.92-94.

¹¹¹ Giray, F.: “Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Vergi Yapısı Üzerine Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2005, (32), s.118.

¹¹² Tarhan, R. B. ve diğerleri: “Bir Olgular Olarak Yolsuzluk: Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, s.69.

yolsuzluğu beraberinde getirir. Diğer bir yandan iktidarın sürekli el değiştirmesi veya kısa dönemler için iktidar kalma durumu hızlı şekilde şahsi çıkar sağlama eylemleri ile sonuçlanabilir.¹¹³ Daha çok siyasi yolsuzluklar, siyasal yozlaşma türlerinden lobicilik girişimleri ile gerçekleştirilmektedir. Yolsuzluğa neden olan siyasi etmenlere birkaç örnek aşağıda verilmiştir.

- **Siyasilerin Bürokratik Yapı Üzerindeki Etkisi:** Siyasilerin bürokratik düzendeki etkileri sebebiyle, iktidara her gelen siyasi parti kendi düzenlerini ve kurallarını geçerli kılmak için büyük çapta değişiklikler yapmaktadır ve bu yüzden, bürokrasi liyakat üzerine oturtulamamaktadır.¹¹⁴ Her siyasinin iktidarlık sistemine dahil olması ile etraflarına kendi yandaşlarını dağıtarak tarafsızlık ilkesini yoksaymış olmaktadır. Bu durum sonrasında özel kuruluşlar ile anlaşmaları etkilemektedir. Kamu hizmetlerinin tarafsızlığı, güvenilirliği, eşitliği ve dürüstlüğü zarar görmekte ve kamuoyunun güvenini sarsmaktadır.¹¹⁵
- **Popülist Politikalar:** Siyasi iktidarların sahip oldukları mevki ve yetkileri devletin kaynak ve imkânlarını kendi çıkarlarını gözeterek yanlarına seçmen çekmek için kullandıkları bir sistemdir. Ayrıca, kamu harcamalarının popülist amaçla kullanılması bütçe açıklarına ve iktisadi istikrarın bozulmasına neden olmaktadır. Tek amaçları oy toplamak ve onların dışındaki partilere karşın avantaj sağlamaktır.¹¹⁶
- **Geçiş Dönemi Fırsatları:** Daha önce belirtildiği gibi genel çapta yolsuzluk gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda hızlı bir hareket ve değişim halinde olmalarıdır. Her geçiş döneminde geçmişin izleri silinir ve yeni iktidara göre yenilikler inşa edilir. Bu durumda her bir yenilik yeni bir fırsat doğuracaktır. Yeni politikaların ve imtiyazların yeni dönemdeki iktidara göre uygulanması ve yapılandırılması geçiş dönemi fırsatlarından kaynaklanan yolsuzluk biçimidir.
- **İdari Yapı:** Merkezi devlet ile yerel idarelerdeki organizasyon, idareler arası ilişkiler ve bu idarelerin yetki ve sorumluluk sınırları ifade edilmek istenmiştir. Eğer idari yapı

¹¹³ Öztürk, N. K.: “Yolsuzlukla Mücadelede İtalya’dan Ders Alınabilir mi?”, Amme İdaresi Dergisi, 34(1), 2001 Mart: 1-13, s.2.

¹¹⁴ Korkmaz, E. ve diğerleri: “Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, s.61.

¹¹⁵ TÜSİAD: “Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Yasal Altyapı Saydamlık Ayrıcalıklar Tespit ve Öneriler-2005”, Cilt – 2, s.94

¹¹⁶ Hasanoğlu, M. & Aliyev, Z., 2007 :32, Korkmaz, E. ve diğerleri., 2001:60

içerisindeki görev tanımlamaları ve yetki sınırlamaları belirtilmemiş veya doğru açıklanmamışsa, idareler arası yetki çatışması yaşanması kaçınılmazdır. Buna ek olarak, istihdamın fazla oluşu, ücretlerin düşük oluşu ve yazılı düzenler arasında boşlukların olması yönetimde yolsuzluk yaşanmasına neden olur.¹¹⁷

1.2.5.3. Hukuki Nedenler

Yolsuzluğun devlet içerisinde az ya da çok olması, o ülkenin hukuki açıdan ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Çünkü diğer anlamı itibariyle yolsuzluk, “yasal bir problemdir”.¹¹⁸ Bu bağlamda hukuk sistemi ile yolsuzluk arasında bir ilişkinin olduğu aşikârdır.¹¹⁹ Günümüz şartları, devletlerin tüm alanlardaki mücadelelerine hukuki boyut kazandırmıştır. Hukuk sisteminden kaynaklanan başlıca nedenler aşağıda belirtilmiştir.

- **Hukukun Üstünlüğü:** Tüm ülke ideolojilerinin farklılığına rağmen hukuk kurallarına göre yönetilirler. Birey ve toplumun, her şeyden önce hukukun üstünlüğü ilkesini kabul etmesi önemlilik arz etmektedir. Kabul edilmeyen toplumlarda yasalar belirleyici, koruyucu veya caydırıcı olma niteliği kazanamaz.¹²⁰ Anayasada vurgulanan “Hukuk devleti” ilkesine rağmen toplumun hukuk devletine olan inancının zayıflaması, yargı sisteminin en önemli sorunlarının biridir.¹²¹
- **Hukuk Düzeni ile Yasaların Net ve Anlaşılır Olmaması:** Yasaların ve düzenlemelerin uzun ve karmaşık olması yolsuzluğa elverişli bir ortam yaratmaktadır. Çünkü karmaşık olan bir yasa herkes tarafından farklı algılanabilir. Buda hukuk kurallarında boşlukların meydana gelmesini sağlar. Genel anlamda bakıldığında, kanunlar ve düzenlemeler deneyimli hukukçular tarafından anlaşılacak şekilde yazılmıştır ve farklı yorumlamalar getirilebilir niteliktedir.¹²²
- **Yaptırım Düzeyi:** Ülke içerisindeki düzenlenen caydırıcı cezaların hafifliği o ülkedeki yolsuzluk eylemlerini arttırmaktadır. Yolsuzluk her alanda ve sürekli

¹¹⁷ Korkmaz, E. ve diğerleri: “Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, s.60-61.

¹¹⁸ Luna, F.: “Corruption and Research”, Bioethics, 1999, 13(3-4), s.263.

¹¹⁹ Treisman, D.: “The Causes of Corruption: A Cross-National Study”, Journal of Public Economics, 2000, 76(3), s.403.

¹²⁰ Ata, A. Y.: “Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme”, s.236-237.

¹²¹ Çakır, M.: “Bürokrasi ve Suç Olgusu”, s.22.

¹²² ¹²² Tanzi, V.: “Corruption Around The World: Causes, Consequences, Scope and Cures”, Staff Papers, 1998, 45(4), s.575

meydana gelen bir olgu olmasına rağmen günlük hayatta bu sebepten çok az kişi cezalandırılmaktadır. Gizli yürütülen yolsuzluk eylemlerine teşebbüsler giderek artmaktadır. Bunun sebebi yaptırımda uygulanacak cezaların, yolsuzluk ile elde edilen kazancın yanında daha az kalmasıdır. Yasalardaki boşluklardan yararlananlar yaptırımlar ve süreçleri hakkında bilgi sahibilerdir. İşleyişin ve dava sürecinin yavaş olması, yasal ve idari engellemeler, yargıcın siyasi bağlantılarının oluşu ve kanıt bulma ihtiyacı yolsuzlukların artmasına ayrıca sebep olmaktadır.¹²³

- **Yakalanma Riski:** Burada hukuk kuralları dışında denetiminde çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Yakalanma riskinin az oluşu bireyleri yolsuzluğa teşvik etmektedir. Denetimin sıkı ve sağlam yapılması, yolsuzluk eylemlerinin denetim idarecileri vasıtasıyla açığa çıkarılmasına büyük katkı sağlamaktadır.
- **Basın-Ahlak Yasası:** Düzeltilmesi ve durdurulması gereken en ciddi problemlerden biriside “medya-basın” dır. Bazı yolsuzluk ve suç iddialarını siyasi amaçlarla basına taşımak, olay sonuçlanmadan etiketlemek ve sebep-sonuç çarptırılarak izah etmek sorumsuz bir davranıştır. Çünkü bunun sonucunda kamuoyunun hukuka olan inancı zedelenmektedir. Basının bu eylemleri, yargının yolsuzluk ve bunun gibi diğer suçlarla savaşını zorlaştırmaktadır.¹²⁴
- **Diğer Nedenler:** Kuralların zamanın şartlarına ayak uyduramaması, kararın net verilememesine, politika geliştirilememesine ve suçun - cezanın doğru ölçülüp değerlendirilememesine neden olmaktadır.¹²⁵ Şeffaflıktan yoksun olmak, yolsuzluk gibi eylemleri örtbas etmektedir.¹²⁶ Hukuk sisteminin etkinliği yolsuzluklar üzerinde etkili bir faktördür. Çünkü yasalarda öngörülen cezalandırmaların fiili olarak daha aza indirgenmesi söz konusudur. Bu durumda hukuğun düzeni ve güvenilirliği tehdit altındadır.¹²⁷

¹²⁴ Korkmaz, E. ve diğerleri: “Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, s.53-54.

¹²⁵ TÜSİAD: “Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar, Cilt-1, s.141.

¹²⁶ Giray, F.: “Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Vergi Yapısı Üzerine Etkileri”, s.121.

¹²⁷ Başar, S.: “Yolsuzluklar ve Makroekonomik Etkileri”, s.31.

1.2.5.4. Sosyo-Kültürel Nedenler

Başta yolsuzluk olmak üzere diğer suçlar da aslında toplumun kendine has özelliklerinden, karakterinden, sosyal ve kültürel yapısından kaynaklanmaktadır. Zaman ve küresel gelişme toplumda büyük farklılıklar ve değişimler yaratmıştır. Bu değişimlerle birlikte ülke içi ve dışı sirkülasyonlar meydana gelmiştir. Bu dolaşım hızındaki artış, denetim merciindeki eski yetkilerin ve kuralların yerine yenilerinin gelmesini sağlamıştır. Sistem ve kurallardaki boşluklar da bu yüzden ortaya çıkmaktadır. Geleneksel yapının güçlü olması, saygı ve aile-akraba içi hiyerarşinin varlığı, bireylerin yolsuzluk davranışlarının yanlış olmadığını aksine “olması gereken” olduğunu hissettirmektedir. Sosyo-kültürel etmenler incelendiğinde aşağıdaki nedenlere ulaşılmıştır.

- **Nüfus Artışı:** Modernleşme ve küreselleşme ile nüfus artışı; yurtiçinde köyden kente, dünya genelinde de göçten etkilenmektedir. Büyük kentlerdeki var olan fırsatlarla yeni rantlar oluşmaktadır.¹²⁸ Nüfus artışının bir sonucu olarak hizmet alanı toplum içinde önemlilik taşımaktadır. Nüfusun kalabalık olduğu yerlerde hizmet arzının talepten düşük olması(hastaneden yeterli ilgiyi görememek vb.) ve fazla istihdamdan kaynaklı ücret düzeylerin düşmesi toplumu ve görevlileri yolsuzlukluk eylemlerinde bulunmasına neden olmaktadır.¹²⁹
- **Şehirleşme:** Şehirleşme de aynı düzeyde nüfus artışının bir alt nedenini oluşturmaktadır. Bireyler, kırsal kesimden kentlere geçerken sosyal, ekonomik ve kültürel geçmişlerini de beraberlerine getirirler. Göç eden bireyler, yer edinmek adına gecekondulaşma ve sosyalleşmek adınada gruplara dahil olurlar. Temeli sağlam ve belli bir düzene oturmuş kent, göç ile birlikte sistemin zayıflamasına ve yolsuzluğun artışına neden olmuştur.
- **Radikal Değişiklikler:** Toplum içerisindeki değer yargıların çeşitli sebeplerden dolayı baştan sona değişime uğraması, o ülkede az ve geçici de olsa yolsuzlukluk hareketlerinde artışın gözlenmesi mümkün olacaktır.¹³⁰
- **Etnik Farklılıklar:** Bu durum hemşehrilik olarak da adlandırılabilir. Bir ülkede etnik farklılığın olması yolsuzluğu arttırabileceği gibi aynı etnik kökene sahip olan

¹²⁸ Aktan, C. C.: “Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri”, s.152.

¹²⁹ Özsemerci, K.: “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri”, s.58.

¹³⁰ El-Attas, S. H.: “Toplumların Çöküşünde Rüşvet”, s.61.

bireylerin birbirlerini kayırması da söz konusu olabilmektedir. Bu durum yozlaşmayı arttırır niteliktedir. Aynı zamanda etnik farklılığın fazla oluşu, politik istikrarsızlığına, düzen birliğinin korunamamasına, politikaların uygulanamamasına ve yolsuzluğun oluşmasına mahal vermektedir.¹³¹

- **Eğitimin Yetersizliği:** Toplumun eğitim alanında geri kalmışlığı ve eğitimin önemsenmeyişi yozlaşmayı beraberinde getirmektedir. Az gelişmiş ülkelerde bu geri kalınmışlık, geleneksel ve kültürel bağların eğitimin önüne geçmesine neden olmaktadır. Tek kelime ile bu durumun etkisini “duyarlılık” kavramı ile ifade etmek mümkündür. Eğitim, yanlış ve doğru arasında yanlış tepki, doğruya duyarlı olmayı öğretmektedir. Eğitimin olmadığı yerde çoğunlukla düşünce sistemi geride kalmış, buna bağlı olarak yolsuzluk eylemleri de sık rastlanan bir kavram olmuştur. Eğitim düzeyinin yüksek olduğu yerlerde ise olması gereken yapılar, ahlak ve kurallar dışına çıkılmama istikrarı gösterilir.
- **Sivil Toplum Örgütlenmesinin Yetersizliği:** Sivil toplum kuruluşları, bir ülkenin ayakta kalabilmesi ve toplum bilincini aşılama için çok önemli yapılardır. Sağlıklı ve güçlü bir toplumun temelinde, iyiyi savunan, kötüye karşı duran sendika, oda, vakıf, dernek gibi sivil toplum örgütleri yer almaktadır.¹³² Bu örgütlerin çoğalması ve gelişmesi “toplumsallık” kavramını arttırmakta, “bireysellik” olgusunu yıkmaktadır.
- **Kadın İşgücü:** Kadın işgücünün toplam işgücüne oranı, yolsuzluğun oluşmasına neden olan sosyal bir göstergedir. Yolsuzluğun azalmasında, kadın işgücünün artışı ve toplum içindeki payı önemli bir etmendir. Bu konudaki yapılan incelemeler bunu kanıtlar niteliktedir. Çünkü kadınların yolsuzluklara ve rüşvet almaya daha az göz yumdukları ifade edilmiştir.¹³³

1.2.6. Yolsuzluk ile Mücadele Yöntemleri

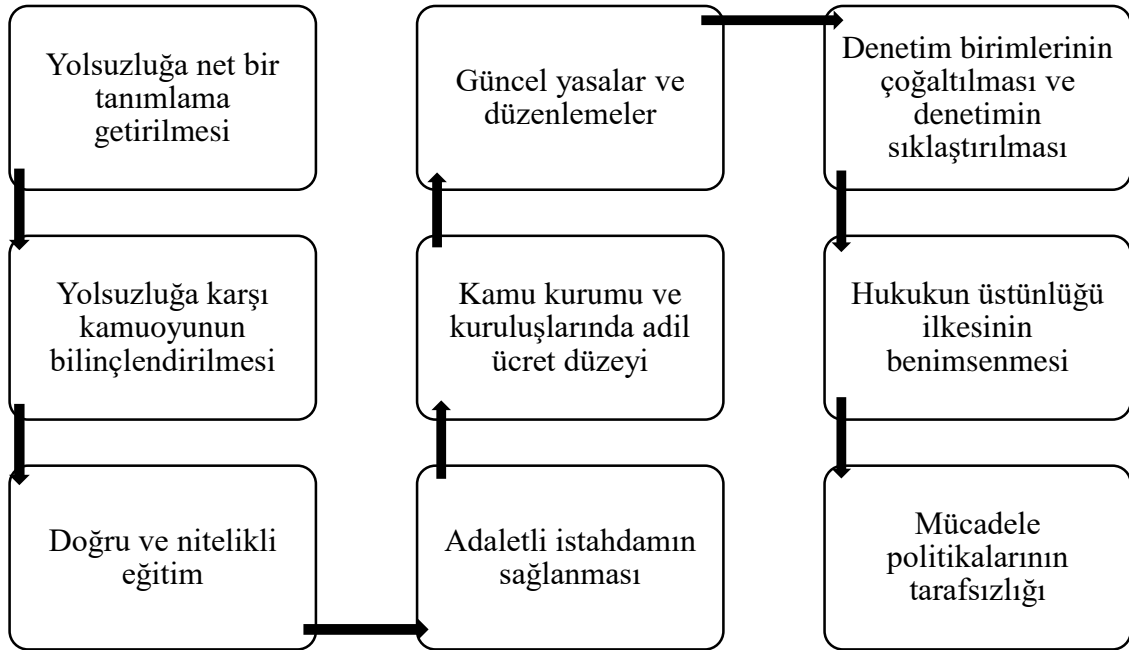
Yolsuzluk; sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda eskiden bu yana karşımıza çıkan bir olgudur. Yolsuzluğun yoğun bir biçimde karşılaşıldığı ülkelerde toplum düzeninin,

¹³¹ Treisman, D.: “The Causes of Corruption: A Cross-National Study”, s.406.

¹³² Adaman, F., Çarkoğlu, A. & Şenatalar, B.: “Hanehalkı Gözünden Türkiyede Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler”, 2001, İstanbul: TESEV Yayınları 24, s.19.

¹³³ Swamy, A., Knack, S., Lee Y. & Azfar, O.: “Gender and Corruption”, Journal of Development Economics, 2001, Vol.64, s.26.

hükümet yönetiminin, ekonomik ve hukuki boyutta darbe alması muhtemeldir. Yolsuzluğun önlenemediği sistemlerde yolsuzluk kavramının ilerlemesi ve büyümesi kaçınılmazdır. Bu yüzden, yolsuzluğa neden olan muhtemel faktörler arasındaki ilişkinin kurulup mücadele fonksiyonunun geliştirilmesi önemlilik arz etmektedir. Yolsuzlukla mücadele yöntemlerinin etkinliği, günümüz şartlarına uygun olarak eyleme geçirilmesi ile sağlanmaktadır. Bu bağlamda, yolsuzluk girişimlerinin nedenlerini doğru tespit etmek için yolsuzluğun icra edildiği görev ve birimlerin belirlenmesi, mücadelede atılacak başlıca adımları oluşturmaktadır. Genel anlamda yolsuzluğun kontrolü aşağıdaki çözüm önerilerine bağlıdır.

Şekil 9: Yolsuzluk ile Mücadele Yöntemlerine Genel Bir Bakış

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yolsuzluk kavramının net bir tanımlamasının olmayışı ve herkes tarafından farklı algılanması, bu olguya karşı çözüm önerilerinin getirilmesini güçleştirmektedir. Bu çerçevede doğru tanımlama getirildiği takdirde nedenleri bilmek yolsuzluğun kontrolünde önemli bir kıstas oluşturmaktadır. Eğitim ile birlikte birey ve toplumun yolsuzluk gibi suç unsurları konusunda bilinci, devlet olgusundan sapmamayı sağlamaktadır. Yolsuzluk eylemleri ekonomik, siyasi ve hukuki boyutlarda ortaya çıkan bir aksiyondur. Yolsuzluğun etki alanına bakıldığında en çok ülke ekonomisinde tahribat oluşturduğu görülmüştür. Bu yüzden ekonomi politikalarının yolsuzluğu kısıtlayıcı

şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Yolsuzluğun meydana getirdiği suçlar hakkında verilerin toplanarak bilgi sahibi olmak mücadele yolunda kritik ve bir o kadar zor bir ölçüttür. Yeniliklerin, devlet tarafından kamusal faaliyetlerin tümünü kapsayıcı bir biçimde uygulanması gerekmektedir.¹³⁴

Yolsuzlukla mücadele kapsamında Dünya Bankası'nın ele aldığı 10 müdahale yöntemi şu şekilde belirlenmiştir:

- Yolsuzluk sadece rüşvet değildir: Yolsuzluğa kalıcı çözümler getirmek adına farklı türlerini de belirlemek gerekmektedir.
- Halkın gücü: Hükümetin bu sorunlara karşı kamuoyu desteğini arkasına alması mücadelede hızlı adımların atılmasını sağlamaktadır.
- Aşırı bürokrasiyi azaltın: Hükümetin sivil toplum örgütleri ile mücadele karşısında ittifak kurmasıdır.
- Teknoloji: Hükümetin, vatandaşların, sivil toplum örgütlerinin, işletmelerin, medyanın ve akademilerin birbirleri arasındaki iletişimi sağlamak adına teknolojiden yararlanmasıdır.
- Malları sunun: Elde edilen gelişmelerin sürdürülebilirliği için kurumlara ve politikalara yatırım yapılmalıdır. Bu yatırımlar ile insanların gelişime desteği sağlanır.
- Doğru teşvikler: Yolsuzluğun kontrolünde getirilen önlemlerin, piyasa ve sosyal yapı içindeki uyumluluğun doğru yönlendirmelerle sağlanmasıdır.
- Yaptırım problemleri: Yolsuzluklara karşı caydırıcı yaptırımların uygulanması, başlıca müdahalelerden biridir.
- Küresel ve milli olarak hareket edin: Yolsuzluk yalnızca milletlerarası karşılaşılan bir sorun değil aynı zamanda milletlerarası alanlarda da rastlanan bir meseledir. Bu nedenle yolsuzluk ölçütünü küresel bazda da kabul etmek gerekmektedir.
- İhtiyacı olan ülkelerin kapasitelerini arttırın: Ekonomik ve sosyal hayat kırılganlıkları olan ülkelere yolsuzlukla mücadelede gerekli kaynaklar harekete geçirilmelidir.

¹³⁴ Meriç, M.: “Yolsuzluk Nedenleri ve Önlemeye Yönelik Çalışmalar”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004, (12), s.83.

- o Yapararak öğrenin: Getirilen politikaların istikrarlı şekilde uygulanması ve yüzleşilebilecek her duruma kolayca adapte olunması için iyi bir strateji geliştirilmelidir.¹³⁵

Günümüz şartları altında karşılaşılan problemlerin başında yolsuzluk kavramı gelmektedir. Yolsuzluğun politik, iktisadi ve sosyal alanlarda yüksek düzeyde etki alanına sahip bir olgu haline gelmesi, birçok kurum, kuruluş ve örgütler tarafından kabul edilmesini sağlamıştır. Bundan dolayı yolsuzluğun önlenmesi ve kontrol altına alınması öncelik kazanmıştır.¹³⁶ Suistimallerin yaşanmaması adına çözüme yönelik stratejilerin tarafsızlık ve şeffaflık ilkelerinin benimsenmesi gereklidir. Bunlar disiplinli ve istikrarlı şekilde gerçekleştirildiği takdirde yolsuzluğu önlemede başarı sağlanacaktır.

1.3. Terörizm ile Yolsuzluk Arasındaki İlişki: MENA Ülkeleri

Küreselleşmeyle birlikte terörizm ve yolsuzluk gibi kavramlar sınır aşan ve dünyanın her yerinde karşılaşılan olgular haline gelmiştir. Terörizm, gelir düşüncesi barındırmayan eylemlerdir. Terörizm ile ulaşılmak istenen hedef; insanları çaresiz bırakmak, isteklerini kabul ettirmek ve terörizme maruz kalan toplum tarafından izlenerek reklam yapmaktır. Ancak, terör örgütleri düzenli veya düzensiz, uzun veya kısa vadeli eylemlerinin sürekliliği için finansal güce ihtiyaç duymaktadır.

Bu aşamada organize suçluluk kavramı karşımıza çıkmaktadır. Türk Demokrasi Vakfı (1999) organize suçluluğu, “Geniş kapsamlı suçların örgütlerle bir plana göre, uzun veya belirsiz süre, zor ya da tehdit araçlarının kullanılması ile siyaset, basın, kamu yönetimi, yargı ve ekonomi üzerinde etki bırakarak yasa dışı kazanç ve güç elde edilmesidir.” olarak tarif etmiştir.¹³⁷ Bu durumda karşılıklı bir yarar sağlama söz konusudur. Organize örgütler veya suç eylemleri terör örgütlerinin yarattığı harabeden faydalanırken, terör örgütleri de yapacakları eylemler için finansal kaynaklarını örgütlü suçlardan sağlamaktadır. Bu kaynakları sürdürülebilir kılmak için ise örgütler, organize suçlardan elde edecekleri

¹³⁵ Robert Hunja (Dünya Bankası'nın Küresel Yönetişim Uygulamasında Kamu Dürüstlüğü ve Açıklık Direktörü): “Yolsuzlukla Mücadelenin 10 Yolu”, 2015.

(<https://blogs.worldbank.org/governance/here-are-10-ways-fight-corruption>).

¹³⁶ Berksoy, T. & Yıldırım, N. E.: “Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri”, s.15.

¹³⁷ Gücenmez, B.: “Terörizmin Finansmanı: PKK, ETA ve IRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması”, s.18.

gelirlere doğru yönelim göstermektedir.¹³⁸ Yani terör örgütlerinin gerçekleştirecekleri terörizm için yolsuzluk hareketleri bu esnada ortaya çıkmaktadır. Bu yolsuzluk faaliyetlerinden kazanılan örtülü gelirler ile terörizm hareketleri uluslararası düzeni büyük oranda tehdit ve tahrip etmektedir.

Yolsuzluk davranışlarının (Uyuşturucu ticareti, kaçakçılık, kara para aklama, rüşvet vb.) birçok ülkenin ticaret alanına ek gelir ve kalkınma sağladığı bilinmektedir. Bu yolsuzluk eylemleri yalnızca ülkelerin ekonomik yapısını değil aynı zamanda terör örgütlerinin ağ yapısını ve terörizmi finanse etmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, birçok çatışmanın meydana geldiği bölgelerde varlığını gösteren tek unsur kayıt dışı ekonomidir. Küresellik olgusu ile etkileşim içinde olan dünya piyasaları gerek ülkesel gerek bölgesel bazda birbirlerinden farklı finansal kaynaklara sahiplerdir. Bu durum ise güçsüz ekonomik yapıya sahip olan ülkelerde teröre rastlanmasına sebep olmaktadır (örneğin; MENA bölgesine dâhil ülkeler).¹³⁹ Bu olgu karşısında Tanzi (1998) yolsuzluğun, organizasyon süreçlerinde ve yazılı kurallarda şeffaflığın eksik veya olmadığı ülkelerde sıklıkla görüldüğünü tespit etmiştir. Terörizme neden olan olgunun yolsuzluk olduğu vurgulanmıştır.

Yolsuzluk ve baskı çoğu toplumda motivasyonu düşüren, rahatsız edici ve içinden çıkılamayan kavramlardır. Günümüz şartlarında yolsuzluk ve terörizm olayları güvenlik sorunlarının ihmalinden kaynaklanmaktadır. Senelerce süren siyasi ve ekonomik alanlardaki yolsuzluktan dolayı hükümete duyulan kızgınlık, bireylerin küresel terörizme yönelmesine evrilmiştir. Özellikle din, siyasi ve etnik farklılıklara sahip olan vatandaşların bu duygulardan etkilenmesi daha olasıdır. Çünkü çalışma hayatı ve siyasi işlerde rüşvet ve yolsuzluk uygulamalarının tüm taraflara eşit şekilde aynı imkânı ve fırsatı vermeyişi bireyler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu baskı da farklı görüşlere sahip olan bireyler üzerinde olumsuz etki yaratarak örgütlere katılımı arttırmaktadır. Bu baskı ve terörizm ilişkisindeki baskıyı Abadie (2004), “Siyasi hakların ve bireysel özgürlüklerin kısıtlanması veya eksikliği” olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan baskı, iş ve devlet içerisindeki yönetimde varlık gösteren yolsuzluğun bir sonucu olarak ortaya

¹³⁸ Aykın, H. & Sözmen, H. K.: “Terörün Finansmanı ile Mücadele”, Mali Suçları Araştırma Kurulu, 2008, s.127.

¹³⁹ Shelley, L. I.: “The Unholy Trinity: Transnational Crime, Corruption, and Terrorism”, Brown Journal of World Affairs, 2005, 11(2).

çıkabilmektedir. Genel anlamda yolsuzluğun varlığı baskıyı, baskı terör örgütlerini güçlendirmektedir. Örgütlerin, kurum ve kuruluşları kendi yanlarına çekmesi ve yasa dışı kaynak kullanımı (yolsuzluk hareketleri) terörizme yol açmaktadır.¹⁴⁰

Uluslararası toplum tarafında yolsuzluğun meydana geldiği bölgeler terör ve terörizmin üreme alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu olgular az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok görülmektedir. Nitekim bu ülkeler yolsuzluğun yayılması ile birlikte fonların yanlış dağıtılmasından kaynaklı tüm dünyaya terör ihraç etmektedir. Özellikle işsiz ve yukarıda bahsedilen asimile olan genç kesim bu durumdan çok etkilenmektedir. Yolsuzluğa bulaşanların zenginliği karşısında hayal kırıklığına uğrayan gençler, iyi bir gelecek kurmak adına hayatlarını görmezden gelerek risk almaktan geri durmazlar.¹⁴¹ Bu psikolojileri yolsuzluğu tetiklemekte ve yolsuzluk ile birlikte terör örgütleriyle aralarında ortak bağın farkındalığını kolaylaştırmaktadır.

Yolsuzluk davranışlarının neredeyse tüm bölgelere hâkim olması ekonomiyi, sağlık hizmetini, sosyal yaşam düzenini ve sürdürülebilir kalkınmayı geciktirmekte ve engellemektedir. Bu sisteme sahip olan ülkelerde terörizm kendine daha kolay yer bulmaktadır. Terör aksiyonları yolsuzluk hareketlerine bağlı olduğundan, yolsuzluk terörizm için güçlü bir araç ve silah niteliğindedir. Toplum içerisinde büyük tahribatlara sebebiyet veren yolsuzluk ve terörizm küresel bir yakarış haline gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler tarafından sömürüye maruz kalmaktadır. Sömürü ile yol açtığı yolsuzluk, takip eden günlerde bir düzen haline gelirse yozlaşmanın önüne geçebilmek zorlaşacaktır. Hükümet ve/veya sivil toplum kuruluşları tarafından etkili politika ve stratejilerin uygulanmasıyla önleme çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Fakat az gelişmiş ülkeler ya da MENA bölgesi için yönetim ve stratejiler azdır.¹⁴² “Yolsuzluk kültürü” nün yaratılması terör olaylarını artırır ve yaşanmasına zemin oluşturur.¹⁴³ Bu durum da MENA ülkelerini yolsuzluk ve terörizm karşısında savunmasız bırakmaktadır.

¹⁴⁰ Das, J., Dirienzo, C. & Burbridge, J.: “Terrorism, G. Terrorism and Corruption: Business Implications of A Nonlinear Relationship”, Journal Of Applied Business And Economics, 2006.

¹⁴¹ Boussiga, N. & Ghdamsi, M.: “The Corruption-Terrorism Nexus: A Panel Data Approach”, International Journal of Economics and Finance, 2016, 8(11), 111-117.

¹⁴² Olaniyi, A.: “Relationship Between Corruption And Terrorism In African Countries.”, Open Journal Of Economics and Commerce, 2019, 2 (12).

¹⁴³ Al-Badayneh, D. M.: “Human Development, Peace, Corruption and Terrorism In The Arab World”, Earlier Version of This Paper Was Presented at The 1 St International Symposium on Terrorism and Transnational Crime November 2009, 13-15, Antalya, Turkey.

Yolsuzluk, toplumun ahlaki, siyasi, sosyal ve kültürel aşınmasını hızlandıran bir sistemdir. Aynı zamanda ekonomi için (kalkınma, siyasi istikrar ve barış) büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Bu yüzden ki terör, demokrasideki eksiklikten, ekonomideki sorunlu halden ve yolsuzluk olaylarındaki dengesizlikten kaynaklı olarak birçok ülkede ayaklanma, karşı çıkma ve meydan okuma olarak kabul edilmiştir. Tüm incelemelerde bu karmaşık düğümlerin uzun vadede MENA ülkelerinde terörizmi tetikler vasıftadır.¹⁴⁴

MENA bölgesi başta olmak üzere diğer ülkelerde de zayıf sosyo-ekonomik koşulların varlığı, güvenlikte yoksunluk ve siyasi verimsizlik terörizmi olası hale getirmektedir. Ekonomik refah yolsuzluk ve terörizmin önemli bir kriter olmasındaki sebep; işsizlikten yolsuzluğa, yolsuzluktan terörizme doğru giden bir bağıntının varlığı ile açıklanmaktadır.¹⁴⁵

Çoğu MENA ülkesi kötü yönetim, kurumsal verimsizlik ve şeffaflık yoksunluğu ile karşı karşıyadır. MENA bölgesinde yolsuzluk çok sık rastlanan bir olgu olmakla birlikte o bölgedeki ülkelerin özel ve kamu sektörlerine derinlemesine işlemiştir. Bahsedilen MENA bölgesi sosyal ve ekonomik kalkınma sağlamada başarı sağlayamazken bazı ülkelerde de terörizm ve yolsuzluklarda artışlar gözlenmektedir. Bu bölgedeki yolsuzluklar hükümetin etkinliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Doğru etkileşim ve iyileştirmeler yapılmadıkça yolsuzluk ve buna bağlantılı terörizm çözülemez birer kavram olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu çalkantılı sistem bölgedeki vatandaşları kuralları tanımamaya, her türlü yanlış uygulamaya ve yolsuzluğa karışmaya teşvik etmektedir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Makyian, S. N., & Rostami, M.: “Political Stability, Corruption, Democracy and Terrorism in The Middle East and North Africa”, *International Journal of Business and Development Studies*, 2019, 11(1), 59-82.

¹⁴⁵ Břeň, J., Zeman, T., & Urban, R.: “Link Between Terrorism and Social, Economic and Security-Political Factors”, *The Built Environment*, 2019.

¹⁴⁶ Haykal, S. H.: “Fighting Terrorism and Corruption for Better Governance in The Middle East”, *Middle East Review of Public Administration (Merpa)*, 2017, 3(3), 3122.

BÖLÜM 2: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Terörizm ve yolsuzluk algısı arasındaki ilişkiye yönelik literatür incelendiğinde; farklı ülke, yıl ve analiz yöntemleri ile ele alındığı görülmüştür. Diğer bir yandan iki parametre de kendi özelinde incelenerek sınıflandırılmıştır.

2.1. Terörizm ile Yolsuzluk Arasındaki İlişkileri Ele Alan Çalışmalar

Çalışmada terörizm ile yolsuzluk algısı parametreleri, yapılan çalışmalarda ayrı ayrı ele alınmıştır. Konu ile ilgili yazın gözden geçirildiğinde tabloda yer alan ampirik çalışmalara rastlanmıştır.

Tablo 1: Terörizm ile Yolsuzluk Arasındaki İlişki Üzerine Yapılan Benzer Çalışmalar

Yazar	Konu	Yöntem	Sonuç
Das, J. Dirienzo, C. Burbridge, J. (2006)	Terörizm ve Yolsuzluk: Doğrusal Olmayan Bir İlişkinin Ticari Etkileri	Spearman Korelasyon Analizi ve En Küçük Kareler Yöntemi	Yüksek yolsuzluğa sahip ülkelerin, yüksek oranda terörizme maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.
Al-Badayneh, D. (2009)	Arap Dünyasında İnsani Gelişme, Barış, Yolsuzluk ve Terörizm	Anova	Terörizmin yolsuzluk ile pozitif yönlü bir ilişki içinde olduğu görülmüştür.
Zelekha, Y Bar-Efrat, O. (2011)	Suç, Terör ve Yolsuzluğun İsrail'deki Özel Yatırım Üzerindeki Etkileri	Nedensellik Analizi	Uzun ve kısa vadede yaşanan suç, terör ve yolsuzluğun yatırımları olumsuz şekilde etkilediği görülmüştür. Zamanla dengeye gelmesi beklenmektedir.
Boussiga, N. Ghdamsi, M. (2016)	Yolsuzluk-Terörizm Bağlantısı: Panel Veri Yaklaşımı	Panel Veri Analizi	Yolsuzluk ve terörizmin uzun vadede birlikte hareket ettiği görülmektedir.
Haykal, S. (2017)	Orta Doğu'da Daha İyi Yönetişim İçin Terörle ve Yolsuzlukla Mücadele	Pearson Korelasyon Testi	Yolsuzluk ile terörizm arasındaki ilişkiye bakıldığında negatif yönlü bir etkinin varlığına ulaşılmıştır.
Buz, F. Erul, M. (2018)	Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeyinin Yolsuzluk Algı Endeksi Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Analiz	Panel Veri Analizi	Terörizm ve tüm çatışmaları içine alan politik istikrar parametresi ile yolsuzluk karşılaştırıldığında pozitif yönlü bir etki görülmüştür.
Břeň, J. Zeman, T. Urban, R. (2019)	Terör ile Sosyal, Ekonomik ve Güvenlik-Siyasi Faktörler Arasındaki Bağlantı	Spearman Korelasyon Analizi	Yolsuzluğun terörizm üzerine etkisi olduğu saptanmıştır.
Makyian, S. Rostami, M. (2019)	Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Siyasi İstikrar, Yolsuzluk, Demokrasi ve Terörizm	Poisson Regresyon Modeli	Uzun ve kısa vadede yolsuzluğun terör ile arasında negatif yönlü bir ilişkisi bulunmuştur.
Olaniyi, A. (2019)	Afrika Ülkelerinde Yolsuzluk ve Terörizm İlişkisi	Spearman Korelasyon Analizi	Ele alınan dört Afrika ülkesi için yolsuzluk ile terör arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Das, Dirienzo ve Burbridge (2006), Dünya Bankası tarafından belirlenen yüksek gelirli ülkeler ve düşük-orta gelirli ülkelerde var olan yolsuzluğun, yaşadıkları terörizme olan etkisini araştırmışlardır. 2004 yılı verileri dikkate alınarak, Spearman korelasyon analizi ile en küçük kareler yöntemi uygulanmıştır. Yapılan sına, yüksek gelirli ülkelere göre düşük gelirli ülkelerin sahip oldukları yolsuzluk oranının, terörizmi daha fazla etkilediğini göstermektedir. Yüksek oranda terörizme maruz kalan ülkelerde zamanla yolsuzluk düzeyinin de artacağı vurgulanmaktadır.

Al-Badayneh (2009) terörizm, yolsuzluk, huzur ve insani gelişim düzeyi değişkenleri ilişkilerini ANOVA testi ile analiz etmiştir. 21 Arap ülkesi, 1970-2007 dönemleri itibarıyla incelenmiştir. Yapılan araştırmalar ve sınamalar sonucu terörizm ile yolsuzluk arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yolsuzluk hareketlerinin doğrusal şekilde terörizmi arttırıcı etkisi bulunmuştur. Sorunların önlenmesi için insani gelişmişlik düzeylerinin arttırılması gerekliliği savunulmuştur.

Zelekha ve Bar-Efrat (2011) çalışmalarında, İsrail'deki firmaların uzun ve kısa dönemdeki yatırımlarının değişimini ele almaktadır. Bu yatırım davranışlarındaki değişimin, İsrail'in suç, terör ve yolsuzluk olayları ile karşı karşıya kalmasından kaynaklı olabileceği düşünülmüştür. Bu olgu çerçevesinde veri seti 1995:2-2007 dönemlerini kapsamaktadır. Zaman serisi analiz yöntemleri uygulanarak uzun ve kısa vadedeki etkileri kıyaslamak için hata düzeltme modeli kullanılmıştır. Suç, terör ve yolsuzluğun, firmalara yapılan yatırımlara olumsuz etkisine ulaşılmıştır. Fakat uzun vadede giderek bu durumun dengeye gelecek oluşu yapılan analizler sonucu ortaya çıkmıştır.

Boussiga ve Ghdamsi (2016) ise gelişmiş ve gelişmekte olan 123 ülkeyi, Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) ve Küresel Yolsuzluk Kontrolü Göstergesi (CC) ölçütleri açısından incelemişlerdir. Araştırma 2003-2014 dönemini kapsamaktadır. Ele alınan iki ölçünün terörizm ile arasındaki bütünleşik ilişkisi incelenmiştir. Aralarındaki ilişki, Pedroni'nin Artık tabanlı panel eşbütünleşme analizi ve Westerlund'ın hata düzeltme modeline ilişkin Panel eşbütünleşme analizi ile ortaya konulmuştur. Eşbütünleşme testlerinin sonucu, yolsuzluk ile terörizm arasında uzun vadede bir ilişkinin olduğu ve zamanla birbirlerine yaklaştıkları görülmüştür.

Haykal (2017), MENA ülkelerinin (Orta Doğu Kuzey Afrika) 2011-2016 dönemlerini ele almıştır. Yolsuzluk, terörizm ve okuryazarlık değişkenleri arasındaki ilişkiyi Pearson

korelasyon testi yardımıyla sınınamıştır. Ulaşılan sonuçlar yolsuzluk ile terörizm arasında ters yönlü bir ilişkiye sahip olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, yolsuzluğu kontrol altına almak gerekmektedir. Çalışma, yaşanan yolsuzluk olaylarının ülke içinden, terörizmin ise dışarıdan kaynaklandığını belirtmektedir. Bu sorunların önüne geçebilmek yalnızca ülke içindeki yolsuzluğa karşı alınan önlemler ile sağlanabileceğini vurgulamaktadır.

Buz ve Erul (2018) çalışmasında, Dünya bankasının belirlediği düşük, orta ve yüksek gelirli ülkelerden oluşan 120 ülke ele alınmıştır. 2007-2016 on yıllık dönem incelenmiştir. Ekonomik gelişmişlik, yönetim, eğitim, politik istikrar (terörizm ve tüm olayları ele almaktadır), sosyal sermaye endeksleri dikkate alınarak yolsuzluk üzerine etkileri araştırılmıştır. Düşük, orta ve yüksek gelirli her ülkenin birbiri arasındaki ilişki farklı çıkmaktadır. Terörizmi barındıran politik istikrar ele alındığında, yolsuzluk ile arasında doğrusal bir etkinin varlığı görülmüştür. Yolsuzluk azaltıldığı sürece başkaldırma ortadan kalkarak terör ve buna benzer tüm sorunların azalacağı yönünde bir sonuca varılmıştır.

Břeň, Zeman, ve Urban (2019); sosyal, ekonomik ve güvenlik-siyasi faktörlerin terörizme olan etkisinin sonuçlarını, 162 ülkenin 2017 yılı verileri ele alınarak Spearman Korelasyon testi ile analiz etmişlerdir. Yolsuzluk ile terörizm arasında korelasyonun varlığı tespit edilmiştir. Ele alınan ülkelerde yolsuzluk eylemlerinin fazla meydana gelmesi, terörizmin yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bunun ile birlikte devletin siyasal istikrarsızlığa sahip oluşu da terörizmi etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

Makyian ve Rostami (2019), 17 Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için siyasi istikrar, yolsuzluk, demokrasi ve terörizm arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Analizde Poisson regresyon yöntemi kullanılmıştır. Uzun ve kısa vadede terörizme neden olan faktörlerin etkileri belirlenmek istenmiştir. Çalışma; kısa vadede yolsuzluk ve siyasi istikrarsızlığın terör ile negatif yönlü, uzun vadede de yolsuzluğun kontrolü ile terör durumu arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Olaniyi (2019), yolsuzluğun terörizm üzerindeki etkisini 2010-2017 yılları arası verilerini kullanarak dört Afrika ülkesi (Nijerya, Nijer Cumhuriyeti, Kamerun ve Çad) için Spearman sıralama korelasyon yöntemi ile incelemiştir. Spearman korelasyon katsayıları dikkate alındığında, Nijerya ve Çad için negatif zayıf, Nijer ve Kamerun ülkeleri için ise pozitif güçlü bir nedensel ilişki ortaya çıkmıştır. Analizde 'aralarında ilişki yoktur' temel

hipotezi reddedilememektedir. Dört ülkenin yolsuzluk ve terörizm değerleri arasında ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Yolsuzluğu kontrol altına almak yerine terörizm ile baş etme yolları geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

2.2. Terörizm İle İlgili Çalışmalar

Terörizm, tüm insanlığı etkileyen ciddi bir sorundur. Ortaya çıkış sebepleri ve yarattığı etkileri tespit etmek adına birden fazla çalışma yapılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde terörizmi ele alan başlıca çalışmalara yer verilmiştir.

Bu bağlamda; Öcal ve Yildirim (2010) çalışmalarında, ülkeler arası yapılan araştırmaların çok kısıtlayıcı olduğunu altını çizmiştir. Ülkemizden örnek vererek Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki terörizm olaylarını ele almıştır. Bu tarz şiddet durumlarının yalnızca ülkeler arası değil, iller arasında da değişebilirliğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım dahilinde inceleme, terörizmin ekonomik büyümeye olan etkisini 1987-2001 dönemlerini ele alarak Türkiye'nin illerini baz almıştır. Mesafeleri ve konumları dikkate alan Coğrafi Ağırlıklı Regresyon modeli kullanılarak bir mekânsal regresyon tekniği kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlar bağlamında geleneksel yakınsama analizi terörizmin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Diğer bir yandan ise coğrafi ağırlıklı regresyon modeli, ülke içindeki batı illerine göre doğu illerinde bu durumun daha geçerli ve ciddi bir sorun teşkil ettiğini göstermektedir.

Freytag, Krüger, Meierrieks ve Schneider (2011) çalışmalarında ise birey ve bireylerin davranışlarından ziyade ülkelerin politik ve ekonomik seviyelerine odaklanılmıştır. Ülkelerin izlediği politika ve ekonomik açıdan özgürlüklerinin terörizme sebebiyet verdiği savını araştırmak için OECD ülkeleri, Avrupa ülkeleri, İslam ülkeleri ve petrol üreticileri dışındaki İslam ülkeleri arasında ayırım yapılmaktadır. Çalışmada, terörün fırsat maliyeti 1971-2005 yılları arası belirtilen ülkeler ele alınarak Poisson Regresyon modeline uyarlanmış ve Panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Terör olayları, açıklık, GSYİH, büyüme-yatırım-devlet oranı, insan sermayesi ve nüfus değişkenleri ele alınmıştır. Ülke içindeki fırsat maliyetleri ve kurumsal kalite Fraser Ekonomik Özgürlük Endeksi tarafından ölçülmüştür. Sınama sonucu, Sosyo- ekonomik etmenlerin terörizm üzerinde olumlu bir etki yarattığı gözlenmiştir. Ülkelerin ekonomik açıdan büyümesi pozitif bir geleceği temsil etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki dernek ve

kurumların varlığı bu konudaki destekleri arttırmaktadır. Bu durumun ise terörizmin ve terörizmin fırsat maliyetini azaltacağı yönünde genel bir sonuç ortaya konulmuştur.

Enders, Hoover ve Sandler (2016), gelir ve terörizmin arasındaki ilişkiyi, 1970-2010 dönemleri arası ele alınarak araştırmışlardır. Bu sonuca ulaşmak için ise Binom ve Negatif Binom dağılımı kullanarak incelenmiştir. Araştırmalarında dönemleri bölerek ayrı ayrı analiz etmelerinin yanında ayrıca, yerel-uluslararası, din ve milliyetçi-ayrılıkçı gibi durumları birbirinden farklı ele alarak incelemiştir. Araştırma sonucunda genel anlamda düşük gelirli bireylerin veya toplulukların o ülke içinde terörizm olaylarına karışması veya tetikleniyor olması sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu sonuç kesin bir şekilde yorumlanabilmeyi veya çıkarım yapmayı mümkün kılmamaktadır. Zaman serileri arasında doğrusal olmayan bir ilişki kurulmasının sebebi, ele alınan dönem ve olayların değişkenliğinden kaynaklanmaktadır.

Gleditsch ve Polo (2016) çalışmalarında, etnik köken- etnik kapsayıcılık ve demokratikleşmenin artışı varsayımı altında terörizmin veyahut terörist şiddeti yoğunluğunun azalacağı savını incelemiştir. Yapılan incelemeler sonucu terörist eylemlerinin genel olarak yerel bir hareketlenme olduğu görülmüştür. Daha çok belirli bir etnik gruplarla bağlantısı olduğu ortaya konmuştur. 1970-2009 yılları arası ele alınan ülkeler için Negatif İki Terimli Regresyon modeli kullanılmıştır. Modele sabit etkilerin eklenmesi ile birim etkilerine bakmışlardır. Ele alınan gruplar ve özellikleri, barınma ve terörist saldırı sıklığı gibi etmenlerin göz önüne alındığı çalışmada; demokratik hareketlerin artması, etnik kökene bağlılık ve uzlaşma ile birlikte terörizm olgusunun azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Reformlar ile birlikte etnik uzlaşmaya varıldığında terör eylemlerinin azalması muhtemel bir sonuç olacaktır.

Ola (2018) ise terörizmin ortaya çıkış sebeplerini yoksulluk ve eşitsizlik değişkenlerini dikkate alarak çalışmaya yön vermiştir. Terörizmin oluşumuna sebebiyet veren faktörleri belirlemek, terörizmi başlatan ve terörizme maruz kalan ülkeler özelinde farklılık gösterdiğinden zor olmaktadır. Literatürlerin incelendiği bu çalışmada, dönemselsel ortaya çıkan terör olayları araştırılmıştır. Yapılan incelemelerde suç parametresinin terörizm hareketlerinin belirleyicisi olduğu kanısına varılmıştır. Yoksulluk ve eşitsizliği suç ve terör başlıkları altında teoriler ile açıklamaya çalışan bu çalışma; yoksulluğun işsizlik, eşitsizliğin yönetim biçimi ile paralel ilerlediğini ortaya koymaktadır. Tüm bu sorunların

temel eğitim ve bireylerin bilinçlendirilmesi ile aşılabacağı, aynı orantıda suç oranların ve işsizliğin azalacağı öngörülmüştür. Öte yandan okullaşma oranının artması ile doğru bilincin siyasi süreçlere dahil edilmesi terörü azaltma niteliği taşıyacağı görüşüne ulaşılmıştır. Çalışma kriterlerine etkisi olabilecek nüfus ve genç birey yüzdeleri de dahil edildiğinde tüm bunların terör ile pozitif yönde bir ilişkisinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Tüm bu sonuçlar Anomie ve Marksist teoriler ile karşılaştırıldığında; suçun eşitsizliğe, eğitimsiz nüfusun genç okullaşma yüzdesine ve toplumun ise ülke içerisindeki davranışlarına etkisi olduğunu göstermiştir.

2.3. Yolsuzluk İle İlgili Çalışmalar

Yolsuzluk özelinde yapılan çalışmaların bir kısmı bu başlıkta ele alınmaktadır.

Efeoğlu, Azgün ve Emsen (2020) çalışmalarında APEC (Asya Pasifik Ekonomik) ülkelerini ele alarak makroekonomik değişkenler, Panel Sıralı Tercih Modelleme yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. 2001-2017 dönemlerini dikkate alan çalışmada makroekonomik performans belirteçlerinin (Kişi başına GSYH, Enflasyon oranı, İşsizlik oranı, Gelir eşitsizliği ve Ticari küreselleşme endeksi) yolsuzluk algısına ne yönde etki yarattığı ampirik olarak araştırılmıştır. Sınama sonucunda tüm göstergelerin öncesinde tahmin edildiği gibi yolsuzluğun üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu kanısına varılmıştır. İşsizlik oranı üzerinde duran bu çalışma, işsizlik oranının artması durumunda yolsuzluğun da etkilendiği belirtilmiştir. Politika önerileri ise, tüm performans göstergelerinin iyileştirilmesi durumunda yolsuzluk sorununun önüne geçileceği şeklindedir.

Bayar, Sasmaz ve Ozturk (2017) çalışmalarında ise dünya genelinde yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin giderek artışından kaynaklı ortaya çıkan dengesizlikleri araştırmanın merkezine koymuşlardır. Bu dengesizlik ve eşitsizliklerin yolsuzluk parametresine olan etkisi Panel Nedensellik testi ile araştırılmak istenmiştir. 10 adet Orta ve Doğu Avrupa Birliği ülkelerini 2005-2016 dönemleri arasında ele alan araştırma, gelir eşitsizliği ve yoksulluk kavramlarını açıklamıştır. Bu değişkenler ile yolsuzluk arasında da doğrusal bir orantının olduğu ifade edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik yakalanmıştır. Yoksulluktan yolsuzluğa, gelir dağılımındaki eşitsizlikten ise yoksulluğa doğru tek yönlü bir nedensel ilişki tespit etmişlerdir. Ülkesel bazda gelir eşitsizliğinin dengeye gelmesi ile yoksulluğun azalması geçici bir çözüm olarak görülmektedir. Vurgulanan noktaya göre, dünya genelinde izlenen politikalarda

gelir eşitsizliğinin azaltılması büyük oranda yoksulluğu azaltacağı yönündedir. Yoksulluğun azalması ile yolsuzluğa sebebiyet veren bütün etmenlerin giderek azalması ise genel yolsuzluk oranının azalmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Becherair ve Tahtane (2017), Yolsuzluk ve İnsani Gelişmişlik Endeksi 1996-2012 dönemleri için ele alınmıştır. Değişkenler, Granger Nedensellik ve Panel Veri Analiz yöntemi kullanılarak sınanmıştır. 17 adet MENA ülkelerini de içeren araştırma, iki göstergenin arasındaki nedensel ilişkinin ve ilişkinin varlığı altındaki yönünü konu edinmiştir. Yaşam uzunluğu, okuryazarlık oranı, eğitim ve yaşam düzeyi insani gelişmişlik endeksi unsurlarındandır. Bu belirleyicilerin düzeyleri doğrultusunda bireysel davranışlarda ve ülkelerin baskınlığında değişiklikler görülmektedir. Çalışma, yolsuzluk endeksinin etkileyen, İnsani gelişmişlik endeksinin ise etkilenen değişken olduğu hipotezine dayanmaktadır. Korelasyon matrisine göre, yolsuzluğun negatif etkilerinin varlığı ortaya konulmuştur. Siyasi istikrarın insani gelişmişlik düzeyine etkisi ise anlamlıdır ve aralarında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Granger nedensellik testine göre, MENA ülkelerinde yolsuzluk endeksinden insani gelişmişlik endeksine doğru tek yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu durum, kötü durumda olan ülkelerin yolsuzluk ile daha fazla karşılaştığını göstermektedir. Bu bilgiler ele alındığında siyasi istikrarın yolsuzluğu, yolsuzluğun da siyasi istikrarı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Siyasi istikrarsızlığın ve yolsuzluğun azalmasının insani gelişmişlik düzeyi üzerinde olumlu etkisinden bahsetmek mümkün olacaktır.

Elbahnasawy ve Revier (2012) ise, yolsuzluğa etkisi olabilecek unsurların yer aldığı çalışmaları incelemişlerdir. Bu çalışma ile ele alınmayan veya göz ardı edilen değişkenlerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi belirleyicilerin yer aldığı modellemede, Hausman ve Taylor yöntemleri kullanılmıştır. Ekonomik belirleyici olarak kişi başına düşen GSYİH sınıandığında, yoksul ülkelerin zengin ülkelere nazaran daha fazla yolsuzluğa maruz kaldığı görülmüştür. Uluslararası ticaret alanının genişliği yolsuzluğu azaltan etmenler arasına girmektedir. Sosyo-kültürel belirleyicileri içerisinde bulunan Protestanlık dininin yaygın olması, yolsuzluğu azaltır niteliktedir. Kadınların parlamentoda sahip oldukları sandalye ile iş gücüne katılma yüzdesi, ülke içindeki yolsuzluk hareketlerini azaltmaktadır. Siyasi istikrarın ise yolsuzluk üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ses ve sorumluluk belirteçleri yüzdesel olarak artış gösterdiğinde yolsuzluğu azalttığı görülmüştür.

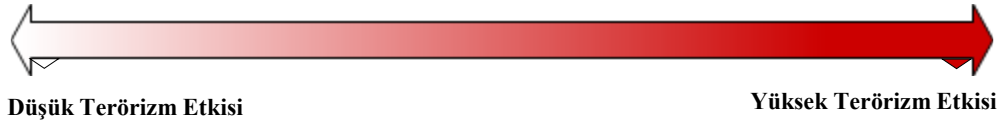
Bireylerin farkındalıkları, kendilerini devlete ait hissetmeleri, seslerini çıkarabiliyor ve devlete ulaşabiliyor olmaları onları güçlü kılmaktadır. Bu durumda da şeffaflık meydana gelmektedir. Netliğin merkezde olduğu bir yapıda yolsuzluk her zaman azalış yönünde ilerlemektedir. En önemli sonuçlardan bir tanesi ise hukuki üstünlük parametresinde görülmüştür. Yolsuzluğun üzerinde en büyük etkiyi bu değişken göstermiştir. Çünkü devlet içerisindeki hukuki üstünlük, düşük yolsuzluğu ifade etmektedir.

Ortega, Florax ve Delbecq (2010), yolsuzluğun birincil ekonomik ve politik belirleyicileri ile mekânsal dağılımını ele almıştır. Araştırma, ekonomik refah ve gelişimin yolsuzluğa olan etkisine bakmaktadır. Çalışma, 150 ülkenin 2008 yılına ait yolsuzluk algısı, ekonomik özgürlük, demokrasi ve GSYİH verileri etrafında modellenmiştir. Çalışma, Mekânsal Ekonometri analiz yöntemine tabi tutulmuştur. Ekonomik özgürlük ve kişi başına düşen GSYİH'nin yolsuzluk ile ters orantılı olduğu görülmüştür. Her iki bağımsız değişkenin yolsuzluk parametresine azaltıcı etkisi olduğu görülmüştür. Demokrasinin olduğu devlet rejimi, yolsuzluğun meydana gelmesini engelleyici niteliktedir. Bir diğer dikkate alınan durum ise coğrafi yakınlıktır. Ülkeler arasındaki bu yayılmayı dikkate alan Mekânsal Ekonometri yöntemi ile coğrafi özellikler ve etkileri dikkate alınmıştır. Ülkeler, komşu oldukları ülkeleri belirli oranlarda etkilemektedir. Bir ülkedeki yolsuzluk gibi ekonomik özgürlük endeksinde de yaşanan şoklar, çevre ülkelerde de görülmektedir. Yolsuzluğa engel olmak isteyen devletler, uluslararası varlığındaki siyasi gücüne ve eylemlerine dikkat ederek amaçlarına ulaşabilirler.

BÖLÜM 3: VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Çalışmada birincil bağımlı değişken olarak Küresel Terörizm Endeksi kullanılmaktadır. Araştırmada, 2012-2019 dönemine ait Küresel Terörizm Endeksinde yer alan 15 ülke; Bahreyn, Cezayir, Fas, Irak, İran, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, S. Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Ürdün ve Yemen ele alınmıştır. Küresel Terörizm Endeksi, 2008 yılında kurulan İnsanlık Vizyonu (Vision of Humanity) tarafından ortaya konan bir endekstir. Küresel Terörizm Endeksi oluşturulurken olay, ölüm, yaralanma ve maddi hasar göstergeleri kayıt edilmiştir. Sistemde Ağırlıklı Ortalama yöntemi uygulanmıştır. Analiz sonucunda 0 ile 10 puan arasında endeks haline getirilmiştir. 0; en düşük terörizm etkisini gösterirken 10; etkinin en yüksekte olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2: MENA Ülkelerinde Terörizmin Seyri

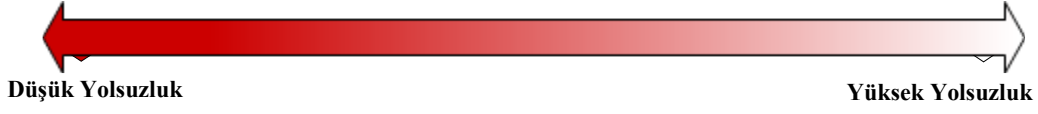
	Bahreyn	Cezayir	Fas	Irak	İran	Kuveyt	Libya	Lübnan	Mısır	S. Arabistan	Sudan	Suriye	Tunus	Ürdün	Yemen
2012	3,45	5,08	2,65	9,01	4,68	0,07	4,46	4,17	4,60	2,72	5,64	7,10	3,06	1,93	6,83
2013	4,21	5,25	2,01	9,55	4,62	0,03	5,93	6,08	6,13	2,57	5,60	7,71	3,42	1,38	6,97
2014	4,49	4,64	1,33	10	4,14	0,01	7,03	6,17	6,59	3,71	6,58	8,11	3,59	1,48	7,43
2015	4,19	4,26	0,88	9,94	3,91	4,43	7,25	6,05	7,34	5,38	6,58	8,56	4,95	2,84	8,05
2016	3,65	3,95	0,07	10	3,70	3,78	7,23	5,61	7,17	5,79	6,42	8,59	4,61	3,77	7,84
2017	3,88	3,76	0,03	9,74	4,39	3,12	6,98	5,15	7,34	5,47	6,17	8,31	4,08	3,40	7,53
2018	3,20	3,40	1,21	9,24	4,71	2,48	6,76	4,39	6,79	5,23	5,80	8,00	3,93	3,09	7,25
2019	2,40	2,69	0,56	8,68	4,15	1,79	6,25	3,66	6,41	5	5,40	7,77	3,85	3,14	7,58

Kaynak: <https://www.visionofhumanity.org/> Erişim Tarihi: 30/11/2021

Yukarıdaki tabloda yıllar itibari ile MENA ülkelerinin terörizme maruz kalma endeksi gösterilmiştir.

Yolsuzluk Algısı Endeksine ilişkin ise Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), 1995 yılından itibaren yolsuzluk üzerine anket çalışmaları yaparak endeks geliştirmiştir. Bu küresel hareket ile yolsuzluk üzerine adaletsizliği sona erdirmek amaçlanmıştır. Birçok ülkenin verileri ele alınarak oluşturulan endeks 0 ile 100 puan arasında değer almaktadır. 0 puan, yolsuzluk algısının en yüksek olduğunu gösterirken 100 puan, yolsuzluk algısının en düşük düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 3: MENA Ülkelerinde Yolsuzluk Algısı Seyri

	Bahreyn	Cezayir	Fas	Irak	İran	Kuveyt	Libya	Lübnan	Mısır	S. Arabistan	Sudan	Suriye	Tunus	Ürdün	Yemen
2012	51	34	37	18	28	44	21	30	32	44	13	26	41	48	23
2013	48	36	37	16	25	43	15	28	32	46	11	17	41	45	18
2014	49	36	39	16	27	44	18	27	37	49	11	20	40	49	19
2015	51	36	36	16	27	49	16	28	36	52	12	18	38	53	18
2016	43	34	37	17	29	41	14	28	34	46	14	13	41	48	14
2017	36	33	40	18	30	39	17	28	32	49	16	14	42	48	16
2018	36	35	43	18	28	41	17	28	35	49	16	13	43	49	14
2019	42	35	41	20	26	40	18	28	35	53	16	13	43	48	15

Kaynak: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption/#define> Erişim Tarihi: 30/11/2021

Yolsuzluk algısı indeksinin MENA ülkelerinde yıllara göre dağılımı yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Son yıl dikkate alındığında; ortalamanın üzerinde 53 puan ile Suudi Arabistan bulunmaktadır. Genel çerçeve de bakıldığında ise; Sudan, Suriye, Irak ve Yemen ülkeleri yolsuzluğa en çok maruz kalan ülkeler arasında yer almaktadır.

3.1. Veri Seti

Terörizm ile yolsuzluk algısı arasındaki ilişkinin sınındığı çalışmada, Dünya Bankası tarafından kabul edilen 15 MENA ülkesi ele alınmıştır.¹⁴⁷ Araştırma 2012-2019 arası dönemlerini incelemektedir. 2012-2019 döneminin seçilme sebebi, çalışmanın günümüze yakın bir zaman diliminde incelenmesini sağlamaktır. Çalışmada kullanılan veriler ve verilerin elde edildiği kaynaklara ilişkin bilgiler Tablo 5’ te gösterilmektedir.

Tablo 4: Veri Seti Açıklaması

Değişkenler	Açıklama	Kaynak	Dönem
GTI	Küresel Terörizm Endeksi	Vision of Humanity	2012-2019
CPI	Yolsuzluk Algısı Endeksi	Transparency International	2012-2019

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

¹⁴⁷ Bahreyn, Cezayir, Fas, Irak, İran, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, S. Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Ürdün ve Yemen.

Çalışmada kullanılacak model denklemi aşağıdaki eşitlikte sunulmuştur.

$$GTI_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}CPI_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.1)$$

Burada; GTI_{it} parametresi küresel terörizm endeksi, CPI_{it} değişkeni ise yolsuzluk algısı endeksini, $i: 1,2, \dots, 15$ ülke kesit birimini, $t: 2012, 2013, \dots, 2019$ zaman dönemini göstermektedir.

15 kesit birimden ve 8 dönemden oluşan veri setinin öncelikle değişkenler özelinde tanımlanması gerekmektedir.

Tablo 6’ da tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Çalışma, panel veri analiz yöntemi ile sınanacağı için 15 ülke ve 8 dönem ele alındığında toplam 120 gözlem değerine ulaşılmıştır. Değişkenlere ait verilerin eksiksiz olması, sistemin dengeli panel veri setine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	GTI	CPI
Ortalama	5.030767	31.36667
Medyan	4.703000	33.50000
Maksimum	10.00000	53.00000
Minimum	0.019000	11.00000
Std. Sapma	2.402906	12.49197
Çarpıklık	-0.025866	-0.046496
Basıklık	2.508401	1.694623
Jarque-Bera	1.221730	8.563281
Olasılık Değeri	0.542881	0.013820**
Gözlem Değeri	120	120
Kesitler	15	15

Not: %1, %5 ve %10 önem seviyesinde ki istatistiksel anlamlılığı sırasıyla ***, **, ve * göstermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

GTI ve CPI değişkenlerinin ortalama değeri 5,03 ve 31,36’dır. İki değişkenin maksimum ve minimum değerleri arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Standart sapma değerleri GTI için 2,40 iken CPI için 12,49’dur. Tabloya göre her iki değişkenin çarpıklık değerleri negatif bulunmuştur. Negatif olması serinin sola eğik olduğunu ifade etmektedir. Basıklık düzeyleri ise ‘3’ kritik değerinden düşük olduğu için serilerin daha basık olduğu söylenebilmektedir. Diğer bir yandan ise normal dağılımın varlığı temel hipotezini sınanan Jarque-Bera testinin olasılık değeri, GTI için reddedilemediğinden normal dağılıma sahip, fakat CPI değişkeni normal dağılıma sahip değildir.

3.2. Metodoloji

Panel veri; dönemleri dikkate alan zaman serileri ve yatay kesit verilerini birleştirerek, farklı zaman kesitlerinde aynı birimlere ilişkin serileri tek bir çatı altında toplamaktadır.¹⁴⁸ Zaman ile birimlerin birlikte analiz edilmesine izin vermesi, veri kalitesi ve miktarını arttırmaktadır ve analize boyut kazandırmaktadır.¹⁴⁹

Analizlerde yatay kesit birimi ‘N’, dönem sayısı ‘T’ olarak gösterilmektedir. Eşitlik (3,2)’de panel verinin genel tahmin modeli sunulmuştur.

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}X_{it} + u_{it} \quad i = 1,2, \dots, N; \quad t = 1,2, \dots, T \quad (3.2)$$

Yukarıda ki modelde; Y bağımlı değişkeni, X bağımsız değişkeni göstermektedir. α sabit katsayısını, β eğim katsayısını ve u hata terimini ifade eder. Alt indiste bulunan; i yatay kesit ile t zamanın birlikte olması, modelin panel veri yöntemine uygunluğunu göstermektedir. Panel veri analiz yöntemi birden fazla zaman kesiti içermektedir. Bu doğrultuda, panel veri yönteminin diğer zaman ve kesit modellerine göre aşağıda yer alan avantajları bulunmaktadır.

- Panel veri analizi, zaman serisi ve yatay kesit analizi ile kıyaslandığında araştırmacıya daha geniş bir veri seti ile çalışma imkânı sunmaktadır.
- Birden fazla birim ve zamanın olduğu serilerde, yüksek güvenilirliğe sahip parametre tahminleri yapmayı ve yüksek serbestlik derecelerine ulaşmayı sağlamaktadır.
- Zaman serisi ve yatay kesit veri analiz yöntemlerinde bağımsız değişkenler tarafından gözlenemeyen birimlere ait birçok özellikler hata terimi içerisinde bulunmaktadır. Bu durumda panel veri analizi ise söz konusu özellikleri her birim için farklı bir sabit tanımlayarak hata teriminden ayırmaktadır.

Sonuç olarak panel veri analizi, daha etkin ekonometrik sınamalar elde edilmesini mümkün kılmaktadır.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Baltagi, B. H.: “Econometrics Analysis of Panel Data”, West Sussex, England: John Wiley & Sons Ltd, 2005, s.1.

¹⁴⁹ Gujarati, D. N.: “Basic Econometrics”, 4th ed., The McGraw-Hill Companies, 2004, s.638.

¹⁵⁰ Yerdelen Tatoğlu, F.: “Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı”, (2.Baskı), İstanbul, Beta Yayıncılık, 2013, s.14.

3.2.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testi (CD Testi)

Serilerin durağanlık dereceleri daha sonrasında yapılacak tüm test analizlerinin güvenilirliğini oluşturmaktadır. Durağan olmayan seriler sapmalara ve yanlış tahminlere neden olabilmektedir. Bu yüzden her seri için birim kök testleri yapılmalıdır. Panel veri analizinde hangi birim kök testinin uygun olacağına karar verebilmek için öncelikle yatay kesit bağımlılık testinin yapılması gerekmektedir. Pesaran (2004)'ın ifade ettiği gibi seriler arasındaki korelasyon ilişkisi araştırılarak yatay kesit bağımlılığın varlığı incelenmelidir. Yatay kesit bağımlılığı dikkate alındığında analizler sapmalı ve tutarsız olmayacaktır. Bu analiz için Pesaran (2004)'ın geliştirmiş olduğu CD testi ele alınmıştır. CD testi her bir birimin diğer birimler ile korelasyonunu araştırmaktadır. Panelin dengeli oluşu dikkate alınarak aşağıdaki eşitlik sağlanmıştır.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{P}_{ij} \right) \quad (3.3)$$

Burada; \hat{P}_{ij} kalıntı korelasyon katsayısını göstermektedir. $CD \sim N(0,1)$ ve χ^2 dağılımına uymaktadır.

Sınanan temel hipotez aşağıda gösterilmektedir:

$$\mathbf{H}_0: \text{Birimler arası korelasyon sıfırdır; } (\hat{P}_{ij} = 0)$$

$$\mathbf{H}_1: \text{Birimler arası korelasyon vardır; } (\hat{P}_{ij} \neq 0)$$

Temel hipotezin reddine karar verilmesi ile reddedilememesi durumunda dengeli panel birim kök testleri için iki durum ortaya çıkacaktır.

Birinci durum; Temel hipotezinin reddedilememesi halinde birimler arası korelasyonun var olmadığına karar verilmiş olacaktır. Bu bağlamda dengeli panele sahip olan panel veri seti için 1. Kuşak 1.grup panel birim kök testleri güçlü sonuçlar verecektir.

İkinci durum; şayet temel hipotez reddedilir ve yatay kesitler arasındaki korelasyonun kuvvetli olduğuna karar verilir ise 2.kuşak 1.grup dengeli panel birim kök testleri doğru ve etkin sonuçlar verecektir.¹⁵¹

3.2.2. Panel Birim Kök Testleri

Birimler arası korelasyonu araştırmak üzere yapılan yatay kesit bağımlılık testine göre farklı panel birim kök testleri geliştirilmiştir. Yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan testler birinci kuşak testler iken yatay kesit bağımlılığını dikkate alan testler ise ikinci kuşak testler olarak adlandırılmaktadır. Birinci ve ikinci kuşak panel birim kök testleri de kendi içinde kesitlerin homojen (dengeli panel) ve heterojen (dengesiz panel) olmaları durumunda ikiye ayrılmaktadır.

Bu bağlamda; Levin, Lin ve Chu (2002), Harris ve Tzavalis (1999), Breitung (2000) ve Hadri(2000) dengeli panelin varlığı altında yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan birinci kuşak birinci grup panel birim kök testleridir. Dengesiz panel veri seti varlığında ise Im, Pesaran ve Shin (2003), Fisher ADF (Choi 2001) ve Fisher PP (Fisher 1992) panel birim kök testleri geliştirilmiştir.

Yatay kesit bağımlılığına sahip ikinci kuşak testler birinci kuşak testlerin korelasyon yapısının düzeltilmiş halleridir. Korelasyon yapısı, yatay kesit ortalamalarının farkını almak sureti ile düzeltilmektedir. Yukarıda bahsedilen birinci kuşak testlerin yatay kesit ortalamalarının farkının eklenmesi ile ikinci kuşak testler oluşmaktadır. Çalışmada birimler arası korelasyonu incelemek üzere yapılan CD testi sonucuna göre birinci kuşak birinci grup panel birim kök testleri kullanılmıştır.

Levin, Lin ve Chu (2002) ve Breitung (2000) panel birim kök test çalışmasında “Seride ortak birim kök vardır” temel hipotezi sınanmaktadır. Im, Pesaran ve Shin (2003) ve Choi (2001) panel birim kök testlerinde “Serilerin tümünde birim kök vardır” temel hipotezi test edilmektedir. Hadri (2000) ise “Seride ortak birim kök yoktur” temel hipotezini geliştirmiştir.

¹⁵¹ Hurlin C. & Mignon V.: ‘Second Generation Panel Unit Root Tests’, August 2006, s.3.

3.2.2.1. Levin, Lin ve Chu (2002) Panel Birim Kök Testi

Levin, Lin ve Chu (2002) Panel Birim Kök Testi, yatay kesit ve zaman birimlerini dikkate almaktadır. Birimler arasındaki hataların ve korelasyonun süreç içerisinde değişimine izin vermektedir. Diğer testlerdeki benimsenen t istatistiği ve normal dağılım yapısı burada yerini asimptotik varyans ve ortalamalarının değişebilirliği almıştır.¹⁵² Levin, Lin ve Chu (2002) tarafından üç temel hipotez altında tahminlenen panel birim kök test modelleri aşağıda gösterilmektedir.

$$\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \varepsilon_1 \quad H_0: \delta = 0 \quad (3.4)$$

$$\Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \delta y_{it-1} + \varepsilon_1 \quad H_0: \delta = 0, \alpha_{0i} = 0 \quad (3.5)$$

$$\Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i}t + \delta y_{it-1} + \varepsilon_1 \quad H_0: \delta = 0, \alpha_{1i} = 0 \quad (3.6)$$

H₀: Yatay kesit birimleri durağan değildir. **H₁:** Yatay kesit birimleri durağandır.

Yukarıdaki modeller sırası ile sabit katsayısız, sabit katsayılı ve sabit ve trend katsayılı olarak oluşturulmuş ve analizde, temel hipotezin birim kök barındırdığına dair sınamaya yapılmıştır. Aşağıdaki şekli ile genel modele yer verilmiştir.

$$\Delta Y_{it} = \rho y_{i,t-1} + \sum_{L=1}^{P_i} \theta_{iL} \Delta Y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_i \quad m = 1,2,3 \quad (3.7)$$

Yukarıdaki modelde ifade edilen d_{mt} deterministik değişkenleri gösterirken, α_{mi} ise yatay kesit değişken katsayılarını göstermektedir. ΔY_{it} ve ΔY_{it-1} 'in ΔY_{it-L} ile birlikte ayrı ayrı regresyonları hesaplanmaktadır. Yine modelde sunulan p_i gecikme uzunluğunu göstermektedir. Uygun gecikme uzunluğunun bulunması için üç adımlı bir süreç izlenmiştir ve bu üç adım aşağıdaki şekildedir:¹⁵³

1. Adım; Tüm yatay kesit birimleri için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) tahmini gerçekleştirilir.
2. Adım; Uzun dönemden kısa döneme doğru standart sapmalar tahminlenir ve modelin uzun dönemdeki varyans katsayısı elde edilir.

¹⁵² Levin, A., Lin, C. F. ve Chu, C. S. J.: "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties", *Journal of Econometrics*, 2002, 108(1), 1-24.

¹⁵³ Baltagi, B. H.: "Econometrics Analysis of Panel Data", 2005, s.240-241.

3. Adım; Panel birim kök testlerinin uygulanması ile süreç tamamlanmaktadır.

3.2.2.2. Breitung(2000) Panel Birim Kök Testi

Breitung (2000) kendi çalışmasında da Levin, Lin ve Chu (2002)'daki gibi ADF yaklaşımını benimsemiştir. Çalışılan model büyük N ve küçük T ($N/T \rightarrow 0$) veri dağılımına göre uygun sonuç vermektedir. Model, homojenlik varsayımına dayanmaktadır.¹⁵⁴ Analizler sonucu, Levin, Lin ve Chu birim kök testinin trendli modellerde uygulanması sonucu tahminlenen modelin büyük derecede güç kaybına uğradığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani modele trendin ve birim etkilerin dâhil edilmesi ile testin açıklayıcılığı zarar görmektedir. Bundan dolayı değişkenler aşağıdaki eşitlikte gösterilen tahmin modeli ile trendden ayrıştırılarak dönüştürme işlemi gerçekleştirilmektedir.¹⁵⁵

$$\Delta y_{it}^* = \sqrt{\frac{T-t}{T-t+1}} \left(\Delta \tilde{y}_{it} - \frac{\Delta \tilde{y}_{it+1} + \dots + \Delta \tilde{y}_{iT}}{T-1} \right) \quad (3.8)$$

$$y_{it}^* = \tilde{y}_{it} + \tilde{y}_{i1} - \frac{t-1}{T} (\tilde{y}_{iT} - \tilde{y}_{i1}) \quad (3.9)$$

H₀: Yatay kesit birimleri durağan değildir. **H₁**: Yatay kesit birimleri durağandır

Son aşama da ρ parametresi ise havuzlanmış değişken modellemesi ile tahmin edilmektedir.

$$\Delta y_{it}^* = \rho y_{it-1}^* + \varepsilon_{it} \quad (3.10)$$

Temel hipotez için ise elde edilen t istatistiği $H_0: \rho = 0$ asimptotik olarak normal dağılıma $N(0,1)$ uymaktadır.¹⁵⁶

3.2.2.3. Hadri (2000) Panel Birim Kök Testi

Diğer çalışmaların aksine temel hipotezi durağanlık üzerine kurmuştur ve bu test zaman serilerindeki KPSS testinin genellemesine dayanmaktadır. Temelinde kalıntıların yer

¹⁵⁴ Baltagi, B. H.: "Econometrics Analysis of Panel Data", 2005, s.243.

¹⁵⁵ Konat, G.: "Kalıntılarla Genişletilmiş Yeni Bir Panel Birim Kök Test Önerisi: Rals-Cıps Testi", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya 2020, s.40.

¹⁵⁶ Baltagi, B. H.: "Econometrics Analysis of Panel Data", 2005, s.244.

aldığı Lagrange Multiplier (LM) testinin kullanılması ile temel ve alternatif hipotez oluşturulmuştur.¹⁵⁷

Ayrıca Hadri (2000) çalışmasında sabit etkili ile sabit etkili ve trendli olarak iki farklı model ortaya koyarak aşağıdaki modeli tahmin etmiştir.

$$y_{it} = \alpha_{it} + \varepsilon_{it} \quad ; \text{Sabit etkili ve trendsiz} \quad (3.11)$$

$$y_{it} = \alpha_{it} + \beta_i t + \varepsilon_{it} \quad ; \text{Sabit etkili ve trendli} \quad (3.12)$$

$i = 1, 2, \dots, N; \quad t = 1, 2, \dots, T \quad ; \alpha_{it}$ Tesadüfi yürüyüş sürecidir

i panel kesit birimlerinin göstermekte ve t zaman birimini göstermektedir. Yukarı ki eşitlik (3.12) sabit etkili model olup trendi içermektedir. Aşağıdaki şekilde temel ve alternatif hipotez oluşturulmuştur.

H₀: Modelde birim kök yoktur **H₁:** Model birim kök içermektedir

$$\mathbf{H_0: \lambda = 0} \quad \mathbf{H_1: \lambda > 0}$$

$$\alpha_{it} = \alpha_{it-1} + \mu_{it} \quad \text{ve} \quad \mu_{it} \sim (0, \sigma_{\mu}^2) \quad (3.13)$$

Yukarı ki eşitliklerde yer alan μ_{it} ile ε_{it} birlikte bağımsız normal dağılıma sahip olduklarını göstermektedir. Model, Z test istatistiğini kullanmaktadır. Model kalıntılarının normal dağıldığı varsayımı altında kurulmuştur. Panel verinin güçlü bir şekilde dengeli olduğu durumda bu test güvenilir sonuçlar vermektedir.¹⁵⁸

3.2.2.4. Harris ve Tzavalis (1999) Panel Birim Kök Testi

Harris ve Tzavalis (1999) Panel Birim Kök Testi çalışmasının da diğer testler gibi dengeli panele sahip olması gerekmektedir. Bu test otoregresif katsayısının homojen olmasına izin vermekte, heterojen olmasına izin vermemektedir.¹⁵⁹ Harris ve Tzavalis (1999) birim kök testi, Levin, Lin ve Chu testine benzer şekilde üç ayrı model ele almıştır.

$$\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \varepsilon_1 \quad (3.14)$$

$$\Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \delta y_{it-1} + \varepsilon_1 \quad (3.15)$$

¹⁵⁷ Baltagi, B. H.: “Econometrics Analysis of Panel Data”, 2005, s.246.

¹⁵⁸ Hurlin, C. & Mignon, V.: “Second Generation Panel Unit Root Tests”, s.7-8

¹⁵⁹ Öksüzokaya, M.: “Seçilmiş AB Ülkeleri İçin Gelir-Tüketim İlişkisi:Panel Veri Yaklaşımı” , Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana 2013, s.24.

$$\Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i}t + \delta y_{it-1} + \varepsilon_1 \quad (3.16)$$

Aynı otoregresif yapıya sahip olduğu varsayılan bu modeller sonucu temel hipotez ve alternatif aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

H₀: Seri birim kök içermektedir **H₁**: Seride birim kök yoktur

H₀: $\rho = 1$ **H₁**: $\rho < 1$

Harris ve Tzavalis (1999) panel birim kök testi temel hipotez altında kesit tahmincilerinin sapmaların düzeltilmesine dayanmaktadır. Hata terimi $v_{it} \sim iid(N, \sigma_v^2)$ olmak üzere y_{i1} ile v_{it} aralarında korelasyon ilişkisinin yer almadığı varsayılmaktadır.¹⁶⁰

Harris ve Tzavalis'in birim kök istatistiğinin hesaplaması aşağıdaki eşitlikte ifade edilmiştir.

$$\hat{t} = C^{-1/2} \sqrt{N} (\sum_{i=1}^N \hat{\rho}_{GDEKK} - 1 + \frac{3}{T+1}) \quad (3.17)$$

Burada yer alan $\hat{\rho}_{GDEKK}$ Gölge Değişkenli En Küçük Kareler ya da grup içi tahmincisi olarak sunulmuştur. C parametresi ise aşağıdaki hesaplama ile elde edilmiştir:

$$C = \frac{3(177T^2 - 20T + 17)}{5(T-1)(T+1)^3} \quad (3.18)$$

Bu testin güçlü sonuçlar verebilmesi için panelin dengeli panel olması gerekmektedir. Ele alınan veri setinin ise zaman boyutu açısından (T) büyük olması, ulaşılan tahmin sonucunu güvenilir kılmaktadır.¹⁶¹

Veri setine panel birim kök testleri uygulanarak serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesinin ardından uygun panel regresyon modelleri tahmin edilmelidir. Çalışmada panel veri modellemeleri; havuzlanmış model, sabit etkili model ve rassal etkili model olarak üçe ayrılmaktadır.

¹⁶⁰ Bond, S., Nauges, C., & Windmeijer, F.: "Unit Roots and Identification in Autoregressive Panel Data Models: A Comparison of Alternative Tests", Institute for Fiscal Studies, 2002, s.12.

¹⁶¹ Baltagi, B. H.: "Econometrics Analysis of Panel Data", 2005, s.242.

3.2.3. Havuzlanmış Model

Havuzlanmış model diğer bir deyiş ile klasik model tüm gözlemler için, panel veri setindeki bulunan eğim ve sabit parametrelerinin birim ve zamana göre homojen-sabit olduğu varsayımı altında oluşturulmuştur. Genel gösterimi;

$$Y_{it} = \beta_0 \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + u_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N ; t = 1, 2, \dots, T \quad (3.19)$$

olarak sunulmaktadır. Sıfır ortalama ve sabit varyans ile normal dağılım kurallarına uymaktadır. Havuzlanmış model En Küçük Kareler yöntemi veya Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemi ile analiz edilebilir.¹⁶²

Diğer bir yandan; $i = 1, 2, \dots, N$ birim sayısını, $t = 1, 2, \dots, T$ ise zaman kesitini gösteren eşitlik (3.20)' deki gibi bir panel veri modeli kurgulansın;

$$y_{it} = \mu + \alpha_{it} + X'_{it}\beta + \varepsilon_{it} \quad (3.20)$$

Yukarıdaki eşitlikte y_{it} modeldeki bağımlı değişkeni, X'_{it} ; K boyutlu bağımsız değişkeni ve α_{it} ; modelin heterojen olduğunu veya birim etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Modeldeki α_{it} parametresinin alacağı değere göre değerlendirilen model havuzlanmış model, sabit etkili model veya rassal etkili model olarak tanımlanacaktır.

Bu bağlamda modelin heterojen veya birim etkiyi gösteren parametrenin; $\alpha_{it} = 0$ olması halinde model sadece bir tane sabit terim (μ) barındıracaktır. Sabit terim modeldeki tüm birimler için aynı olacaktır. Bu durumda model, havuzlanmış model olarak değerlendirilmektedir.¹⁶³

3.2.4. Sabit Etkiler Modeli

Bir diğer model ise sabit etkiler modelidir. Ele alınan bu modelde ise eğim parametresinin sabit olduğu varsayılmaktadır. Diğer tüm değişkenlerin farklılıkları sabit terimdeki farklılık ile açıklanacağı düşünülmektedir. Zamanın değişimi ile birimler arasındaki

¹⁶² Yerdelen Tatoğlu, F.: “Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı”, s.10/13.

¹⁶³ Gültekin, H., & Oğuzhan, A.: “Mekânsal Panel Var Analizi: Türkiye Elektrik Enerjisi Üzerine Bir Uygulama”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Doktora Tezi, Edirne 2020, s.52.

farklılığın gözlemlendiği bir model yapısını oluşturmaktadır. Sabit etkili modelin tanımlanması aşağıdaki gibidir;

$$Y_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}X_{1it} + \beta_{2i}X_{2it} + \dots + \beta_{ki}X_{kit} + u_{it} \quad (3.21)$$

Modele zaman faktörünü eklemek üzere β_{0i} parametresine göre yeniden düzenlersek aşağıdaki model sabitin zaman içerisindeki değişimi diğer değişkenlere olan etkisini gösteren modeli oluşturmaktadır.

$$Y_{it} = \beta_{01}D_{1i} + \beta_{02}D_{2i} + \dots + \beta_{0N}D_{Ni} + \beta_{2i}X_{2it} + \dots + \beta_{ki}X_{kit} + u_{it} \quad (3.22)$$

$D_{1i} = 1$ i: 1, diğer durumlar için, 0 i: zaman

Yukarıdaki eşitlikte; N adet yatay kesit birimi ve K adet açıklayıcı parametre bulunmaktadır. Sabit etkiler modeli oluşturulurken her zaman katsayı etkilerinin gözlenmesi için kukla değişken yaratılmıştır. Kukla değişken tuzağına düşmemek için ise seçili bir yıl baz yıl olarak alınmaktadır. Bu durumda birim sayısı (N-1) adet kukla değişken yaratılmış olacaktır. O zaman modelde baz yılı β_0 temsil ediyor olacaktır.¹⁶⁴

3.2.5. Rassal Etkiler Modeli

Rassal etkiler modelinde, yatay kesit birimleri arasındaki değişkenlikler sabit etkinin tam tersine tesadüfidir. Rassal etkiler modelinde zaman ve yatay kesit birim etkileri hata terimi içerisinde yer almaktadır. Sonuç tamamen rassal şekilde tahminler ile ortaya çıkmaktadır.¹⁶⁵ Modelin gösterimi aşağıdaki eşitlikte verilmiştir.

$$Y_{it} = \beta_{0i} + \sum_{k=1}^K \beta_{kit} X_{kit} + (u_{it} + \varepsilon_i) \quad i = 1, 2, \dots, N ; t = 1, 2, \dots, T \quad (3.23)$$

Olası birimsel farklılıkları hata teriminin içinde değerlendirerek gözlemlemektedir. Yukarıdaki eşitlikte; u_{it} panel hata terimini, ε_i ; bireysel hata terimini göstermektedir. Bu bağlamda rassal etkili model, farklılıkların rassal olduğu varsayımı altında aslında olması muhtemel birtakım farklılıkları modellemeye yaramaktadır.

¹⁶⁴ Öksüzkaya, M.: “Seçilmiş AB Ülkeleri İçin Gelir-Tüketim İlişkisi:Panel Veri Yaklaşımı”, s.15-16.

¹⁶⁵ Yaffee, R.: “A Primer for Panel Data Analysis”, Connect: Information Technology at Nyu, 2003, s.7.

3.2.6. Uygun Panel Modelleri Arasında Tercih İçin Testler

Panel veri analiz yönteminde havuzlanmış, sabit etkili ve rassal etkili modeller kullanılmaktadır. Bu üç temel yöntem arasında ele alınan çalışmanın doğru sonuç vermesi için uygun model tahminine karar vermek gerekmektedir. Çalışma kapsamında, F Testi, Olabilirlik Oranı (LR) Testi ve Hausman Testi uygulanacaktır.

3.2.6.1. F Testi

Panel veri analizinde havuzlanmış model tahmininin geçerliliğini sınamaktadır. Diğer bir deyiş ile hipotez, yatay kesit birimleri arası farklılığın olup olmadığına dayandırılmaktadır. Eğer veri seti birimlere göre farklılık gösteriyor ise Sabit Etkili modelin uygun olacağı sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda, kısıtlı model ve kısıtsız model karşımıza çıkmaktadır. Kısıtlı model, havuzlanmış, zaman ve kesite göre değişmeyen serilerdir. Yani; birim farklılıklarının önemli olmadığını ve sabit olan R^2 'yi ifade etmektedir. Kısıtsız model ise, parametrelere ait veri setinin birimlere göre değer alması hipotezine dayanmaktadır.¹⁶⁶

Kısıtlı model;

$$Y = X\beta + u \quad (3.24)$$

şeklindedir ve kısıtsız model;

$$Y_i = X_i\beta_i + u_i \quad i: 1,2, \dots, N \quad (3.25)$$

olarak ifade edilmektedir. Sınanacak temel hipotez ise;

$$H_0: \beta_i = \beta$$

H₀: Havuzlanmış model geçerlidir **H₁**: Sabit Etkili model geçerlidir

şeklinde gösterilmektedir. (3.14) eşitliğinde F test istatistiği sunulmuştur.

$$F = \frac{(R^2_{UR} - R^2_R)/m}{(1 - R^2_{UR})/(N - k)} \quad (3.26)$$

¹⁶⁶ Ayrıçay, Y. & Türk, V. E.: "Finansal Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi: BİST'de Bir Uygulama", Muhasebe ve Finansman Dergisi,2014, (64), s.61

Yukarıda ki eşitliğe göre; R^2_{UR} kısıtsız modelden, R^2_R ise kısıtlı modelden elde edilen R^2 dir. N toplam gözlem sayısını (yatay kesit x zaman), m kısıt sayısını gösterirken, k ise kısıtsız modeldeki toplam parametre sayısını göstermektedir.

3.2.6.2. LR Testi

Havuzlanmış modelin rassal etkiler modeline karşı sınanması için kullanılmaktadır. LR test istatistiği hesaplanırken rassal etkili model ve havuzlanmış model en çok olabilirlik yöntemi ile analiz edilmektedir. Her iki yöntem için elde edilen log-olabilirlik değerleri kullanılmaktadır.¹⁶⁷ Aşağıda test istatistiği gösterilmektedir.

$$LR = 2[1(\text{kısıtlı}) - 1(\text{kısıtsız})] \quad (3.27)$$

1(kısıtlı), kısıtlı modele yani havuzlanmış modele ait olabilirlik fonksiyonunu ifade etmektedir. Diğer bir yandan 1(kısıtsız) ise kısıtsız, rassal etkili modele ait olabilirlik fonksiyonunu ifade etmektedir. χ^2 dağılımına uymakta ve birim etkilerine odaklanmaktadır. Temel hipotez;

H₀: Havuzlanmış model geçerlidir **H₁:** Rassal etkili model geçerlidir

olarak sınanmaktadır. Temel hipotez reddedildiği takdirde rassal etkili model de kalınmış olacaktır.¹⁶⁸

Bu durumda, havuzlanmış modelde her bir veri için sabit terim var iken, sabit etkili modelde her bir kesit için farklı bir sabit terim vardır. Tüm birimlere ait farklılıkların hata terimi içinde yer alması ise rassal etkili modeli işaret etmektedir. Yukarıdaki eşitliklerde F testi ve LR testi ile veri setinin hangi yöntem tarafından daha iyi açıklanabiliyor olduğuna karar verilmiştir. Her iki test havuzlanmış modelin uygunluğu temel hipotezine dayanan modeller ile sınanmaktadır.

3.2.6.3. Hausman Testi

Hausman testi; F testi ve LR testi tarafından havuzlanmış modelin reddi durumunda, sabit etkili model ile rassal etkili model arasında bir seçim yapabilmek için geliştirilmiştir.

¹⁶⁷ Yerdelen Tatoğlu, F.: “Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı”, s.11/22.

¹⁶⁸ Tunali, H., & Ulubaş, M. A.: “Elektrik Enerjisi Tüketimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G7 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama (1970-2015)”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi 2017, 20(1), s.6-7.

Yatay kesit birimlerinin arasındaki korelasyonun varlığı incelenmektedir.¹⁶⁹ Eğer modelde birim etkilerinin açıklayıcı değişkenler ile arasında korelasyon ilişkisi yok ise rassal etkiler modeli geçerli olacaktır.¹⁷⁰ Tam tersi şekilde aralarında korelasyonun varlığı durumunda sabit etkiler modeli etkin bir model olacaktır. Aşağıdaki eşitlikte Hausman Testinin test istatistiği sunulmaktadır:¹⁷¹

$$H = (\hat{\beta}_{SE} - \hat{\beta}_{RE})[\text{Var}(\hat{\beta}_{SE}) - \text{Var}(\hat{\beta}_{RE})]^{-1}(\hat{\beta}_{SE} - \hat{\beta}_{RE}) \quad (3.28)$$

Hausman test istatistiği k serbestlik dereceli χ^2 dağılımına uymaktadır. SE sabit etkiler modeli, RE rassal etkiler modeli tahmincisini göstermektedir. $\text{Var}(\hat{\beta}_{SE})$ sabit etkili modelden gelen katsayıyı, $\text{Var}(\hat{\beta}_{RE})$ ise rassal etkili modelden gelen katsayısını ifade etmektedir.

H₀: Ülke ve zaman etkileri rassaldır ve (ε_i) ile açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon yoktur; $E(\varepsilon_i|X_{it}) = 0$

H₁: Ülke ve zaman etkileri sabittir ve (ε_i) ile açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon vardır; $E(\varepsilon_i|X_{it}) \neq 0$

Temel hipotez reddedildiği takdirde sabit etkiler modelinin geçerli olduğu sonucuna varılmaktadır.

¹⁶⁹ Uluyol, O. & Türk, V. E.: “Finansal Rasyoların Firma Değerine Etkisi: Borsa İstanbul (Bist)’da Bir Uygulama”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi 2013, s.377.

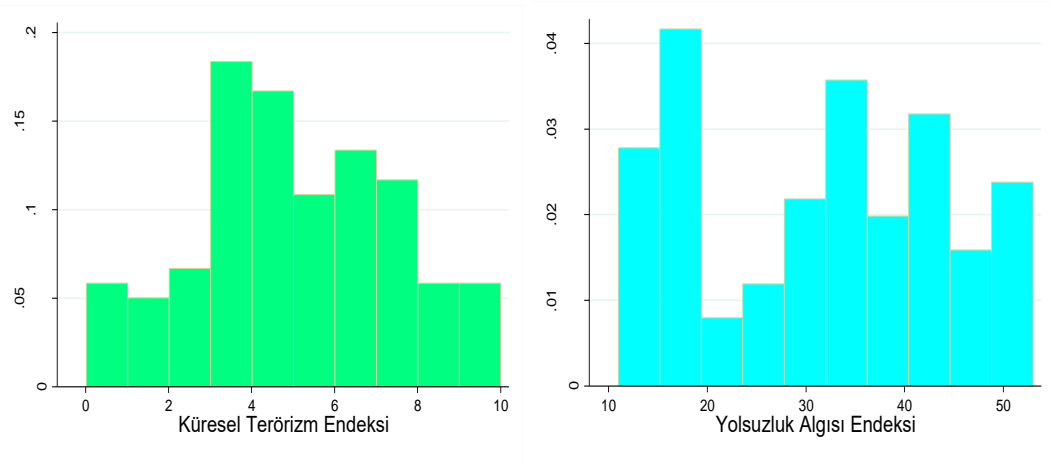
¹⁷⁰ Aydın, M.: “Asimetrik Panel Nedensellik Testi: Gelişmekte Olan Ülkelerin Borsaları Üzerine Bir Uygulama”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.82.

¹⁷¹ Hausman, J. A.: “Specification Tests in Econometrics”, *Econometrica: Journal of The Econometric Society*, 1978, s.1263.

BÖLÜM 4: ANALİZ BULGULARI

Çalışma, söz konusu terörizm ile yolsuzluk algısı endeksi arasındaki ilişkinin etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada, MENA ülkelerinin (Bahreyn, Cezayir, Fas, Irak, İran, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, S. Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Ürdün ve Yemen) 2012-2019 dönemleri arası Küresel Terörizm Endeksi ve Yolsuzluk Algısı Endeksi veri seti incelenmiştir.

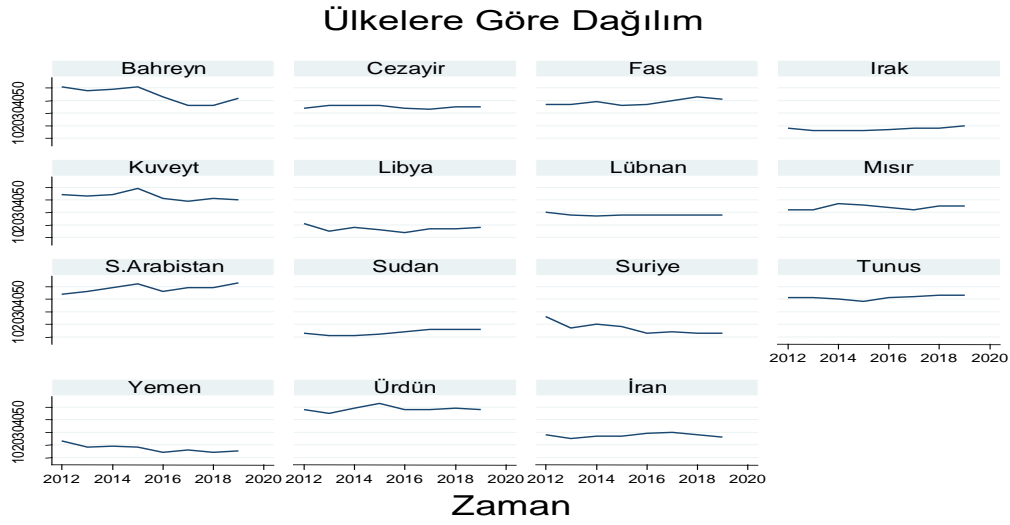
Veri seti bölümünde ele alınan değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerinin genel dağılımı aşağıda gösterilmektedir.

Grafik 1: Genel Dağılım

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Genel anlamda her iki değişken için veri setinin dağılımı basıklık, çarpıklık ve normal dağılıma sahip olup olmadığı ile ilgili bilgi vermektedir. Aşağıdaki grafikte ise açıklayıcı değişken olan yolsuzluk algısı endeks değişkeninin yıllar bazında her ülke birimi için izlediği yol gösterilmektedir.

Grafik 2: Yolsuzluk Algısı Endeksinin Her Ülke İçin Zaman İçerisindeki Dağılım Göstergeleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2012-2020 yılları arası seyir, ülkelere ve yıllara göre değişkenlik göstermektedir. İleriki aşamalarda yapılacak olan testler ele alınan iki değişken için zaman veya birim etkilerinin hangisinin daha belirleyici olduğunu gösterecektir.

Panel veri analizi Stata13 paket programı kullanılarak uygun model sonuçlarına ulaşılabilecektir. Daha önce bahsedildiği üzere serilerin durağanlıkları önem arz etmektedir. Bu bağlamda birimlerin durağanlıklarına ilişkin birim kök testlerin gerçekleştirilmesi için uygun testlere karar verilmesi gerekmektedir. Öncelikle serilerin panel veri yapılarına bakılmalıdır. Oluşturulan veri seti tüm zaman ve kesit için eksiksiz bilgi barındırıyor ise seriler dengeli panel yapısına sahip olacaktır. En az bir bilgi eksikliği söz konusu ise dengesiz panel veri yapısı ile karşılaşılacaktır. Bunun için aşağıdaki tabloda serilerin panel veri yapılarına dair bilgiler ifade edilmiştir.

Tablo 6: Serilerin Panel Veri Yapıları

Küresel Terörizm Endeksi(GTI)	Dengeli panel veri yapısı mevcuttur
Yolsuzluk Algısı Endeksi(CPI)	Dengeli panel veri yapısı mevcuttur

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7' de görüldüğü üzere veri seti dengeli panel veri yapısına sahiptir. Etkin birim kök testine karar verilip uygulanabilmesi için yatay kesit bağımlılık testinin sonucu elde edilmelidir.

Tablo 7: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonucu

CD Testi		
Temel Hipotez/ Test		
H ₀ : Birimler arası korelasyon sıfırdır ; (P _{ij} = 0)		
H ₁ : Birimler arası korelasyon vardır ; (P _{ij} ≠ 0)		
Değişkenler	İstatistik	Olasılık
GTI	6.24	0.000***
CPI	0.89	0.376

Not: %1, %5 ve %10 önem seviyesinde ki istatistiksel anlamlılığı sırasıyla ***, **, ve * göstermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Pesaran (2004) Yatay kesit bağımlılık testi dengeli panel veri yapısına sahiptir bilgisinin varlığı altında gerçekleştirilmiştir. Testin sonucuna göre, oluşturulan birimler arası korelasyon yoktur temel hipotezinin %5 anlamlılık düzeyinde CPI değişkeni için reddedilemediği ve GTI değişkeni için reddedildiği görülmüştür. Yatay kesit bağımlılığı CPI değişkeni için yok iken, GTI değişkeni için yatay kesit bağımlılığı söz konusudur. CD testi analiz sonuçlarına göre dengeli panele sahip olan panel veri seti için CPI değişkeni için birinci kuşak birinci grup birim kök testlerinin, GTI değişkeni için ise ikinci kuşak birinci grup birim kök testleri yapılmasının güvenli ve etkin sonuçlar vereceğine kanaat getirilmiştir. Panel birim kök testlerine ilişkin test sonuçları Tablo 9' da verilmiştir.

Tablo 8: Panel Birim Kök Test Sonuçları

	İkinci Kuşak Birinci Grup (GTI)			
	İstatistik I(0)	Olasılık I(0)	İstatistik I(1)	Olasılık I(1)
Levin, Lin ve Chu	-12.8856	0.000***	—	—
Harris Tzavalis	0.5525	0.0922*	—	—
Breitung	-0.2792	0.3901	—	—
Hadri	7.0646	0.000***	—	—
	Birinci Kuşak Birinci Grup (CPI)			
	İstatistik I(0)	Olasılık I(0)	İstatistik I(1)	Olasılık I(1)
Levin, Lin ve Chu	-7.1334	0.0000***	—	—
Harris Tzavalis	0.4090	0.0014***	—	—
Breitung	-1.6426	0.0502*	-2.4907	0.0064***
Hadri	6.7434	0.0000***	-1.4036	0.9198

Not: %1, %5 ve %10 önem seviyesinde ki istatistiksel anlamlılığı sırasıyla ***, **, ve * göstermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Veri seti ve grafikler incelendiğinde trend etkisi görülemediği için sisteme trend eklenmemiştir. Uygun gecikme uzunluğuna karar vermek için Akaike bilgi kriteri kullanılmıştır.

Serilerin panel birim kök test sonuçları incelendiğinde; “seri durağan değildir” temel hipotezi, Levin, Lin ve Chu testinde her iki değişken için %1 anlamlılık düzeyinde hipotez reddedilmiştir. Serinin düzeyde yani $I(0)$ halinde durağan olduğu ve birim kök içermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Harris Tzavalis testi incelendiğinde, her iki değişken için %1 önem seviyesinde $I(0)$ hali ile durağanlıkları elde edilmiştir.

Breitung testinde ise, GTI veri setindeki olasılık değerinde durağanlık yakalanamamıştır. Ancak Yolsuzluk Algısı Endeksinde %10 anlamlılık seviyesinde $I(0)$ düzeyinde durağanlık sağlanmıştır.

Temel hipotezini serinin durağanlığı üzerine geliştiren Hadri (2000) testi, olasılık değerinin istatistiksel anlamlılıkta sınımanması ile her iki serinin birim köke sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Durağanlık bilgisi testlere göre değişmektedir. Fakat her iki seri için Levin, Lin ve Chu, Harris Tzavalis testleri düzeyde durağanlık konusunda aynı sonuca ulaşmışlardır. Öte yandan Breitung testi de Yolsuzluk Algısı Endeksi için düzeyde durağan sonucunu vermiştir. Bu sonuçlar ışığında genele bakıldığında her iki seri için $I(0)$ düzeyinde durağan yorumu yapabilmek mümkündür.

Kesit ve zaman durumlarının etkileri incelenerek uygun ve etkin panel veri yöntem model tahminlemesi yapılması gerekmektedir. LR ve F testi havuzlanmış modele karşı sabit ve rassal etkileri kıyaslayan testlerdir. Hausman testi ise sabit etkiler ve rassal etkiler modeli arasında doğru tercih yapılması için uygulanacaktır. Aşağıdaki tabloda her üç testin analiz sonucuna ilişkin göstergeler mevcuttur.

Tablo 9: Uygun Panel Modeli Seçimine İlişkin Test Sonuçları

F Test		
Temel Hipotez/ Test	İstatistik	Olasılık
H ₀ : Havuzlanmış model geçerlidir. H ₁ : Sabit etkiler modeli geçerlidir.		
F(14,104)	23.12	0.0000*
LR Test		
Temel Hipotez/ Test	İstatistik	Olasılık
H ₀ : Havuzlanmış model geçerlidir. H ₁ : Rassal etkiler modeli geçerlidir.		
Chibar2(01)	98.24	0.0000*
Hausman Testi		
Temel Hipotez/ Test	İstatistik	Olasılık
H ₀ : Rassal etkiler modeli geçerlidir. H ₁ : Sabit etkiler modeli geçerlidir.		
Chi2(1)	11.69	0.0006*

Not: %5 önem seviyesinde ki istatistiksel anlamlılığı * ile göstermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablo sonuçlarına bakıldığında; %5 ile sinama sonucu F testi için, havuzlanmış modelin geçerliliği temel hipotezi reddedilmiştir. Sabit etkiler modelinin uygunluğuna ulaşılmıştır. LR testi ise, temel hipotezin reddine ve rassal etkiler modelinin kabulüne ilişkin bir sonuç ortaya koymuştur. Dolayısıyla sabit etkiler ve rassal etkiler modeli arasında bir tercih yapılması gerekmektedir. Bunun için uygulanan Hausman testi olasılık değeri sonucuna göre temel hipotez reddedilmiştir. Panel veri yöntem analizi için uygun modelin sabit etkiler modeli olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Daha sonrasında yapılacak tüm testler sabit etkiler modeli üzerinden ilerleyecektir.

Yapılan analizler boyunca doğru yonteme karar vermek, doğru yoruma ulaşabilmeyi sağlamıştır. Etkin ve gerçek sonuçlara ulaşmak için ele alınan modeli iyi tanımlamak ve model ile birlikte gelecek problemleri ön görebilmek gerekmektedir. Bu çalışmada da panel veri analiz yöntemi ile ilerlerken muhtemel karşılaşılabacak bazı problemler bulunmaktadır. Bunlar; Her birimin farklı varyansa sahip olması (Heteroskedastisite), iki değişken arasındaki ilişki (Korelasyon) ve hata terimleri arasındaki ilişki (Otokorelasyon) sorunlarıdır. Panel veri hem zaman hem de yatay kesitlerden oluşturulduğu için birimler arası sapmaların meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu sorunların göz ardı edilerek tahmin yapılması, kullanılan tahmincilerin sapmalı olmasına sebep olmakta ve sonuçların gerçekliğini kaybetmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla öncelikle seçilen modele dair bu üç sorun araştırılmalı ve eğer sistemde bu problemler mevcut ise uygun tahmin yöntemleri

ile bu sorunlar ortadan kaldırılmalıdır.¹⁷² Sabit etkiler modelinde değişen varyans, otokorelasyon ve korelasyon durumlarının varlığı sınanmak üzere yapılan testlere ilişkin sonuçlar aşağıda ki Tablo 11’ de gösterilmiştir.

Tablo 10: Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Birimler Arası Korelasyon Test Sonuçları

Değişen Varyans: Değiştirilmiş Wald Testi		
Temel Hipotez/ Test	İstatistik	Olasılık
H ₀ : Sabit varyans mevcuttur.		
H ₁ : Değişen varyans mevcuttur.		
Chi2(15)	474.01	0.0000*
Otokorelasyon: Bhargava et. al.-Durbin Watson ve Baltagi-Wu-LBI		
Temel Hipotez/ Test	İstatistik	Olasılık
H ₀ : Otokorelasyon yoktur.		
H ₁ : Otokorelasyon vardır.		
Bhargava et. al. Durbin-Watson	0.68829952	
Baltagi-Wu LBI	1.0551223	
F(14,89)	8.03	0.0000*
Birimler Arası Korelasyon: Pesaran		
Temel Hipotez/ Test	İstatistik	Olasılık
H ₀ : Birimler arası korelasyon yoktur.		
H ₁ : Birimler arası korelasyon vardır.		
Pesaran Korelasyon Testi	6.240	0.0000*

Not: %1, %5 ve %10 önem seviyesinde ki istatistiksel anlamlılığı sırasıyla ***, **, ve * göstermektedir.
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sabit etkiler modeline ait değişen varyans analizi için Değiştirilmiş Wald testi, otokorelasyon sorunu için Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin Watson ve Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez testlerine yer verilmiştir. Birimler arası korelasyonu incelemek için ise Pesaran’ın korelasyon testi uygulanmıştır (Yerdelen Tatoğlu, F.,2013). En az bir tanesi ile ilgili bir sorunla karşılaşılması durumunda dirençli tahminciler ile modelleme yapılması gerekmektedir. Yukarıdaki analiz tablosu, tüm test sonuçlarına ilişkin temel hipotezlerin reddedildiğini göstermektedir. Bu durumda Dirençli tahmin yöntemlerine başvurulmalıdır.

Huber, Eicker ve White Tahmincisi, dirençli standart hatalar için geliştirilmiş çalışmalardır. Bahsedilen değişen varyans, otokorelasyon ve korelasyon sorunlarını ortadan kaldırarak sapmasız sonuçlara ulaşmayı sağlamaktadır.

¹⁷² Yerdelen Tatoğlu, F.: “Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı”, s.163.

Aşağıdaki Tablo 12’de, sistematik sorunların ortadan kaldırılarak dirençli tahmin yöntemi ile analiz edilen sabit etkiler modeli regresyon tahmini yer almaktadır.

Tablo 11: Regresyon Model Tahmini

Huber, Eicker ve White Tahmircisi Regresyon Modeli		Gözlem Sayısı=120				
Model: Sabit Etkiler Modeli		Grup Sayısı=15				
Grup Değişkeni: i		F(1, 14) = 0.00				
		Olasılık Değeri>F= 0.573				
		R²: Within = 0.0000				
		Between = 0.6048				
		Overall = 0.5077				
GTI	Katsayı	Robust Standart Hata	T Değeri	P> t 	[95% Güven Aralığı]	
CPI	-0.0674147	0.0305384	-2.21	0.027	-0.127269	-0.0075605
Sabit	7.145341	1.127801	6.34	0.000	4.934892	9.355791

Not: %1, %5 ve %10 önem seviyesinde ki istatistiksel anlamlılığı sırasıyla ***, **, ve * göstermektedir
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki Tablo 12’ de yer alan regresyona ilişkin sonuçlar incelendiğinde, MENA ülkelerinin 2012-2019 dönemleri arasındaki veri setinin kullanıldığı modelde, CPI değişkeninin ve sabit katsayının %95 güven aralığında anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Söz konusu analiz sonuçları istatistiki ve iktisadi açıdan açıklanabilir ve yorumlanabilir niteliktedir. Modelin ulaşılan son haline aşağıdaki eşitlikte yer verilmiştir.

$$GTI = 7.14 - 0.07CPI \quad (4.1)$$

Katsayıları yorumlamadan önce CPI veri seti seyrinin puanlamasını açıklamak gerekmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından hesaplanan CPI değişkenleri, 0 ile 100 arasında değer almaktadır. Buradaki puanlama sistemi, 100’e yaklaşırken yolsuzluk algısı endeks değerlerinin azalması üzerine kurulmuştur. Örneğin, bir ülkenin yolsuzluk algısı endeks değerinin 100 olması, o ülkede yolsuzluk hareketlerinin olmadığını göstermektedir.

Bu bağlamda, yolsuzluk algısı endeksinde 1 birimlik artış (yolsuzluk endeksi puanlama sisteminde 100’e bir birim yaklaşma), küresel terörizm olgusunu yaklaşık olarak 0,07 oranında azaltmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ele alınan 15 MENA ülkesinde yolsuzluk hareketlerindeki yaşanan düşüş, terörizm hareketlerini azaltıcı yönde etkilemektedir.

SONUÇ

Terörizm ve yolsuzluk, günümüz toplumunu etkisi altında bırakan ve belki de gelecek nesli korkutan kavramlar olarak varlıklarını sürdürecektir. Bu iki olgunun net bir tanımlamasının olmaması nedenlerini muğlak kılmakta ve mücadelede alınacak önlemlere de engel oluşturmaktadır. Mücadelede etkin rol üstlenebilmek için nedenler belirlenmeli ve ona göre doğru adımlar atılmalıdır. Giderek etki alanını genişleten bu sorunlar küresel bir hastalık halini almıştır. Bu parametreler dikkate alınarak tanımlama getirmek, nedenlerini ortaya koymak ve dünya genelinde kültür haline gelmesini engellemek için politika ve stratejiler geliştirmek önemlilik arz etmektedir. Aksi takdirde bu sorunlar, göz ardı edilmesi durumunda dalgalar halinde ilerleyecek ve etki alanını genişletecektir. Sadece ırksal, etnik, dini ve siyasi gruplarla ilişkilendirilemeyen bu iki düğüm, ülkeden ülkeye hatta dünyanın bir bölgesinden diğer bir bölgesine göre de çeşitlilik göstermektedir. Bu nedendir ki kesin ve net açıklama ve çözüm önerileri getirilememektedir. Bu yüzden terörizm ve yolsuzluk kavramları, rastlanıldığı ilk günden itibaren araştırmaya konu edilmiştir. Tanzi'ye (1998) göre, eğer yolsuzluk kavramı net ve ciddi bir şekilde ölçülmüş olsaydı, büyük bir ihtimalle şimdiye kadar ortadan kaybolmuş olurdu.

Çalışmanın amacı, iki aktörün ele alındığı incelemelerin sınırlı sayıda olmasından dolayı, araştırma alanını MENA ülkeleri çerçevesinde genişletmektir. Bununla birlikte çalışma, farklı bölgelerin alınması veya ülkelerin makroekonomik değerlerinin eklenmesi ile de incelenebilir.

Çalışmada, 2012-2019 dönemi için Dünya Bankası'nın belirlediği MENA bölgesindeki 15 ülkenin (Bahreyn, Cezayir, Fas, Irak, İran, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, S. Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Ürdün ve Yemen) Küresel Terörizm Endeksi (GTI) ve Yolsuzluk Algısı Endeksi (CPI) verilerinden yararlanılmıştır. İlgili kesit ve zaman dilimlerinden oluşan terörizm ile yolsuzluk algısı endeksi arasındaki ilişki Panel Regresyon yöntemi kullanılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dengeli panel veri yapısına sahip olan veriler, birinci kuşak birinci grup ve ikinci kuşak birinci grup panel birim kök testleri ile durağanlık analizine tabi tutulmuştur. F, LR ve Hausman testleri, panel verinin sabit etkiler modeli ile tahmin edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Veri seti; değişen varyans, korelasyon ve otokorelasyon sorunlarından

arındırarak işlem yapan Huber, Eicker ve White Tahmincisi ile modellenmiştir. Modelin bir bütün halinde anlamlı olduğu söylenebilir. Analiz bulgularına göre; yolsuzluğun her bir birim azalışında terörizminde yaklaşık olarak 0,07 düzeyinde bir azalış göstereceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda, terörizmin yolsuzluk hareketlerinden etkilendiği kanısına varılmıştır. Başka bir ifadeyle, MENA ülkelerinde 2012-2019 dönemleri arasında gözlenen terörizmin etmenleri arasında yolsuzluk önemli bir yere sahiptir.

Ulaşılan bu sonuç, Das vd. (2006), Al-Badayneh (2009), Boussiga ve Ghamsi (2016), Buz ve Erul (2018) ve Břeň vd. (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmaları destekler niteliktedir. Yani, yolsuzluk davranışlarının terörizmi etkileyen bir unsur olduğu incelemeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Genel anlamda bakıldığında, yolsuzluk hareketlerinin terör eylemlerine kaynak sağladığı yorumu yapılabilir. Ülkelerin benimsemiş oldukları ideolojilerin, yolsuzlukta da olduğu gibi farklılık göstermesi terörizmin nedenlerini belirsiz kılmaktadır. Bahsedilen çalışmalarda da ulaşılan sonuçlar bu sorunların az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha sık görüldüğünü belirtmektedir.

Yapılan araştırmalarda, yolsuzluk ile elde edilen finansal kaynak veya hizmetlerin terörizmi besleyen unsur olduğu ifade edilmiştir. Bu durumda meydana gelen yolsuzluğun ve yolsuzluk davranışlarının hâkim olduğu ülke içerisinde terörizm düzeyinin üst sınırlarda yer alması beklenen bir durum olacaktır. Bunun tam tersi, bir ülkede terörizmin yaygın olmasındaki sebep, yolsuzluk hareketlerinin olmasından kaynaklanıyor olabilir. Yolsuzluğun terörizme sebebiyet vermesindeki bir başka neden, onu ortaya çıkaran ve/veya onunla çatışan insanlara karşı yapılan eylemlerdir.

Dünyanın birçok yerinde rastlanılan yolsuzluk, doğrudan veya dolaylı olarak terörü ateşleyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yolsuzluğun sebep olduğu terör halinde, yerel güvenlik birimlerinin, polis ve kanunların etkisiz kalması, hükümetin verimsiz bir mekanizması olduğunun bir göstergesidir (Zelekha ve Bar-Efrat, 2011:2). Aynı zamanda siyasi istikrarsızlığın olduğu ülkelerde sisteme olan güven azalmaktadır. Güven, toplumu bir araya getiren unsurların en başında yer almaktadır. Güvenin olmadığı yerde hükümete ve devletin vermiş olduğu hizmete de güven duyulmaz. Bu yapı içerisinde yolsuzluk hareketlerinin yaşanması, şiddet ve terörizmi de beraberinde getirmektedir.

Yolsuzluğun ve terörizmin toplum içinde yer alması, o ülkenin iktisadi ve siyasi yapısının yetersiz ve zayıf olduğunun bir göstergesidir. Vatandaş ile hükümet arasında büyük bir boşluk var demektir. Bu boşluktan yararlanmak isteyen birey ve gruplar yasa dışı davranışlarda bulunabilirler veya devlete karşı çıkan örgütlere katılabilirler. Böylelikle, terör ve yolsuzluk hareketleri birbirini destekler vasfındadır. Bazı bölgelerde terörizme finansman olan yolsuzluk olurken, bazen de yolsuzluk hareketlerine karşı yürütülen terör hareketleri olabilmektedir. Sonuç itibarıyla bu iki kavram bölgesel, ulusal ve küresel anlamda çok yönlü etkileri ve sebepleri olan iç içe geçmiş bir oluşu simgelemektedir. Kültürel ve sosyal çevreye göre değişkenlik göstermesi her iki parametrenin nedenlerinin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Yolsuzluğun ve terörizmin bir kültür olarak benimsenmesi, bu davranışların birey, toplum ve devlet/ devlet hizmetleri içerisinde hızlı şekilde yayılmasına sebep olmaktadır. Özellikle Terörizm ve yolsuzluk hareketleri hukuk sisteminin zayıf olduğu, hukukun uygulanması konusunda sorunların yaşandığı ve siyasi ve iktisadi boyutta istikrarsızlığın olduğu bölgelerde kalıcı şekilde karakter kazanmaktadır. Bu durum birey ve devlet üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu özellikler çerçevesinde terörizm, baskıcı düzenlerin ve hem bu rejimlerin hem de yolsuzluk hareketlerini görmezden gelen küresel güçlerin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde terörizm ve yolsuzluk küresel bir kavram haline gelmiştir. Teknolojinin gelişimi, ülkeler arası ticaretin kolaylaşması, siyasi ve ekonomik açıdan baskınlık gibi etmenler bu kavramların dünya geneline kolayca dağılmasına neden olmuştur. Bu yüzden terörizm ile yolsuzluk olguları komşu ülkeleri etkisi altına alabilecek güçtedir. Terörizm ve yolsuzluğun küresel bir kavram olmasından dolayı alınan önlemlerinde geniş çaplı olması gerekmektedir. Komşu bölgelerin dâhil olduğu ve birlikte hareket edecekleri ortak strateji ve politikaların geliştirilmesi bu iki olgunun önüne geçilebilmesinde daha etkili ve hızlı bir çözüm olacaktır. Adaletin dengeli olarak dağıtılması, hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsenmesi, caydırıcı cezaların uygulanması ve yolsuzluk davranışı ile ortaya çıkan kültürle mücadele terörizm ve yolsuzluk karşısında alınabilecek önlemlerden bazılarıdır. Öte yandan, bu meselelere karşı hedeflenen küresel iş birliği ile yapılan her reform bu iki parametrenin üstesinden gelinmesini sağlayan anahtardır.

Terörizm ve yolsuzluk sorunlarına daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere rastlanmaktadır. Örneğin, MENA bölgesinde yer alan ülkeler gibi. MENA ülkelerinin

yaşadığı terörizm ve yolsuzluk problemleri, toplum içinde yoksulluğun olmasına, vergi ödemelerinden yasa dışı yollarla kaçınma ve kısa yoldan kazanç elde etmek arzusuna dayanmaktadır. Bu durumların yaşanıyor olması ülkelerin gelişimini ve ilerlemesini yavaşlatmaktadır. MENA bölgesine dâhil olan ülkelerin çoğunda yolsuzluk algısı endeksi en üst sıralarda yer almaktadır. MENA ülkelerindeki yolsuzluk oranları her zaman yüksek ve oranlar giderek artmaktadır. MENA bölgesinde yüksek seyreden yolsuzluk ve terörizm oranları ciddiye alınmalı ve bu sorunlarla mücadele etme stratejileri geliştirilmelidir.

Bu bağlamda Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün de üzerinde durduğu gibi MENA ülkeleri, yaşanan çıkar çatışmalarını ve yapılan suistimalleri ülke içerisinde doğru şekilde yönetmelidir. Finansman kaynakları doğru değerlendirilmeli ve uygulamalarda yapılan yasa dışı eylemler denetlenmelidir. Yolsuzluk eyleminin başında gelen rüşvet ve torpil ile mücadele edilmelidir. Birey ve toplumun devlete olan güveni oluşturulmalı ve desteği sağlanmalıdır. Bireyden devlete kadar olan tüm mekanizmalarda denge ve eşitlik ilkesi güncel olarak düzenlenmelidir. Kamusal görevlerin ve hizmetlerin kalitesini arttırarak yolsuzlukla mücadele edilebilir ve etraf ülkeler ile iş birliğine girilerek bölgelerin siyasi istikrarı sağlanabilir. Bununla birlikte, MENA ülkelerinin sosyal refah düzeylerini optimum hale yükseltmesi, ekonomik, sosyal ve politik açıdan düzenlemelerin getirilmesi terörizmin azalması ile ilişkilendirilebilir. Ekonomik performansın bireyler tarafından ikna edici boyutta olması terörizmin doğuşunu önleyecektir. Güvenli bir dünya ortak politikalarla birlikte yeniden resmedilebilir.

KAYNAKÇA

- Abadie, A. (2004). Poverty, Political Freedom, and The Roots of Terrorism. NBER Working Paper No. W10859.
- Acar, Ü. (2012). A'dan Z'ye Terörizm. Terörizm El Kitabı, Ankara 2012.
- Adaman, F., Çarkoğlu, A. & Şenatalar, B. (2001). Hanehalkı Gözünden Türkiyede Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler. İstanbul: TESEV Yayınları 24.
- Akalan, A. R. (2006). Türk Kamu Hizmetinde İyi Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akçay, S. (2000). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzluğun Ekonomik Nedenleri ve Etkileri. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 109-126.
- Akçay, S. (2001). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzlukların Ekonomik Analizi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Aktan, C. C. (2002). Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri. Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara-2002.
- Alatas, S. H. (2015). The Problem of Corruption. The Other Press.
- Alkan, N. (2002). Gençlik ve Terörizm. Terör Örgütlerinin Gençliği Kazanmada Kullandığı Yöntemler, Ankara, s.37.
- Alkan, N. (2003). "Terör Olaylarının Kitle İletişim Araçlarındaki Sunumu", Polis Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 36, Ankara: APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 219, ss. 771-774.
- Al-Badayneh, D. M. (2009). Human Development, Peace, Corruption and Terrorism in The Arab World. Earlier Version of This Paper Was Presented at The 1St International Symposium on Terrorism and Transnational Crime November 13-15, Antalya, Turkey.
- Altun, H. M. (2011). Terör, Güncel Olaylara Hukuki, Sosyolojik ve tarihsel Yaklaşım, Ankara, s.468.
- Army, U. S. (2007). A military guide to terrorism in the twenty-first century. US Army TRADOC G2 Handbook, (1), 1-182.
- Ata, A. Y. (2009). Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü- İktisat, İstanbul, s.22.
- Ay, H. (1997). Siyasal Karar Alma Sürecinde Lobcilik. Yeni Türkiye, Sayı 14.

- Aydın, M. (2016). Asimetrik Panel Nedensellik Testi: Gelişmekte Olan Ülkelerin Borsaları Üzerine Bir Uygulama. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, N. (2009). Küresel Terör ve Terörizm, İstanbul, s.327.
- Aydın, S. & Yılmaz, Y. (2010). Yolsuzluk ve Mali Suçlar. Adalet Yayınevi, Ankara, s.33.
- Aykın, H. & Sözmen, H. K. (2008). Terörün Finansmanı ile Mücadele. Mali Suçları Araştırma Kurulu, s.281.
- Ayrıçay, Y. & Türk, V. E. (2014). Finansal Oranlar Ve Firma Değeri İlişkisi: BİST’de Bir Uygulama Muhasebe ve Finansman Dergisi , (64) , 53-70 .
- Bal, İ. (2006). Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler (Vol. 12). USAK Books.
- Baltagi, B. H. (2005). Econometrics Analysis of Panel Data. West Sussex, England: John Wiley & Sons Ltd.
- Başar, S. (2004). Yolsuzluklar ve Makroekonomik Etkileri. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Erzurum.
- Bayar, Y., Sasmaz, M. U. & Ozturk, O. F. (2017). Corruption, Income Inequality and Poverty in Central and Eastern European Union Countries: A Panel Causality Analysis. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Scfconference, 340-349.
- Bayrakçı, B. (2000). Siyasal Yozlaşma ve Ekonomik Gelişmeye Etkileri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (16), 133-163.
- Becherair, A., & Tahtane, M. (2017). The Causality Between Corruption and Human Development in Mena Countries: A Panel Data Analysis.
- Berkman, A.Ü. (1983). Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet TODAİE, Yayın No: 203, Ankara, s.10.
- Berkman. A. Ü. (2009). Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, s.11.
- Berksoy, T. & Yıldırım, N. E. (2017). Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri. Journal of Awareness, C:2, s.4.
- Bond, S., Nauges, C., & Windmeijer, F. (2002). Unit Roots and Identification in Autoregressive Panel Data Models: A Comparison of Alternative Tests. Institute for Fiscal Studies.
- Boussiga, N. & Ghdamsi, M. (2016). The Corruption-Terrorism Nexus: A Panel Data Approach. International Journal of Economics and Finance, 8(11), 111-117.

- Bozdemir, M. (1981). Terör mü ve Terörizm mi? AÜ. SBF. Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, C.6, s.526.
- Breitung, J. (2001). The Local Power of Some Unit Root Tests for Panel Data. Emerald Group Publishing Limited.
- Břeň, J., Zeman, T., & Urban, R. (2019). Link Between Terrorism and Social, Economic and Security-Political Factors. The Built Environment, 179.
- Cengiz, M. (2014). Küreselleşmenin Karanlık Noktası Organize Suçlar. Adalet Yayınları, Ankara, s.s.203
- Çakır, M. (2014). Bürokrasi ve Suç Olgusu. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I), 2014, s.18-24.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. Sosyal Siyaset Konferansları, 59(2), 92-94.
- Çoban, O. (1999). Bir Siyasal Yozlaşma Türü Olarak Rüşvet ve Ekonomik Etkileri. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 13(1).
- Das, J., Dirienzo, C. & Burbidge, J. (2006). Terrorism, G. Terrorism and Corruption: Business Implications of a Nonlinear Relationship. Journal of Applied Business and Economics.
- Rapoport, David C. (2004). "The four waves of modern terrorism." In Attacking terrorism: elements of a grand strategy, Audrey Kurth Cronin, James M. Ludes, eds. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Demirkent, N. (1980). Türkiye'de Terörün Boyutları, Gelişimi ve Çözüm Önerileri, Abdi İpekçi Semineri: Türkiye'de Terör, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ocak-Şubat, s.56.
- Efegil, E. (2019). Terörizm ve Terörle Mücadele Yöntemleri, Ders Notları, Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler, 2019, s.50.
- Efeoğlu, R., Azgün, S. & Emsen, Ö. S. (2020). Makroekonomik Performans Göstergelerinin Yolsuzluğa Etkisi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9 (3), 2116-2137.
- Egeli, H. A., & Egeli, P. (2007). İhracat-Millî Gelir İlişkisi: Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi.
- Elbahnasawy, N.G., & Revier, C.F. (2012). The Determinants of Corruption: Cross-Country-Panel-Data Analysis. Developing Economies, 50, 311-333.
- El-Attas, S. H. (1988). Toplumların Çöküşünde Rüşvet. Pınar Yayınları, İstanbul 1988, s.17.

- Enders, W., Hoover, G. A., & Sandler, T. (2016). The Changing Nonlinear Relationship Between Income and Terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 60(2), 195-225.
- Evans, B. R. (2004). *The Cost of Corruption*. Tearfund A Discussion Paper on Corruption, Development and Poor.
- Freytag, A., Krüger, J. J., Meierrieks, D. & Schneider, F. (2011). The Origins of Terrorism: Cross-Country Estimates of Socio-Economic Determinants of Terrorism. *European Journal of Political Economy*, 27, Ss. 5-16.
- Funda, B. U. Z., & Erul, M. R. (2018). Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeyinin Yolsuzluk Algı Endeksi Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Analiz. *International Journal of Public Finance*, 3(2), 233-248.
- Giray, F. (2005). Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Vergi Yapısı Üzerine Etkileri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (32), 111-137.
- Gleditsch, K. S., & Polo, S. M. (2016). Ethnic Inclusion, Democracy and Terrorism. *Public Choice*, 169(3), 207-229.
- Glynn, P., Kobrin, S. J., & Naim, M. (1997). The Globalization of Corruption. *Corruption and The Global Economy*, 7, 17.
- Gujarati, D. N. (2004), *Basic Econometrics*, 4th ed., The McGraw-Hill Companies.
- Gücenmez, B. (2014). *Terörizmin Finansmanı: PKK, ETA ve IRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Gültekin, H., & Oğuzhan, A. (2020). *Mekansal Panel Var Analizi: Türkiye Elektrik Enerjisi Üzerine Bir Uygulama*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Doktora Tezi.
- Gürel, M. M. (2008). *Küreselleşen Dünya ve Terörizm*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Harris, R. D., & Tzavalis, E. (1999). Inference for Unit Roots in Dynamic Panels Where the Time Dimension Is Fixed. *Journal of Econometrics*, 91(2), 201-226.
- Hasanoğlu, M. & Aliyev, Z. (2007). *Yönetimde Yolsuzluk ve Mücadele Stratejileri*. Ankara, s.4.
- Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics. *Econometrica: Journal of The Econometric Society*, 1251-1271.
- Haykal, S. H. (2017). Fighting Terrorism and Corruption for Better Governance in The Middle East. *Middle East Review of Public Administration (Merpa)*, 3(3), 3122.

- Hellman, J. S., Jones, G., Kaufmann, D., & Schankerman, M. (2000). Seize The State, Seize the Day State Capture, Corruption and Influence in Transition, Policy Research Working Paper, The World Bank Institute.
- Hurlin, C. & Mignon, V. (2006). Second Generation Panel Unit Root Tests.
- Ilıman, T. & Tekeli, R. (2016). Dünya’da ve Türkiye’de Yolsuzluk Algısı. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 67-72.
- Im, Ks, Pesaran, Mh & Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. Journal of Econometrics, 115(1), 53-74.
- Işık, N. & Acar, M. (2003). Kayıt dışı ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (21).
- İşler, K. (2018). Yolsuzluk Ekonomisi ve Türkiye. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Johnston, M. (1997). Public Officials, Private Interests, and Sustainable Democracy: When Politics and Corruption Meet. Corruption and The Global Economy, 83, 67.
- J. Martinez-Vazquez, F. J. Arze & J. Box. (2004). Corruption, Fiscal Policy and Fiscal Management. USAID Pres, October, s.12.
- Karaağaç, Y. (2019). Terörizmle Mücadele Yöntemleri: İngiltere ve Kolombiya Örneği. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6(1), 231-242.
- Karahan, M. (2019). Yolsuzlukla Mücadelede Denetimin Rolü. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(3), 2918-2933.
- Kayabaşı, Y. (2005). Politik Yozlaşmaya Çözüm Olarak Anayasal İktisat. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Keleş, R., ve Ünsal, A. (1982). Kent ve Siyasal Şiddet. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Keskin, H. İ., & Aksoy, E. (2019). OECD ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Artışı ve İşgücüne Katılım Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme Analizi. Third Sector Social Economic Review, 54(1), 1-20.
- Kışlalı, A. T. (1998). Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma. İmge Kitabevi, Ankara.
- Klitgaard, R. (1998). Strategies Against Corruption. Presentation at Agencia Española De Cooperación Internacional Foro Iberoamericano Sobre El Combate A La Corrupción, Santa Cruz De La Sierra, Jun, 15-16.
- Konat, G. (2020). Kalıntılarla Genişletilmiş Yeni Bir Panel Birim Kök Test Önerisi: Rals-Cıps Testi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

- Kongar, E. (1998). 21. Yüzyılda Türkiye. İstanbul, s.210.
- Korkmaz, E., Erkal, M. E., Minibaş, T., Baloğlu, B., Yılmaz, B. E. & Çak, M. (2001). Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri. İstanbul Ticaret Odası.
- Kruglanski, Arie W. & Shira Fishman (2009). Psychological Factors in Terrorism and Counterterrorism: Individual, Group and Organizational Levels of Analysis. Social Issues and Policy Review, Cilt 3, Sayı 1.
- Küresel Terörizm Endeksi (<https://www.visionofhumanity.org/>). (Erişim Tarihi: 30/11/2021).
- Levin, A., Lin, Cf & Chu, Csj (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties. Journal of Econometrics, 108(1), 1-24.
- Luna, F. (1999). Corruption and Research. Bioethics, 13(3-4), 262-271.
- Luo, Y. (2005). An Organizational Perspective of Corruption. 1. Management and Organization Review, 1(1), 119-154.
- Makyian, S. N., & Rostami, M. (2019). Political Stability, Corruption, Democracy and Terrorism in The Middle East and North Africa. International Journal of Business and Development Studies, 11(1), 59-82.
- Meriç, M. (2004). Yolsuzluk Nedenleri ve Önlemeye Yönelik Çalışmalar. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12), 72-86.
- Ola, T. (2018). Re-Thinking Poverty, İnequality and Their Relationship to Terrorism. Journal of Sciences: Basic and Applied Research, 21(2), Pp. 264–292.
- Olaniyi, A. (2019). Relationship Between Corruption and Terrorism in African Countries. Open Journal of Economics and Commerce, 2 (12).
- Ortega, D.L., Florax, R.J., & Delbecq, B.A. (2010). Primary Determinants and The Spatial Distribution of Corruption.
- Öcal, N. & Yildirim, J. (2010). Türkiye’de Terörizmin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Bölgesel Etkileri: Cođrafî Ağırlıklı Regresyon Yaklaşımı. Barış Araştırmaları Dergisi , 47 (4), 477-489.
- Öksüzkaya, M. (2013). Seçilmiş AB Ülkeleri İçin Gelir-Tüketim İlişkisi:Panel Veri Yaklaşımı. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Özdemir, A., & Eser, M., & Erol, H. (2018). Küresel Terörizm ve Yoksulluk İlişkisi. Social Science Development Journal, 3, 434-446.
- Özsemerci, K. (2003). Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri. TC Sayıştay Araştırma, İnceleme, Çeviri Dizisi, 27.

- Öztürk, N. K. (2001). Yolsuzlukla Mücadelede İtalya'dan Ders Alınabilir mi? *Amme İdaresi Dergisi*, 34(1), Mart: 1-13.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cros-Ssection Dependence in Panels. *Cambridge Working Papers in Economics (Cwpe)*, 0435.
- Piazza, J. A. (2013). The Cost of Living and Terror: Does Consumer Price Volatility Fuel Terrorism? *Southern Economic Journal*, 79(4), 812-831.
- Rose-Ackerman, S. (2001). Trust, Honesty, and Corruption: Reflection on The State-Building Process. *Yale Law School Research Paper #255*.
- Sakharkar, M. Capter 1: "What is Terrorism? Terrorism: Origin of The World.
- Sandholtz, W. & Koetzle, W. (2000). Accounting for Corruption: Economic Structure, Democracy and Trade. *University of California, Irvine*, s.34.
- Saraçlı, M. (2007), Uluslararası Hukukta Terörizm, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, Sa.1-2, Y.2007.
- Saran, M., & Bitirim, S. (2010). Terörle Mücadelede Sosyal Pazarlama ve İletişim Stratejileri. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 1(2), 87-109.
- Shelley, L. I. (2005). The Unholy Trinity: Transnational Crime, Corruption, and Terrorism. *Brown Journal of World Affairs*, 11(2), 101-111.
- Simpson, M. (2014). Terrorism and Corruption: Alternatives for Goal Attainment Within Political Opportunity Structures. *International Journal of Sociology*, 44(2), 87-104.
- Şen, Y. F. (2015). Terörün Toplumlar Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerine Bakış: PKK Terörü ve Ağrı Gerçeği. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2).
- Swamy, A., Knack, S., Lee Y. & Azfar, O. (2001). Gender and Corruption, *Journal of Development Economics*, Vol.64, s.25-55.
- Tanzi, V. (1998). Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope and Cures. *Staff Papers*, 45(4), 559-594.
- Tarhan, B. R., Gençkaya, Ö. F., Ergül, E., Özsemerci, K. & Özbaran, H. (2006). Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri. *TBMM Araştırma Komisyon Raporu, Yolsuzlukların Sebeplerinin Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan (10/9) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyon Raporu*, Ankara.
- Tezcan, D. (1988). Uluslararası Terör Suçlarında Uluslararası Yardımlaşma. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 19-27.

- Treisman, D. (2000). The Causes of Corruption: A Cross-National Study. *Journal of Public Economics*, 76(3), 399-457.
- Tunali, H., & Ulubaş, M. A. (2017). Elektrik Enerjisi Tüketimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G7 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama (1970-2015). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20(1), 1-13.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük.
- Türkdönmez, D. (2019). Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme İlişkisi, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Türkiye Barolar Birliği Yayınları:107. (2006). Türkiye ve Terörizm-Rapor. TBB Tarafından Oluşturulan Proje Grubu Tarafından Hazırlanmıştır. Haziran-Ankara, s.3.
- TÜSİAD (2005). Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar CİLT – 1.
- Uluslararası Saydamlık Örgütü (<https://www.transparency.org/en/what-is-corruption/#define>). (Erişim Tarihi: 30/11/2021)
- Uluyol, O. & Türk, V. E. (2013). Finansal Rasyoların Firma Değerine Etkisi: Borsa İstanbul (Bist)'da Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*. 15.2
- Yaffee, R. (2003). A Primer for Panel Data Analysis. *Connect: Information Technology at Nyu*, 1-11.
- Yardımcıoğlu, M., Koca, N., Günay Y. & Kocamaz, H. (2014). Yolsuzluk Muhasebe Hileleri ve Örnekleri, *KSÜ, İİBF Dergisi*, 171-187.
- Yayla, A. (2015). Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 45 (1).
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı (2. Baskı), İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Yıldız, G. (2017). Siyaset Sosyolojisi Boyutuyla Türkiye'de Siyasal Kayırmacılık. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (62), 429-439.
- Zelekha, Y., & Bar-Efrat, O. (2011). Crime, Terror and Corruption and Their Effect on Private Investment in Israel. *Open Economies Review*, 22(4), 635-648.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Aleyna PEHLİVAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bölümü	Ekonometri
Makale ve Bildiriler	
1. Pehlivan, A. (2022), “Sürdürülebilir Kalkınma İle Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Faktörler Arasındaki İlişki: Mena Ülkeleri (2012-2019)”, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi (UEAD) , Altundemir. M. E., No: Aralık 2022.	